

**Betänkande av Kommittén om
utbildning inför ikraftträdandet
av miljöbalken**

Miljöbalks- utbildningen

*– dokumentation,
utvärdering och förslag*

SOU 1999:142

Ref KB
Occ SOU

Statens offentliga utredningar

1999:142

Miljödepartementet

Miljöbalksutbildningen

– dokumentation, utvärdering och förslag

Betänkande av Kommittén om utbildning
inför ikraftträdandet av miljöbalken
Stockholm 1999

SOU och Ds som ingår i 1999 års nummerserie kan köpas från Fakta Info Direkt. För remissutsändningar av SOU och Ds som ingår i 1999 års nummerserie svarar Fakta Info Direkt på uppdrag av Regeringskansliets förvaltningsavdelning.

Beställningsadress: Fakta Info Direkt, Kundservice
Box 6430, 113 82 Stockholm
Tel: 08-587 671 00, Fax: 08-587 671 71
E-post: order@faktainfo.se

Svara på remiss. Hur och varför. Statsrådsberedningen, 1993.
– En liten broschyr som underlättar arbetet för den som skall svara på remiss.

Broschyren kan beställas hos:
Information Rosenbad
Regeringskansliet
103 33 Stockholm
Fax: 08-405 42 95
Telefon: 08-405 47 29

NORSTEDTS TRYCKERI AB
Stockholm 1999

ISBN 91-7610-794-9
ISSN 0375-250X

Till statsrådet och chefen för Miljödepartementet

Kommittén har haft regeringens uppdrag att ansvara för att den utbildning som föranleds av att miljöbalken träder i kraft genomförs i sådan tid och på sådant sätt att förutsättningar skapas för att miljöbalkens mål ska kunna uppnås. Kommittén ska ett år efter miljöbalkens ikraftträdande redovisa sitt arbete och en utvärdering av genomförda utbildningsinsatser. I samband med den slutliga utvärderingen ska kommittén också överväga behoven av ytterligare informations- och utbildningsinsatser till konsumenter, allmänheten m.fl. samt lämna förslag till sådana insatser. Miljöbalksutbildningen överlämnar härmed en sådan redovisning.

Utvärderingen visar att utbildningen i stort nått sitt mål. Det har lyckats tack vare en stor och effektiv organisation. Kommittén vill tacka alla som medverkat i utbildningen - experter, regionala medarrangörer och inte minst alla entusiastiska lärare som fört ut balkens budskap på det lokala planet.

Stockholm i december 1999

Gösta Blücher

/ Göran Ekblad

Innehåll

Sammanfattning	7
1 Miljöbalksutbildningen	11
1.1 Förutsättningarna.....	11
1.2 Kommitténs organisation	13
1.3 Kommitténs direktiv och anslag.....	14
1.4 Utbildningsplanen	15
1.5 Kommitténs mål för sin verksamhet.....	15
2 Uppdraget.....	17
• kartlägga vilka som berörs av miljöbalken och gruppera dessa efter behovet av kunskap om miljöbalken.....	18
• analysera behovet av utbildning hos olika målgrupper	18
• kartlägga och utvärdera olika utbildningsvägar och utbildningsmetoder	19
• initiera rekrytering och utbildning av informatörer för olika målgrupper	19
• utarbeta en övergripande plan för genomförandet av utbildningen för olika målgrupper	20
• utarbeta en strategi för hur miljöbalken ska tillämpas för att nå de fastlagda miljömålen.....	20
• ansvara för att utbildningsmaterial tas fram för olika utbildningsmetoder och för olika målgrupper	25
• informationsinsatser riktade till olika målgrupper	26
• kursdimensioneringen och antalet faktiska deltagare	28
• verka för att kunskapsbaser byggs upp.....	30
• verka för att nätverk för information skapas	32
• skapa förutsättningar för samråd och erfarenhetsutbyte mellan dem som genomför utbildningen.....	32
• utvärdera utbildningen	32

3 Tidplanen	35
4 Miljöbalksutbildningens finansiering	37
5 Extern utvärdering	43
5.1 Kursutbudet	44
5.2 Kursverksamhetens omfattning.....	47
5.3 Uppläggnigen	51
5.4 Kursmaterial	55
5.5 Regionala kursanordnare	61
5.6 Lärare.....	65
5.7 Övrig information.....	69
6 Slutsatser och förslag	73
6.1 Slutsatser om den genomförda utbildningen	73
6.2 Förslag till fortsatt information och utbildning	77
 Bilagor	
<i>Bilaga 1</i> Regeringens direktiv till Miljöbalksutbildningen	81
<i>Bilaga 2</i> Utbildningsplan för Miljöbalksutbildningen (1998-03-03)	85
<i>Bilaga 3</i> Tabeller	101
<i>Bilaga 4</i> Synpunkter på miljöbalken med följdbestämmelser	109
<i>Bilaga 5</i> Nätverket.....	141
 Fristående bilagor	
<i>Bilaga 6</i> Konsultrapport, Lagtolken PL AB - Strategi för att främja en tillämpning av miljöbalken så miljömål uppnås	
<i>Bilaga 7</i> Konsultrapport, Inregia AB - Utvärdering och förslag till framtida information och utbildning	

Sammanfattning

Miljöbalksutbildningen är en statliga kommitté som haft i uppdrag att utbilda berörda i den nya miljölagstiftningen - miljöbalken. Kommittén startade i december 1997 och planeras att avslutas i och med utgången av 1999. Inom ramen för Miljöbalksutbildningens kursverksamhet har ca 20 000 elever hittills genomgått undervisning under sammanlagt 38 000 kursdagar.

Utöver Miljöbalksutbildningens verksamhet har myndigheter, kommuner och företag bedrivit intern utbildning med egna lärare eller inhyrda konsulter. Denna utbildningen som också använt kommitténs kursmaterial kan utifrån sålda kompendier beräknas omfatta ytterligare ca 8 000 deltagare.

Kommittén har anlitat Inregia AB som konsult för utvärdering av Miljöbalksutbildningens uppdrag. Inregia gör följande sammanfattning av sin utvärdering:

Utvärderingen drar slutsatsen att Miljöbalksutbildningen har genomfört sitt arbete på ett mycket förtjänstfullt sätt givet sina förutsättningar. Man har haft kort tid till sitt förfogande vilket har påverkat kvaliteten i några avseenden. De ekonomiska resurserna har varit påtagligt mindre jämfört med en liknande utbildningssatsning om Plan- och bygglagen på 1980-talet, vilket har lett till att Miljöbalksutbildningen avstått att informera allmänheten.

Några av de viktigaste framgångsfaktorerna har varit:

- Förutsättningarna med kort om tid och låg budget har hanterats genom att så långt som möjligt arbeta med kända metoder.
- Kansliets organisation och strävan att hålla budget har varit mycket god.
- Utbildningens uppläggning och kursmaterial har i huvudsak varit mycket bra.
- En framgångsrik samverkan med många aktörer.
- Problem har hanterats snabbt när de blivit kända.
- Engagemanget har varit starkt.
- Betydande insatser av enskilda personer.

Kommittén drar slutsatsen att det upplägg som redovisades i utbildningsplanen och som kommittén sedan också genomförde i huvudsak har varit mycket lyckosam. Utifrån de erfarenheter som kommittén gjort under genomförandet och som också i stor utsträckning bekräftats av utvärderingen, lämnar kommittén ett antal förslag till förbättringar för framtida utbildningssatsningar av liknande slag. Den viktigaste erfarenheten är att ett arbete med utbildning av ett regelverk motsvarande miljöbalken bör inledas senast 1,5 år före lagens ikraftträdande och att en genomtänkt pedagogisk uppläggning för helheten bör beslutas tidigt och genomdrivas med uttalad uppföljning och styrning.

När Miljöbalksutbildningen upphör vid utgången av 1999 tar andra aktörer över ansvaret för fortsatt utbildning om miljöbalken.

Utvärderingen pekar på behov av

- fortsatt information och diskussion om hur miljöbalken berör olika kommunala verksamhetsområden och hur den kommunala miljöpolitiken kan samverka med miljöbalkens regelverk.
- en sammanhållen författningsinformation på Internet via miljö-portal. Där vill man ha lag, förordningar, föreskrifter, allmänna råd, ändringar och rättsfall.
- en frågelåda på Internet där besökaren kan ställa frågor och snabbt få svar.
- en branschanpassad information till näringslivet.
- information till allmänheten i frågor som har stor allmängiltighet för att öka medvetandet om den nya miljölagstiftningen.

Miljöbalken och miljö kvalitetsmålen

Förarbetena till miljöbalken och miljö kvalitetsmålen förutsätter ett samspel dem emellan. Det finns emellertid inga tydliga kopplingar i lagstiftningen mellan balken och miljö kvalitetsmålen som visar samspelen. Kommittén anser att frågan bör utredas vidare.

Miljö målen kan trots att de inte är införda i lagstiftningen komma in i tillämpningen av miljöbalken i flera sammanhang, med varierande styrka och funktion.

- Miljökvalitetsmålen kan underlätta tillämpningen av de generella hänsynsreglerna. Det gäller exempelvis att skaffa kunskap om målen, bedöma lokalisering utifrån hur målen främjas och begränsa sådan inverkan som motverkar målen. Hänsynsreglerna är därmed viktiga redskap för målen vid prövningen – och omprövningen - av villkor för verksamheter.
- Den kontinuerliga och breda kontaktytan mellan myndigheterna och verksamhetsutövarna sker i den operativa tillsynsverksamheten. Tillsynsmyndigheten ska årligen upprätta en tillsynsplan. Då tillsynsmyndigheten gör sina prioriteringar utifrån mycket knappa resurser bör detta ske med målen som bedömningsgrund.
- Miljökvalitetsmålen kan ge stöd för arbetet med miljökonsekvensbeskrivningar och visa vilka frågor som är viktiga att bedöma i beslutet och ta med i villkor. Målen kan fungera som bedömningsgrund.
- Samhällsplaneringen – som ofta innebär tillämpning av flera delar av balken - är betydelsefull för att undvika vissa miljöproblem såväl som att minimera störningar. Målen kan även här fungera som styrmedel och bedömningsgrund, dvs. peka på angelägna frågor och ge stöd vid avvägningarna mellan konkurrerande intressen.
- Direkta genomförandemedel finns i flera former i balken och är givetvis en viktig del av strategin. Regler om reservat, strandskydd och förorenade områden är några exempel. Miljömålen kan tänkas ge stöd för att bedöma vilka typer av beslut som bör tas i första hand i olika regioner, när knappa resurser fördelas inom myndigheterna.

Kommunerna berörs av miljöbalken på flera olika sätt vilket kommittén har utvecklat i broschyren till kommunens politiska ledning. I denna gör kommittén följande uppdelning av ansvarsområden:

- Kommunens som prövnings- och tillsynsmyndighet
- Kommunen som verksamhetsutövare
- Kommunens som fastighetsägare
- Den kommunala renhållningsskyldigheten
- Kommunen och den fysiska planeringen
- Kommunens rättigheter som sakägare och företrädare av allmänintresset.

Kommunen har stora möjligheter att få dessa olika ansvarsområden att samverka mot en bättre miljö om miljökvalitetsmålen blir tillräckligt tydliga. Utan en bred förankring av miljöbalkens regler och dess praktiska tillämpning hos allmänheten och i den kommunala organisationen är detta dock inte möjligt. De möjligheter till lokalt handlingsutrymme för tillämpningen av regelverket som finns bör därför lyftas fram.

Dessutom borde man överväga om inte vissa lokala frågor i högre utsträckning skulle kunna avgöras av den kommunala myndigheten.

Miljöbalkens regelverk

Under hand har kommittén i utbildningen och genom sin frågelåda blivit uppmärksam både på svårigheter och inkonsekvenser i myndigheternas handläggning enligt miljöbalken och på regler som kan te sig onödigt byråkratiska eller slå omotiverat hårt. Kommittén har ställt samman dessa erfarenheter i en särskild bilaga.

1 Miljöbalksutbildningen

1.1 Förutsättningarna

När ny lagstiftning införs behöver många parter lära sig de nya bestämmelserna. Myndigheter som ska tillämpa lag, förordningar och föreskrifter måste självfallet känna till dessa. Detsamma gäller polis, åklagare och domstolar för att kunna hantera sanktioner. Allmänhet, företag, politiker och organisationer som berörs av lagen måste känna till bestämmelserna för att veta vad de har att rätta sig efter.

Vid riktigt stora förändringar i lagstiftningen blir behovet av utbildning och information inför lagens ikraftträdande extra tydligt. Miljöbalken innebär en sådan stor förändring, eftersom den ersätter 15 lagar inom miljöområdet. Miljöbalken innebär dessutom att miljölagstiftningen skärps och breddas samt att olika myndigheter får nya arbetsuppgifter.

Under arbetet med att ta fram miljöbalken pekade bl.a. olika statliga myndigheter och Svenska Kommunförbundet på det stora behovet av utbildning. Man jämförde t.ex. med den utbildning som staten organiserade i samband med införandet av Plan- och Bygglagen (PBL) på 1980-talet.

Regeringen beslutade i september 1997 att tillsätta en kommitté med uppgiften att initiera och samordna utbildningsinsatser om miljöbalken. Kommittén kom att ta namnet Miljöbalksutbildningen. Utbildningsinsatserna skulle ske i samband med ikraftträdandet av miljöbalken. Den löpande fortbildningen som krävs därefter får respektive myndighet, organisation och företag hantera på egen hand. Kommittén planeras därför att avsluta sitt arbete vid utgången av 1999.

Det tidsschema regeringen beslutade om innebar att Miljöbalksutbildningen skulle genomföra sitt arbete under stark tidspress. De tidsmässiga förutsättningarna för Miljöbalksutbildningen illustreras i tidsschemat i tabell 1.

Tabell 1: Tidsschema över författningsarbetet och Miljöbalksutbildningens arbete

	Våren 1997	Hösten 1997	Våren 1998	Lagen trädde i kraft 1/1 1999		
				Hösten 1998	Våren 1999	Hösten 1999
Författningsarbete	Förslag till lag.	Behandling i lagrådet.	Lagen beslutas av riksdagen i juni.	Huvuddelen av förordningarna skrivs.	Myndigheter ger ut föreskrifter.	Myndigheter ger ut allmänna råd.
Utbildning och information		Miljöbalksutbildningen inleder arbetet i december.	Arbetet med kurskompendier inleds. Regional organisation av kursarrangörer skapas.	Kurser för lärare okt/nov. Regionala kurser för elever inleds i nov/dec. Hemsida öppnas.	Regionala kurser för elever. Sista kompeniet klart. Informationsmaterial.	Regionala kurser för elever. Lärarkurs för sista kursen. Informationsmaterial.

Av tabellen framgår bl.a. att kurskompendierna delvis skrevs innan lagen var tagen av riksdagen. Flera av förordningarna fanns tillgängliga först i samband med att arbetet med kursmaterialet avslutades, trots att tillämpningen av miljöbalken är starkt avhängig de förordningar som regeringen utfärdar. Endast en begränsad del av myndigheternas föreskrifter och allmänna råd har ännu givits ut i december 1999 när Miljöbalksutbildningens verksamhet i det närmaste är avslutad.

En ambition från både regeringen och Miljöbalksutbildningen var att kurserna åtminstone skulle inledas före lagens ikraftträdande. Detta uppnådde man genom att vissa kurser kunde komma igång redan i november och december 1998. Huvuddelen av kurserna har dock hållits efter lagens ikraftträdande.

Flera personer både i kommittén och på kansliet för Miljöbalksutbildningen medverkade i den PBL-utbildning som genomfördes på 1980-talet. Det var därför naturligt att man kom att tillämpa ett koncept för Miljöbalksutbildningen som liknar det som användes i PBL-utbildningen. Förutsättningarna för Miljöbalksutbildningen skilde sig dock på några avgörande punkter från PBL-utbildningens förutsättningar.

Vid genomförande av PBL-utbildningen fanns lagen att tillgå tidigt, vilket gav goda möjligheter att ta fram utbildningsmaterial. Tillämpningen av PBL är inte lika beroende av regeringens förordningar, vilket gjorde arbetet med kurskompendierna mindre tidskritiskt även av detta skäl. Man inledde arbetet med utbildningen i god tid så att två tredjedelar av grundkurserna kunde genomföras före ikraftträdandet. Fördjupningskurserna hölls dock efter ikraftträdandet.

En annan betydande skillnad mellan de två utbildningssatsningarna är omfattningen och budgeten. I PBL-utbildningen kom man att hålla kurser för ca 30 000 elever i grundutbildningen och för ca 10 000 i fördjupningsutbildningen. Antalet elever i Miljöbalksutbildningens grundutbildning har varit ca 15 000 och kommer att bli ca 6 000 i fördjupnings/fortsättningskurserna.

Budgeten för den nationella delen av PBL-utbildningen var ungefär 16 Mkr. i dagens penningvärde. Detta kan jämföras med Miljöbalksutbildningens 8 MKr. Kostnaderna är dock inte direkt proportionella mot antalet kursdeltagare. Om Miljöbalksutbildningen hade haft lika många elever som PBL-utbildningen hade kostnaden istället blivit ca 11 MKr.

Den relativa knappheten på tid och pengar har utgjort påtagliga restriktioner i arbetet med Miljöbalksutbildningen. I utvärderingen har därför värdering av arbetssätt och resultat hos Miljöbalksutbildningen ställts i relation till dessa förutsättningar.

1.2 Kommitténs organisation

Kommitténs ordförande har varit Gösta Blücher och till kommittén har som ledamöter förordnats:

Richard Almgren, Sveriges Industriförbund	
Lars Fladvad, Svenska Kommunförbundet	
Lisbeth Fall, Boverket	
Stig-Åke Svensson, länsstyrelsen i Dalarnas län	
Kitty Victor, Naturvårdsverket	
Birgitta Ågren, miljödepartementet	(4 dec 1997 - 19 apr 1999)
Gun Tombrock miljödepartementet	(20 apr 1999 -)

Till kommittén som experter har förordnats:

Kerstin Cederlöf, miljödepartementet	(4 dec 1997 - 31 maj 1998)
Ann-Sofie Eriksson, Svenska Kommunförbundet	(24 feb 1998 -)
Pär Andersson Sveriges Industriförbund	(3 mar 1998 -)
Lars Holmgård, miljödepartementet	(1 jun 1998 - aug 1998)

I kommitténs kansli har följande personer varit anställda:

Göran Ekblad, huvudsekreterare	(1 jan 1998 -)
Mia Jameson, sekreterare	(1 mar 1998 - 30 sep 1999)
Ann-Christin Sundberg (halvtid)	(1 mar 1998 - 1 jun 1998)

Kommittén har haft 27 protokollförda möten. Kansliet har ansvarat för framtagning av kursmaterial och övrig information samt administrerat

lärarutbildningen i steg 1. Kansliet har tillsammans med fyra expertgrupper bestående av representanter från berörda myndigheter, kommuner och näringslivet svarat för den direkta produktionen av kursmaterialet. Kansliets personal och deltagare i expertgrupperna har sedan varit lärare på lärarutbildning i steg 1. Ansvaret för genomförandet av de regionala kurserna i steg 2 har legat på länsstyrelserna och de regionala kommunförbunden inom respektive län med hjälp av de lärare som genomgått utbildning i steg 1.

Kommittén har anlitat konsult för

- medverka vid den pedagogiska dagen,
- framtagning av hemsidan på internet,
- framtagning av OH-bilder och planscher,
- distribution av kommitténs utbildningsmaterial
- utveckling av en strategi i tillämpningen av miljöbalken för att främja miljömålen,
- utvärdering av Miljöbalksutbildningens verksamhet.

Kommittén har under hand redovisat sitt arbete till regeringen och miljödepartementet:

1. Lägesrapport	1998-02-02
2. Utbildningsplan	1998-02-19 (rev. 1998-03-03)
3. Lägesrapport	dec 1998
4. Lägesrapport	juni 1999
5. Denna slutrapport	dec 1999

1.3 Kommitténs direktiv och anslag

Kommitténs uppdrag är att ansvara för att den utbildning som föranleds av att miljöbalken träder i kraft genomförs i en sådan tid och på sådant sätt att förutsättningar skapas för att miljöbalkens mål ska kunna uppnås. Regeringen har i sina direktiv till kommittén (bilaga 1) ytterligare preciserat kommitténs arbetsuppgifter.

För genomförandet av kommitténs uppdrag har regeringen anslagit 8 miljoner kronor. Miljödepartementet har därefter medgivit att kommittén får disponera ytterligare 150 000 kr för tryckning och distribution av en broschyr speciellt riktad till de mindre företagen.

1.4 Utbildningsplanen

Kommittén överlämnade en utbildningsplan till regeringen för godkännande den 19 februari 1999 (reviderad 1999-03-03). Planen redovisas i sin helhet i bilaga 2.

1.5 Kommitténs mål för sin verksamhet

Kommittén har i utbildningsplanen lagt fast följande huvudmål för sin utbildningsverksamhet.

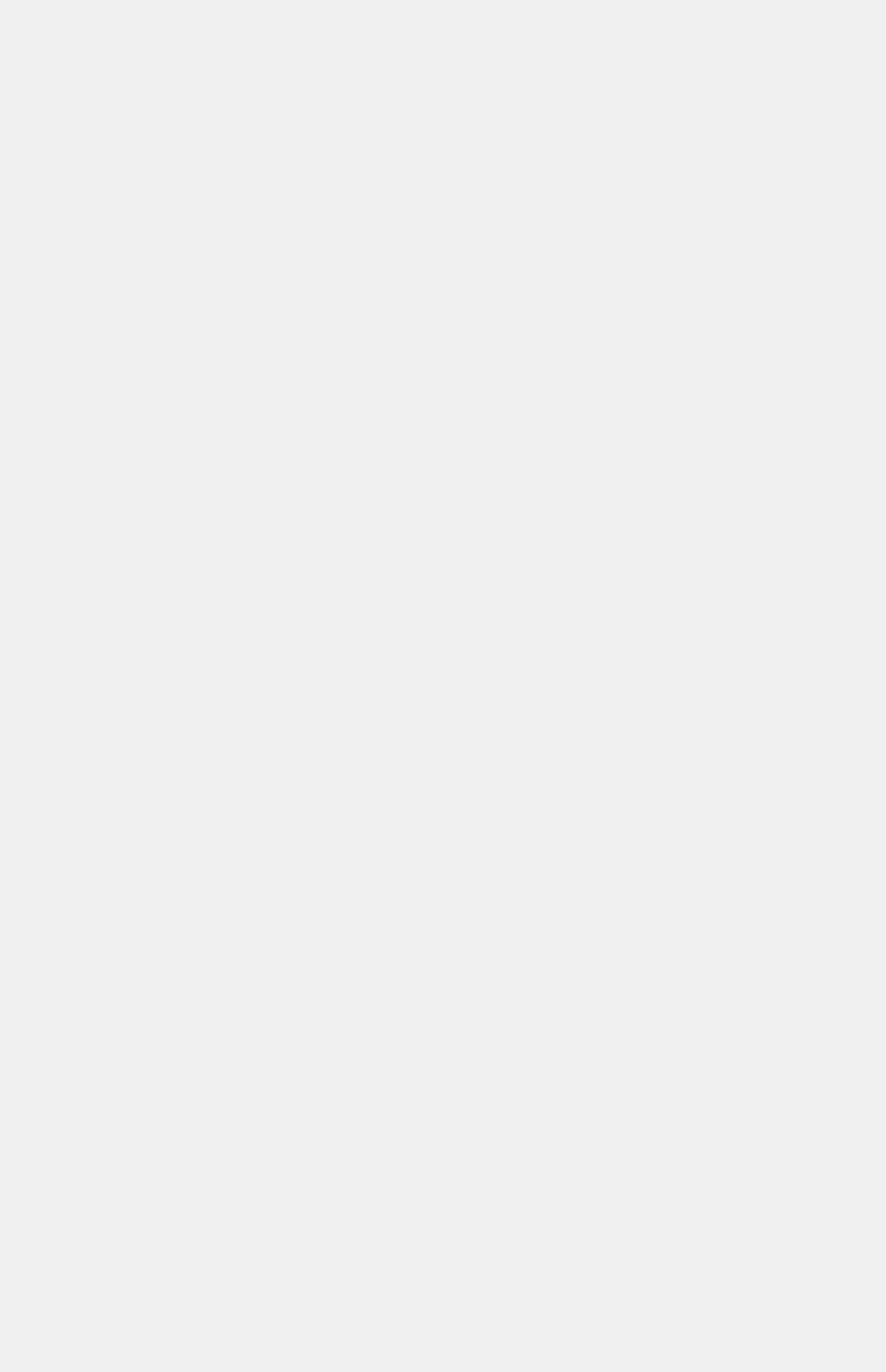
1. Genom en sammanhållen utbildning ska alla miljöbalkens aktörer ges en gemensam ram för tillämpningen av miljöbalken.

Kommittén har utifrån detta mål strävat efter ett kursmaterial som är tydligt, konsistent och styrande. Grundkursen omfattar hela balken och behandlar varje avsnitt med ungefär samma djup. Uppläggningsen förutsätter inte några förkunskaper. Översiktskursen är en förkortad version av grundkursen med bibehållen uppläggning. Kommitténs uppfattning är att det därigenom givits goda garantier för ett likartat genomförande av utbildningsverksamheten över hela landet i skede 2.

2. Miljöbalksutbildningen ska nå alla som inom kommuner, länsstyrelser och statliga verk som ska arbeta med miljöbalken samt ge förutsättningar för utbildning av de inom näringsliv och intresseorganisationer som i sin verksamhet ska ta hänsyn till miljöbalkens föreskrifter.

I Miljöbalksutbildningens uppläggning av kursverksamheten har kommittén i första hand anpassat denna till handläggande personal i kommuner och länsstyrelser. Allt kursmaterial har dock varit tillgängligt utan copyright, vilket gjort det möjligt för vem som helst att "skräddarsy" nya kurser med eget material för olika särintressen. Grundutbildningens material har också från början lagts ut på hemsidan som hela tiden stått öppen för alla intresserade.

Kommittén har även gjort en prioritering som inte framgår av utbildningsplanen. Kommittén har haft målet att förmedla **helheten** i miljöbalken. Orsaken till detta är att miljöbalken bl.a. har skapats genom sammanläggning av 15 olika lagar. Det har därför varit viktigt för kommittén att förmedla de gemensamma nämnarna som knyter samman de olika delarna till en helhet. Viljan att förmedla helheten i kombination med de begränsade ekonomiska ramarna har gjort att något mer specialiserat material inte har tagits fram.

2 Uppdraget

Regeringen har sammanfattat uppdraget i följande punkter:

”Kommittén ska i samarbete med de berörda myndigheterna och organisationerna

- kartlägga vilka som berörs av miljöbalken och gruppera dessa efter behovet av kunskap om miljöbalken,
- analysera behovet av utbildning hos olika målgrupper,
- kartlägga och utvärdera olika utbildningsvägar och utbildningsmetoder,
- initiera rekrytering och utbildning av informatörer för olika målgrupper,
- utarbeta en övergripande plan för genomförandet av utbildningen för olika målgrupper,
- utarbeta en strategi för hur miljöbalken ska tillämpas för att nå de fastlagda miljömålen,
- ansvara för att utbildningsmaterial tas fram för olika utbildningsmetoder och för olika målgrupper,
- initiera rekrytering och utbildning av informatörer för olika målgrupper,
- verka för att kunskapsbaser byggs upp,
- verka för att nätverk för information skapas,
- skapa förutsättningar för samråd och erfarenhetsutbyte mellan dem som genomför utbildningen,
- utvärdera utbildningen och
- lämna förslag till förbättringar av utbildningsinsatserna efter vad som framkommer vid utvärdering.”

Redovisningen av hur kommittén genomfört sitt uppdrag följer regeringens uppställning.

- Kartlägga vilka som berörs av miljöbalken och gruppera dessa efter behovet av kunskap om miljöbalken
- Analysera behovet av utbildning hos olika målgrupper

Kommitténs slutsatser i dessa avseenden redovisades i utbildningsplanen (bilaga 2). Här lämnas en kort sammanfattning.

Kommittén har gjort följande indelning av målgrupper:

1. Handläggare i myndighetsutövande ställning

Denna grupp bör ha god insikt i balkens uppbyggnad och detaljerad kunskap av regelverket.

Målgruppen har erbjudits en tredagars grundkurs med påbyggnad av fyra olika fördjupningskurser.

2. Chefer i den offentliga förvaltningen och berörda politiker samt flertalet berörda inom näringslivet

Denna grupp bör ha insikt i balkens uppbyggnad och kännedom av för dem aktuella regler.

Målgruppen har erbjudits en endags översiktsskurs.

3. Politiker och företagare som inte nås via kursverksamhet

Denna grupp bör ha kännedom om miljöbalken och dess huvudsakliga struktur.

Information har riktats till dessa grupper genom utsändning av broschyrer.

4. Allmänheten

Allmänheten bör känna till miljöbalken som regelverk och att den trätt i kraft. Eftersom balkens regler gäller alla och envar borde också de allmänna hänsynsreglerna vara allmänt kända. Allmänheten bör också känna till vilka krav man kan ställa på olika företagare och verksamheter. Det gäller t.ex. hanteringen av kemiska produkter och hälso-skyddsfrågor i fråga om bostäder.

Kommittén tvingades av ekonomiska skäl att redan i utbildningsplanen välja bort information till allmänheten.

- Kartlägga och utvärdera olika utbildningsvägar och utbildningsmetoder
- Initiera rekrytering och utbildning av informanter för olika målgrupper

Kommittén diskuterade i planeringsstadiet möjligheten av interaktiv utbildning på internet eller cd-rom. Utbildning i denna form är under utveckling och har hittills visat sig lämplig vid inläring av t.ex. väl utvecklade arbetsrutiner. Utbildning har även prövats för inläring av föreskrifter och regelverk. Utbildningsprogrammen är dock dyra och kräver relativt lång tid för framtagning och inkörning och metoden bör fortfarande betraktas som experimentell. En nackdel med interaktiv utbildning är att deltagaren inte får möjlighet att diskutera frågorna med varandra och att nätverk mellan deltagarna inte heller bildas på ett naturligt sätt. Av dessa skäl beslöt kommittén att utöver en egen hemsida inte utnyttja den interaktiva utbildningsformen.

Kommittén valde att följa samma uppläggning av utbildningen i två steg som användes vid PBL-utbildningen 1987, vilken också i stort beskrivs under rubriken uppdraget i regeringens direktiv till kommittén. Erfarenheterna från PBL-utbildningen var nämligen mycket goda även om någon formell utvärdering inte då gjordes.

Kommittén tog först fram kompendier till de planerade kurserna. För varje kompendium knöt kommittén en skrivare, en ordförande och en grupp experter från berörda verk, länsstyrelser, kommuner och industrin. Expertgruppernas sammansättning framgår av bilaga 2 i utbildningsplanen (bilaga 2).

Utbildningen av varje kurs genomfördes i två steg.

I steg 1 utbildades över 500 blivande lärare till steg 2. Lärarna till kurserna i steg 1 rekryterades från de expertgrupper som medverkat vid framtagningen av kompendierna. Inalles deltog 22 experter.

Före grundkursen på tre dagar anordnade kommittén en introduktionsdag. Syftet med dagen var

- att för första gången samla alla lärare och gå igenom förutsättningarna för hela miljöbalksutbildningen,
- att redovisa miljöbalkens struktur och introducera miljöbalksträdet som sammanhållande bild för regelverket,
- att få en genomgång av hur man bör uppträda som föreläsare för att budskapet och kunskapsinnehållet ska nå fram och

- att till alla lärare dela ut prop 1997/98:45 del 1-2 (miljöbalken) och prop 1997/98:145 (Svenska miljömål) samt planschen över miljöbalksträdets.

Varje lärare hade efter grundutbildningen möjlighet att delta på de fördjupningskurser som man själv önskade. Kommittén uttryckte dock ett starkt önskemål om att endast de som genomgått grundkursen skulle få delta på fördjupningskurserna.

I miljöbalksutbildningens steg 2 medverkade lärare från kommuner och länsstyrelser som gått grundutbildningen i steg 1. Kursverksamheten skedde länsvis och organiserades gemensamt av de regionala kommunförbunden och länsstyrelserna. Kursutbudet i steg 2 var samma som i steg 1. Utanför Miljöbalksutbildningens administration har motsvarande steg-2 kurser arrangerats av konsultbranschen och internt av centrala myndigheter och större företag.

- **Utarbeta en övergripande plan för genomförandet av utbildningen för olika målgrupper**

Kommittén överlämnade en utbildningsplan till regeringen för godkännande den 19 februari 1999 (reviderad 1999-03-03). Planen redovisas i sin helhet i bilaga 2.

Genomförandet har helt skett enligt utbildningsplanens uppläggning. Tidplanen och de givna kostnadsramarna har hållits. Genom kompendieförsäljningen har kommittén erhållit nettointäkter på drygt 2 miljoner kronor, vilket inte var kalkylerat med i budgeten. Kommittén har av den anledningen bl.a. kunnat ta fram och distribuera en broschyr till kommunledningen om kommunernas ansvar enligt miljöbalken och en broschyr som redovisar riksdagens beslut om de 15 svenska miljömålen med illustration i form av en plansch till landets skolor och barnstugor. Utvärderingen, som utförts av utomstående konsult, har också blivit grundligare.

- **Utarbeta en strategi för hur miljöbalken ska tillämpas för att nå de fastlagda miljömålen**

Redan på kommitténs första möte behandlades frågan om en strategi för att nå miljömålen. Kommittén gjorde jämförelser med kommunernas handläggning av ärenden enligt plan- och bygglagen. Enligt kommittén gäller frågan hur man kan få ett målseende i balken. Miljö-

balken saknar de detaljerade processuella reglerna som finns i PBL. Tillvägagångssättet för tillsynsarbetet och handläggningen av ett miljöbalksärende är inte preciserat och kan därför följa flera vägar vilket kan komma att upplevas som diffust och oklart om inte en handfast strategi utvecklas. Kommittén har uppdrag att utveckla en sådan strategi.

Kommittén diskuterade frågan och var överens om att en strategi endast kan konkretiseras genom att man tar fram och beskriver exempel för tillsyn och handläggning av olika ärenden enligt miljöbalken.

Kommittén lät en konsult (Peggy Lerman) ta fram ett första utkast till en strategi. Rapporten redovisas i en särskild bilaga.

Miljöbalkstrådet

Kommittén enades om att en utgångspunkt måste vara att miljöbalken som helhet är bättre än summan av de lagar som den utgått från. Kommitténs uppgift skulle då vara att förmedla ett nytänkande till alla de handläggare som arbetat enligt de äldre lagarna.

Efter en idé av Mia Jameson lanserade kommittén miljöbalken som en ikon i form av ett miljöbalkstråd. Miljöbalkstrådet är en mycket god samlande bild av miljöbalkens regelverk. Bilden har använts i introduktionen av miljöbalken på grundkurser och översiktskurser under hela utbildningen.

Bilden har utförts av Gunnel Ginsburg och tryckts som en plansch i 7 000 exemplar. Hela upplagan är slut. Planschen har i många fall delats ut till deltagarna efter genomgången kurs.

Miljömålen i grundutbildningen

Miljö kvalitetsmålen har ingått som en del av grundutbildningen trots att riksdagen antog målen först i juni 1999 då huvudparten av utbildningen redan genomförts. Miljömålen behandlas i grundkompendiet på 20 sidor och finns också med i översiktskompendiet.

Broschyr och plansch över de svenska miljömålen

Kommittén har låtit Gunnel Ginsburg illustrera de svenska miljömålen. Till bilden har kommittén tryckt en broschyr som kort beskriver de 15 svenska miljömålen. Planschen och broschyren har erbjudits landet skolor och barnstugor. Planschen är utsänd i 8 000 ex och broschyren i 4 500 exemplar.

Strategi för att nå de fastlagda målen

Kommittén har givit Boverkets förre chefsjurist, Peggy Lerman, i uppdrag att analysera frågan om hur man kan utarbeta en strategi för att nå det fastlagda miljömålen. Peggy Lerman har tidigare anlitats av kommittén som kursledare på kursen "Miljöbalken och den fysiska planeringen".

Kommittén har diskuterat frågan utifrån den lämnade konsultrapporten och funnit att följande utgångspunkter bör ingå i en strategi:

Samspelet mellan miljöbalken och miljömålen

Förarbetena till miljöbalken och miljö kvalitetsmålen förutsätter ett samspel dem emellan. Det finns emellertid inga tydliga kopplingar i lagstiftningen mellan balken och miljö kvalitetsmålen som visar samspelet. Portalparagrafen beskriver hållbarhet, men det ger varken entydigt stöd för att åberopa miljömålen eller något hinder att använda dem. För att tydliggöra samspelet föreslår Peggy Lerman i sin konsultrapport att man i portalparagrafen, som ledning för att bedöma vad hållbar utveckling innebär, hänvisar till de miljö kvalitetsmål som riksdagen beslutar om.

Kommittén avfärdar inte frågan men är för närvarande inte beredd att ställa sig bakom ett förslag om en sådan bindande koppling. Kommittén anser att frågan bör utredas vidare.

Miljö målen kan trots att de inte är införda i lagstiftningen komma in i tillämpningen av miljöbalken i flera sammanhang, med varierande styrka och funktion. För att få igång samspelet behövs information till aktörerna om hur det kan gå till. För den praktiska tillämpningen behövs utveckling av kunskap och metoder.

- Miljö kvalitetsmålen kan underlätta tillämpningen av de generella hänsynsreglerna. Det gäller exempelvis att skaffa kunskap om målen, bedöma lokalisering utifrån hur målen främjas och begränsa sådan inverkan som motverkar målen. Hänsynsreglerna är därmed viktiga redskap för målen vid prövningen – och omprövningen - av villkor för verksamheter.
- Den kontinuerliga och breda kontaktytan mellan myndigheterna och verksamhetsutövarna sker i den operativa tillsynsverksamheten. Tillsynsmyndigheten ska årligen upprätta en tillsynsplan. Då tillsynsmyndigheten gör sina prioriteringar utifrån mycket knappa resurser bör detta ske med målen som bedömningsgrund.
- Miljö kvalitetsmålen kan ge stöd för arbetet med miljökonsekvensbeskrivningar och visa vilka frågor som är viktiga att bedöma i beslutet och ta med i villkor. Målen kan fungera som bedömningsgrund.

- Samhällsplaneringen – som ofta innebär tillämpning av flera delar av balken - är betydelsefull för att undvika vissa miljöproblem såväl som att minimera störningar. Målen kan även här fungera som styrmedel och bedömningsgrund, dvs. peka på angelägna frågor och ge stöd vid avvägningarna mellan konkurrerande intressen.
- Direkta genomförandemedel finns i flera former i balken och är givetvis en viktig del av strategin. Regler om reservat, strandskydd och förorenade områden är några exempel. Miljömålen kan tänkas ge stöd för att bedöma vilka typer av beslut som bör tas i första hand i olika regioner, när knappa resurser fördelas inom myndigheterna.

Kunskapsflödet är stort – sålla ut det användbara

För att miljöbalken ska kunna bli ett verksamt medel för att nå miljökvalitetsmålen måste det finnas kunskap. Utvecklingsarbeten för målen pågår i ett otal sammanhang. Allmän information om målen har också spritts brett. Men det behövs förmodligen en vetenskaplig, geografisk och lokal anpassning för att få in målen i samband med den processuella hanteringen av olika ärenden enligt balken. Det är emellertid inte självklart vad för slags kunskap som behövs i t.ex. arbetet med MKB eller vid prövningen av verksamheter.

Särskild kunskap och information om hur målen kan främjas genom tillämpningen av balkens regler bör kontinuerligt tas fram på central nivå som underlag för prioritering av den kommunala tillsynsverksamheten.

Sprid dagens metoder – vänta inte på den enda rätta

Metoder behöver ständigt utvecklas för beslutsfattandet. Det finns emellertid redan så mycket att ta stöd i, så det inte finns anledning att vänta på den "perfekta" metoden. En sammanställning och beskrivning av erfarenheterna av arbetet med miljöfrågor i den fysiska planeringen, i miljökonsekvensbeskrivningar, miljöledningssystem och flera andra sammanhang, skulle ge viktigt stöd för att vägleda beslutsfattare redan idag.

Lokal förankring kräver lokal anpassning

Kommunerna berörs av miljöbalken på flera olika sätt vilket kommittén har utvecklat i broschyren till kommunens politiska ledning. I denna gör kommittén följande uppdelning av ansvarsområden.

- Kommunen som prövnings- och tillsynsmyndighet
- Kommunen som verksamhetsutövare
- Kommunen som fastighetsägare
- Den kommunala renhållningsskyldigheten
- Kommunen och den fysiska planeringen
- Kommunens rättigheter som sakägare och företrädare av allmänintresset

Kommunen har stora möjligheter att få dessa olika ansvarsområden att samverka mot en bättre miljö om miljömålen blir tillräckligt tydliga. Utan en bred förankring av miljöbalkens regler och dess praktiska tillämpning hos allmänheten och i den kommunala organisationen är detta dock inte möjligt. De möjligheter till lokalt handlingsutrymme för tillämpningen av regelverket som finns bör därför lyftas fram. Dessutom borde man överväga om inte vissa lokala frågor i högre utsträckning skulle kunna avgöras av den kommunala myndigheten.

- Ansvara för att utbildningsmaterial tas fram för olika utbildningsmetoder och för olika målgrupper

Tabell 2: Utbildnings- och informationsmaterial utgivna av Miljöbalkskommittén

Utgåva	Omfattning eller storlek	Tryckt i antal exemplar	Pris kr/ex, fraktmoms tillkommer	Omfattning	Kurslängd
Miljöbalkstrådet, plansch	50 x 70 cm	7 000	10-50		
1. Grundkompendiet	263 sid	12 000	100	Hela regelverket och de svenska miljömålen	3 dagar
2. Översiktskompendiet	80 sid	20 000	60	Hela regelverket	1 dag
3. Kompendium för kurs Miljö & Hälsa med lärarhandledning	123 sid	5 000	100	Miljöfarlig verksamhet och hälsoskydd Förorenade områden Kemiska produkter Avfall och producentansvar	2 dagar
4. Kompendium för kurs Natur & Kultur med lärarhandledning	142 sid	3 000	100	Områdesskydd Vattenverksamhet Takter, jordbruk, samråd Genteknik Ersättning	2 dagar
5. Kompendium för kurs Miljöbalken och den fysiska planeringen med lärarhandledning	116 sid	3 000	100	Sambandet mellan den fysiska planeringen med dess ärendehantering och miljöbalkens regelverk	2 dagar
6. Kompendium för kurs Att använda miljöbalken med lärarhandledning	164 sid	4 000	100	Prövning, tillsyn och sanktioner	2 dagar
Miljöbalken, lagtexten	50 sid	16 500	50	Bilaga till alla kurser	
Miljöbalken, förordningarna	153 sid	8 000	100	Bilaga till alla kurser	
Myndigheternas uppgifter och ansvar	55 sid	8 000	50	Utdelad på grundkursen	
Handläggning av ärenden	50 sid	8 000	50	Utdelad till grundkursen	
Företagsbroschyren	8 sid (A5)	110 000	gratis	Utdelad till småföretagare	
Kommunbroschyren	16 sid (A5)	15 000	gratis	Utdelad till kommunledningen	
Svenska miljömål plansch	50x70	15 000	gratis alt 15 kr	Utdelad till skolor och barnstugor	
Svenska miljömål broschyr	31 sid	5 000	gratis alt 15 kr	Utdelad till skolor och barnstugor	
Sammanställning Frågor och Svar I och II	80 sidor	2 000	gratis	Utdelad till besökare på hemsidan	

Allt kurs- och informationsmaterial har kunnat köpas av alla intresserade till samma pris. Inget av kommitténs material har belagts med copyright utom planscher som inte är helt friköpta. Hur stor försäljningen varit till olika målgrupper framgår av tabell 8 i bilaga 3. All distribution av kompendier, broschyrer och planscher har skett genom Byggutbildarna AB.

• Informationsinsatser riktade till olika målgrupper

Hemsidan på internet öppen för alla

Kommitténs hemsida med frågelådan är öppen för alla intresserade. Se vidare under rubriken "Verka för att kunskapsbaser byggs upp".

De centrala myndigheterna

Ett flertal myndigheter har deltagit i kommitténs expertgrupper (se bilaga 2 i kommitténs utbildningsplan).

Kommittén tog kontakt med 27 berörda myndigheter genom att i en skrivelse till verkscheferna informera om miljöbalksutbildningen. Kommittén anhöll samtidigt om namn på en kontaktperson inom myndigheten. Myndigheterna har därefter erbjudits att delta i miljöbalksutbildningens lärarkurser. Avsikten har varit att de som gått på lärarkurserna själva ordnar kurser internt inom myndigheten om behov finns. När man ordnat kurser är det sannolikt att man också använt miljöbalksutbildningens kursmaterial. I tabellen 4 redovisas antal sålda grund- och översiktskompendier till olika myndigheter. Det sålda kursmaterialet borde därför till viss del spegla myndighetens interna utbildning. Vägverket har använt extern utbildningskonsult.

Polishögskolan och åklagarmyndigheten har särskilt erbjudits lärarplatser på miljöbalksutbildningens kurser.

Domstolverket har anordnat egen utbildning av sin personal i miljödomstolarna. I samband med denna utbildning organiserade kommittén två endagskonferenser i allmän miljökunskap på Naturvårdsverket.

Kommittén medverkade vid två utbildningsdagar för regeringskansliets personal.

Kommuner och länsstyrelser

De regionala kommunförbunden och länsstyrelserna har i samverkan utsett lärarlag för den regionala utbildningen. Dessa lärarlag har utgjort stommen av deltagare på miljöbalksutbildningens lärarkurser i steg 1. Lärarlagen har sedan bedrivit egen utbildning inom sina respektive län.

Målgrupper har då främst varit kommunala och länsstyrelsehandläggare men även kommunalpolitiker och företagare. Alla länen har anordnat miljöbalksutbildningens hela kursutbud.

Kommittén har utarbetat en särskild broschyr ställd till kommunens ledning och övriga berörda kommunala förtroendemän. Broschyren har distribuerats i november 1999 till landets kommuner utan kostnad.

Den regionala kursverksamheten har hittills haft 18 000 deltagare. En närmare redovisning görs länsvis i tabellerna 4 - 6 i bilaga 3.

Den privata sektorn

Sveriges Industriförbund har varit representerad i samtliga expertgrupper med företrädare från industrin (se bilaga 2 i utbildningsplanen).

Sveriges Industriförbund utsåg 22 egna deltagare från förbundet och från industrin till lärarkurserna i steg 1.

Vissa större konsultföretag och branschorganisationer fick efter förfrågan erbjudande om två lärarplatser per företag och mindre företag fick en plats. LRF erhöll efter begäran åtta lärarplatser. Totalt deltog 81 personer på lärarutbildningen i steg 1. Någon aktiv marknadsföring av utbildningen har i detta sammanhang inte bedrivits.

Drygt 1 600 personer från den privata sektorn har sedan deltagit på miljöbalksutbildningen regionala kurser i steg 2.

Kommittén arrangerade dessutom två öppna endagskonferenser särskilt riktade till företagarna, en i Stockholm och en i Göteborg med sammanlagt 75 deltagare.

De mindre företagarna

Kommittén har tagit fram broschyren "Miljöbalken - Hur berör den mig?" Broschyren är på åtta sidor och vänder sig speciellt till de mindre företagarna. Broschyren har distribuerats av kommittén utan kostnad i totalt 110 000 exemplar. Kommittén gjorde ett utskick till landets kommuner och länsstyrelser och ca 400 olika branschorganisationer med erbjudande om gratisbeställning av broschyren. Någon begränsning i antalet beställda exemplar har inte gjorts.

Utskick har gått till:

Kategori	Antal ex
Kommuner	73 000
Länsstyrelser	7 000
Branschorganisationer	20 000
Företag och konsulter m.m.	10 000
Summa	110 000

Kommunerna (238 st) har i genomsnitt beställt 300 exemplar per kommun med stor variationsbredd. Gnosjö med 10 000 invånare har t.ex. beställt 1 000 exemplar medan Stockholm med 700 000 invånare beställt 500 exemplar.

Miljöorganisationerna

Kommittén tog tidigt kontakt med de större miljöorganisationerna. Dessa visade sig ha ett mycket svagt intresse av miljöbalkutbildningen. Endast Svenska Naturskyddsföreningen var intresserad av att följa lärarutbildningen med en deltagare.

Skolor och barnstugor

Kommittén har låtit ta fram en plansch över de svenska miljömålen avsedd för landets skolor och barnstugor. Till planschen medföljer en broschyr. Planschen distribueras efter beställning utan kostnad. Det har distribuerats 7 600 planscher och 2 700 broschyrer.

• Kursdimensioneringen och antalet faktiska deltagare

Kommittén gjorde först en överslagsmässig beräkning av det totala antalet handläggare och andra berörda som skulle komma att delta på miljöbalkutbildningens olika kurser i skede 2. Antalet lärardagar som krävdes för dessa kurser beräknades sedan utifrån en bedömning av det genomsnittliga antalet deltagare och lärare per kurstillfälle. Beräkningen gav 1 800 lärardagar. Som en förutsättning för att få vara med på lärarutbildningen i steg 1 ställde kommittén krav på att varje deltagare skulle vara beredd att efter utbildningen medverka som lärare i minst sex dagar. Behovet av lärare kunde så beräknas till ca 300 aktiva lärare.

Efter en enkät till länen beslöt kommittén att för grundkursen och fördjupningskurserna anordna utbildningstillfällena på kursorterna Stockholm/Bålsta, Örebro, Gävle, Umeå, Norrköping, Växjö, Höör, Tröllhättan och Göteborg.

Kommittén föreslog att länen bildade lärarlag om vardera fyra lärare. Varje län erbjöds ett visst antal lärarlag i förhållande till länens folkmängd.

Kommitténs tanke var att deltagare från både de centrala myndigheterna och den privata sektorn skulle kunna medverka i de regionala kurserna som lärare. Denna tanke fullföljdes aldrig eftersom det helt saknades intresse från de regionala kursarrangörernas sida. Dessa be-

gärde i stället fler deltagare från kommuner och länsstyrelser. Eftersom kurserna genomfördes innan miljöbalken trädde ikraft var efterfrågan stor inte bara bland handläggarna utan också bland de centrala myndigheterna och den privata sektorn. Kommittén accepterade att kurserna blev större än vad som var pedagogiskt motiverat eftersom man såg det som ett egenvärde att så många handläggare som möjligt fick tillfälle att utbildas vid detta tillfälle. Antalet deltagare på grundkurserna blev därför många fler än vad som först planerades.

Tabell 3: Antalet beräknade och antalet faktiska deltagare på Miljöbalksutbildningens grundkurs

	Antal beräknade platser i utbildningsplanen	Antalet deltagare vid genomförandet
Kommuner	150	220
Länsstyrelser	70	143
Övriga myndigheter	40	83
Privata sektorn	40	81
Totalt	300	527

Antalet deltagande lärare från olika län redovisas i tabell 1 i bilaga 3

Miljöbalksutbildningens beräknade omfattning uppnåddes med viss marginal som kan avläsas i tabell 4.

Tabell 4: Antalet planerade och antalet faktiska deltagare på miljöbalks- utbildningens samtliga kurser

	Grundkurs	Översikts- kurs	Fördjupningskurser			Att använda miljöbalken
			Miljö & Hälso- skydd	Natur & Kultur	Miljöbalken och den fys. planeringen	
Enligt utbildningsplanen	3 dagar	1 dag	2 dagar	2 dagar	2 dagar	1 dag
Kommunerna	2 500	7 500	1 300	600	600	1 200
Statliga myndigheter	1 110	1 320	220	190	200	450
Den privata sektorn	500	egen regi	240	40	40	90
Summa planerade deltagare	4 110	8 820	1 760	830	840	1 740
Genomförda kurser	3 dagar	1 dag	3 dagar	2 dagar	2 dagar	2 dagar
Kommuner, tjänstemän	3 311	3 994	1 553	600	1 040	911
Kommuner, politiker	313	3 055	13	9	32	26
Statliga myndigheter	1 215	935	405	445	369	359
Den privata sektorn	513	1 176	124	28	44	26
	5 352	9 160	2 096	1 082	1 492	1 322*

* Kursverksamheten i flera län är inte medräknade eftersom kurserna ännu inte påbörjats vid denna redovisning

• Verka för att kunskapsbaser byggs upp

Utöver kompendie- och informationsutgivningens har Miljöbalks- utbildningen sedan oktober 1998 egen hemsida på Internet med adressen www.miljobalksutbildningen.gov.se.

Hemsidan har varit öppen för alla. Via hemsidan har kommittén kunnat informera om kommitténs arbete och kursutbudet samt aktuell information kring frågor som rör miljöbalken och om ändringar i regelverket.

Hemsidan har haft följande innehåll:

- Kommitténs uppgift, organisation och utbildningsplan
- Kort information om miljöbalken som alla bör känna till
- Miljöbalkens lagtext och dess förordningar har varit direkt länkade till hemsidan
- Gjorda ändringar i balken och dess förordningar efter i ikraftträdandet

- "Företagarspecial" - särskild information som vänt sig till företagare (från mars 1999)
- Hela grundkompendiet och översiktskompendiet med OH-bilder liksom bilagorna "Handläggning av ärenden" och "Myndigheternas ansvar" och de bägge planscherna som producerats av kommittén. Kompendierna har kunnat tas ut och fått användas av alla i utbildning utan någon copyright.
- En frågelåda
- Erfarenheter från tillämpningen av miljöbalken. En interaktiv sida som öppnades i oktober 1999.

Besöksstatistik

Under 1999 har web-statistik tagits fram varje månad och bl.a. har antalet besökare till hemsidan räknats. Statistik lämnas i antal "requests". En "request" markeras varje gång man går in och ut från sidan även om man är uppkopplad hela tiden. Markering görs också då man går till en undersida inom hemsidan. Antalet "requests" i genomsnitt per besökare varierar mellan olika typer av hemsidor. Företaget som levererar statistiken gjorde bedömningen att genomsnittet borde ligga mellan 5 och 10 "requests" per besökare. I tabellen nedan, har vi räknat med i genomsnitt 7 "requests" per besökare.

Tabell 5: Antalet besökare per dag på Miljöbalksutbildningens hemsida under olika månader 1999

jan	feb	mar	apr	maj	jun	jul	aug	sep	okt	nov
578	532	319	124	193	225	113	289	315	378	

Frågelådan

Frågelådan har besvarat frågor kring tillämpningen av regelverket. Frågorna har besvarats genom kansliets försorg. Fram till oktober 1999 har kansliet besvarat ca 1 500 frågor. Ungefär 60 % av frågorna har tillsammans med sina svar lagts tillbaka ut på hemsidan under olika rubriker. Frågeställarnas hemvist framgår av tabell nedan och har varit relativt jämn under hela perioden.

Kansliet har gjort två sammanställningar med frågor och svar som tryckts och distribuerats utan kostnad efter beställning via hemsidan. Fördelningen av frågeställarna till frågelådan som framgår av tabell 6, har inte varierat nämnvärt över tiden. Av tabellen framgår också fördelningen av dem som beställt sammanställningen av Frågor och Svar.

Tabell 6: Antal frågor från olika frågeställare och antalet beställare av sammanställningen "Frågor och Svar" nov 1999

	Antal frågeställare		Antal beställare	
	abs.tal	%	abs.tal	%
Kommuner	729	47	418	31
Statliga myndigheter	226	15	161	13
Företag och organisationer	435	28	590	45
Pivatpersoner	154	10	151	11
Summa	1 544	100	1 152	100

• Verka för att nätverk för information skapas

Kommitténs val av utbildningsmetod har gjorts med stor hänsyn tagen till möjligheten för skilda handläggare från centrala myndigheter, länsstyrelser och kommuner att träffa varandra vid olika tillfällen under relativt lång tid. Detta har skett genom tillsättningen av expertgrupper på det nationella planet och uppbyggnaden av de regionala lärarlagen på den regionala nivån.

I bilaga 5 finns listade alla de personer som medverkat som experter eller lärare på miljöbalksutbildningens kurser.

• Skapa förutsättningar för samråd och erfarenhetsutbyte mellan dem som genomför utbildningen

- Lärarna har träffats i sina lärarlag vid varje kurstillfälle. Grundkursen och fördjupningskurserna har genomförts med en eller två övernattningar på konferensanläggningar, vilket givit deltagarna tillfälle att kvällstid umgås och lära känna varandra.
- På lärarkursen "Att använda miljöbalken" diskuterades den aktuella tillämpningen av miljöbalken.
- På hemsidan har öppnats en egen sida om erfarenheter från tillämpningen av miljöbalken.

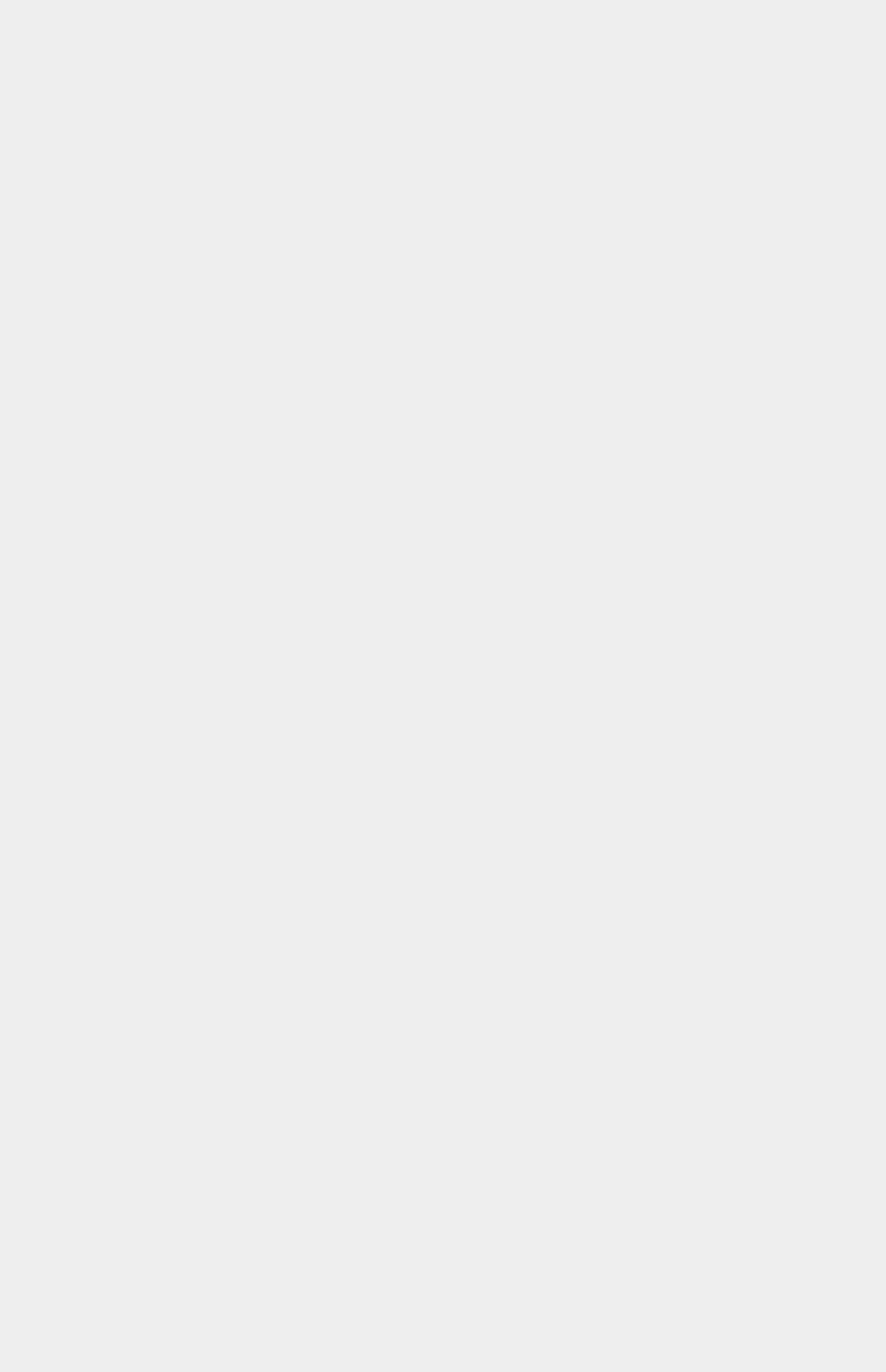
• Utvärdera utbildningen

Kommittén har underhand följt upp sin egen verksamhet. Utvärderingsblanketter har delats ut vid samtliga kurstillfällen i steg 1 och i

steg 2. Svarsprocenten är genomgående mycket hög eftersom deltagarna fått särskild tid under kursen för att fylla i blanketterna. Kursernas uppläggning har också direkt justerats med hänsyn till de synpunkter som deltagarna lämnat.

Kommittén har också kontinuerligt samlat in statistiskt material för att följa omfattningen av olika verksamheter, som redovisats i denna rapport.

Kommittén har slutligen låtit konsultföretaget Inregia AB göra en utvärdering av Miljöbalksutbildningens verksamhet. Kontentan av Inregias rapport redovisas under rubriken Extern utvärdering.

3 Tidplanen

Den ursprungliga tidplanen redovisas i sin helhet i utbildningsplanen bilaga 2.

Tidplanen har fullföljts enligt planen i alla väsentliga delar. Kompletteringar och förändringar framgår av tabellen nedan.

Tabell 7: Miljöbalksutbildningens tidplan och tider för faktiskt genomförande

	Enligt utbildningsplanen	Genomförande
Hemsidan Hemsidan öppnas Utskick av Frågor & Svar 1 Utskick av Frågor & Svar 2	maj 1998 ej inplanerad ej inplanerad	okt 1998 apr-dec 1999 dec 1999
Introduktionsdag	aug-sept 1998	enligt plan
Grundkursen Kompendium, tryckt Bilaga: Myndigheters ansvar Bilaga: Handläggning av ärenden Bilaga: Lagtext Kurser i steg 1 Kurser i steg 2	okt 1998 ej inplanerad ej inplanerad ej inplanerad okt-nov 1998 dec-maj 1998-99	enligt plan okt okt okt enligt plan enligt plan
Företagsbroschyren Utskick av broschyren	ej inplanerad	feb-dec 1999
Kursen Miljö & Hälsa Kompendium Bilaga: Förordningarna Kurser i steg 1 Kurser i steg 2	jan 1999 ej inplanerad feb 1999 apr-maj 1999	enligt plan jan 1999 enligt plan feb-mar 1999
Kursen Natur & Kultur Kompendium Kurser i steg 1 Kurser i steg 2	jan 1999 feb 1999 apr-maj	feb 1999 enligt plan enligt plan
Miljöbalken och den fysiska plan. Kompendium Kurser i steg 1 Kurser i steg 2	jan 1999 mars 1999 apr-maj 1999	feb 1999 enligt plan enligt plan
Att använda miljöbalken Kompendium Kurser i steg 1 Kurser i steg 2	aug 1999 sept 1999 okt-nov 1999	enligt plan enligt plan enligt plan
Svenska miljömål Utsändning av plansch och broschyr	ej inplanerat	okt-nov 1999
Kommunbroschyren Utskick av broschyren	ej inplanerad	dec 1999

Kursen - Att använda miljöbalken - lades inte in under våren 1999 eftersom utbildning då pågick av både grundkursen och de tre övriga fördjupningskurserna. Kommittén såg inte detta som en nackdel. Tvärtom bidrog en återsamling av läroplanen ett halvår senare till att förstärka de nätverk som tidigare byggts upp. Under hösten 1999 har man också fått en viss erfarenhet av tillämpningen vilket var värdefullt i kommitténs utvärderingsuppdrag.

4 Miljöbalksutbildningens finansiering

Miljöbalksutbildningen fick ett kommittéanslag på 8 miljoner kronor. Den budget som kommittén redovisade i utbildningsplanen i mars 1998 rymdes inom det anslagna beloppet. Den redovisade budgeten bygger på en överenskommelse mellan staten och Svenska Kommunförbundet om hur olika former av utbildningskostnaderna skulle fördelas.

Överenskommelsen innebär i stort att staten bl.a. genom kommittéanslaget ekonomiskt har ansvarat för framtagning av läromedel och utbildning av lärare i steg 1 och att den regionala organisationen helt finansierar utbildningen i steg 2 genom kursavgifter.

Steg 1-utbildningen

De av kommittén tillsatta expertgrupperna svarade genom sina sekreterare för framtagning av var sitt kompendium. Experternas uppgift var att först ingå som sakkunniga vid framtagningen av kompendierna för att sedan medverka som lärare i steg 1-utbildningen. Alla deltagare i expertgrupperna har medverkat utan särskilt arvode från kommittén utom sekreteraren i Natur & Kultur-gruppen, för vilken kostnaderna delades mellan kommittén och länsstyrelsen i Jönköpings län. Kommittén fördelade uppgifterna som ordförande och sekreterare på de myndigheter som redovisas i tabellen nedan.

Lärarnas uppgift var att först utbilda sig själva i minst sammanlagt sex dagar för att sedan medverka som lärare i minst sex dagar. Under utbildningen i steg 1 har medverkande experter enbart fått ersättning för sina omkostnader (resor, mat och logi och utbildningsmaterial). Arvoden har inte betalats ut i något fall under steg 1-utbildningen. Deltagarna i steg 1 har till övervägande delen fått sina omkostnader betalda av kommittén. De som betalat sina omkostnader själva framgår av tabellen. Själva kurserna i steg 1 har i samtliga fall varit avgiftsfria för alla.

Tabell 8: Fördelning av arbetsuppgifter vid framtagning av kompendier och vid utbildningen i steg 1

	Grundkursen	Miljö & Hälsa	Natur & Kultur	Miljöbalken och den fysiska planeringen	Att använda miljöbalken (Prövn. och sankt.)
Ordförande	Kommittén	Socialstyrelsen	Länsstyrelsen i Västra Götaland	Svenska Kommunförbundet	Domstolsverket
Sekreterare	Kommittén	Naturvårdsverket	Länsstyrelsen i Jönköpings län	Boverket	Kommittén
Kursansvarig	Kommittén Naturvårdsverket	Naturvårdsverket Kommittén	Länsstyrelsen	Boverket	Kommittén

Deltagare som betalat sina omkostnader vid utbildningen i steg 1

Deltagare i steg 1-utbildningen som betalat för sina egna omkostnader	Deltagare från den privata sektorn	Deltagare från centrala myndigheter och den privata sektorn	Deltagare från centrala myndigheter och den privata sektorn samt övriga som även gått kursen i Miljö & Hälsa	Deltagare från centrala myndigheter och privata sektorn samt övriga som gått någon tidigare fördjupningskurs	Kommittén betalar för alla
--	------------------------------------	---	--	--	----------------------------

Steg 2-utbildningen

Kurserna i steg 2 arrangerades av de regionala kommunförbunden som är självständiga organisationer gentemot Svenska Kommunförbundet. Kurserna finansierades genom kursavgifter och kommittén rekommenderade en avgift runt 600 kr/kursdag. Kommittén uttryckte särskilt önskemål om att även deltagare från den privata sektorn skulle bjudas in till kurserna och påpekade samtidigt att kursavgifterna för dessa då kunde läggas på en högre nivå. Kommittén gjorde inga rekommendationer avseende arvodesfrågan för lärarnas utbildningsinsatser.

Hur de regionala kommunförbunden agerat framgår av tabell 3 i bilaga 3. Genomsnittsavgiften har varit 660 kr/kursdag med en spridning från 350 kr till 1 100 kr per dag. Tretton län har haft samma avgift

för företagare och sex län har haft dubbel avgift. Hälften av länen har delat ut arvoden till lärarna och något fler har lämnat ersättning till lärarnas arbetsgivare. Beloppen har i samtliga fall varit relativt blygsamma.

Kommitténs budget och faktiska kostnader

Utbildningsprogrammet dimensionerades utifrån det anslag på åtta miljoner kronor som tilldelades kommittén. I budgeten räknade kommittén inte in några intäkter från kompendieförsäljningen eftersom grund- och översiktskompendiet, lagtext och förordningar hela tiden varit till fritt förfogande på internet.

Kostnadsramen har hållits. Genom den oväntat mycket stora försäljningen av kompendier har kommittén kunnat producera ytterligare informationsmaterial. Nettoresultatet blir trots detta positivt. Överskottet kommer att vara ca 1,7 miljoner kronor.

Tabell 10 : Miljöbalksutbildningens budget för 1998 -1999 och faktiska kostnader

	Utbildningsplanen Tkr	Faktiska kostnader Tkr
Personalkostnader	2 500	2840
Kostnader för kommitténs ledamöter	360	200
Hemsida med frågelåda, logotype m.m.	270	250
Produktion av kompendier	800	540
Utvärdering av utbildningen	70	380
	4 000	4 210
<u>Steg 1 utbildningen</u>		
Introduktionskurs	600	640
Grundkurs (3 dagar)	1 800	1 350
De tre fördjupningskurser	1 100	1 180
Fortsättningskursen	400	390
	3 900	3 560
<u>Övrigt</u>		
Expertmöte	100	60
Kurs för personal på miljödomstolar	-	80
Företags- och kommunbroschyerna	-	270
Miljömålsplansch och broschyr	-	240
Frågor och svar II		160
Konsult balken-miljömålen	-	75
Kompendier (nettoresultat)	-	-2 115
		-1 230
SUMMA	8 000	6 540
Tilläggsanslag	150	
Överskott		1 610

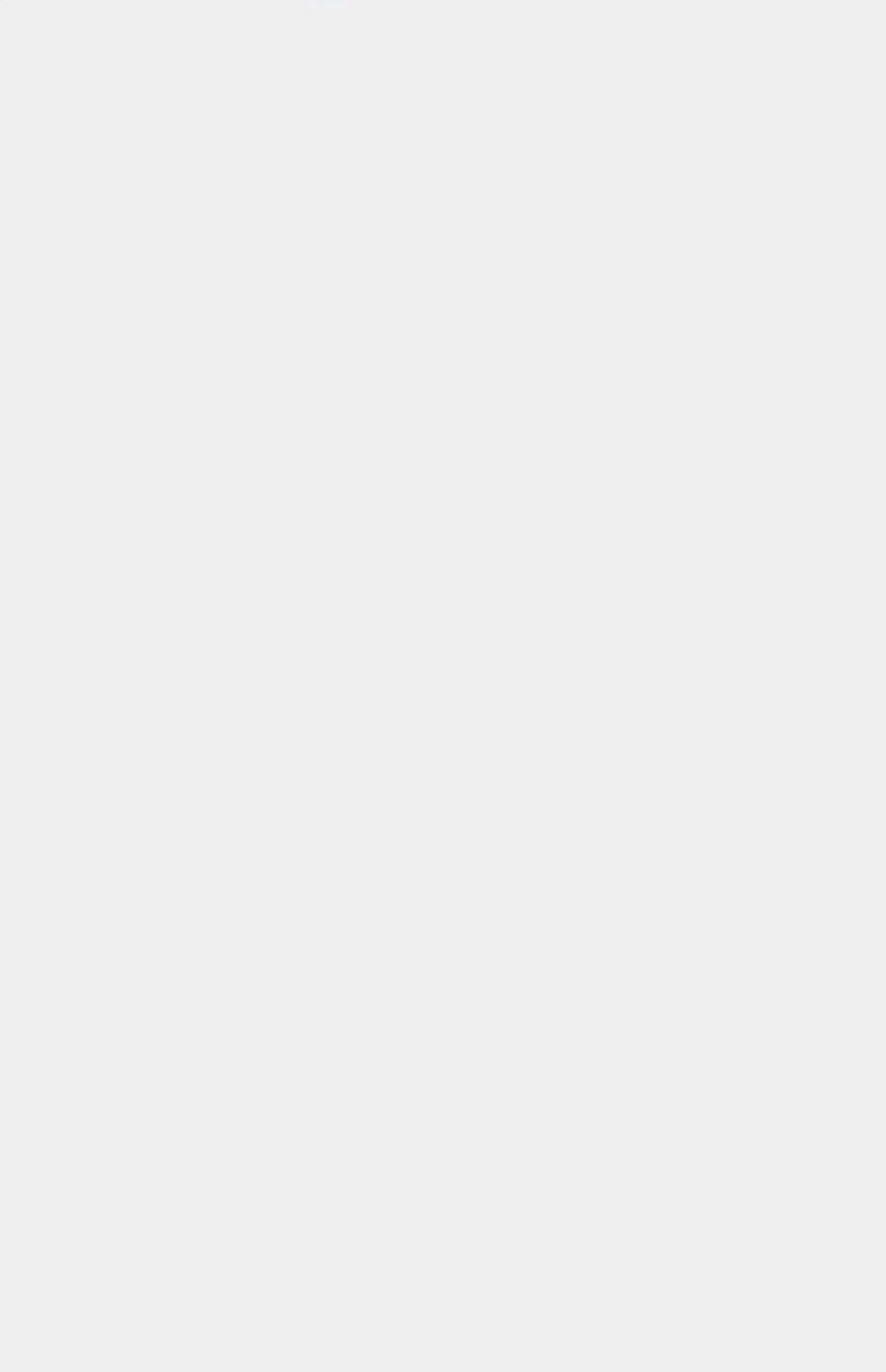
Totalkostnadsberäkning

En överslagsmässig totalkostnadsberäkning av Miljöbalksutbildningens verksamhet för den offentliga sektorn redovisas i tabell 7, bilaga 3.

Tabell 11: Totalkostnadsberäkning

	Faktiska kostnader	Mkr	Lönekostnader för belastad arbetstid	Mkr
Staten	Kommittéanslag Omkostnader för kursdeltagare på regionala kurser	8 7	Ej ersatt arbetslidskostnad	17
Kommunerna	Omkostnader för kursdeltagare på regionala kurser	24	Ej ersatt arbetslidskostnad	45
SUMMA		39		62

De faktiska omkostnaderna för kursdeltagarna som består av kursavgift och res- och logistikostnader har beräknats till i genomsnitt 900 kr/kursdag. Arbetstiden för kursdeltagarna har beräknats till 1 500 kr/kursdag.

5 Extern utvärdering

Den i detta kapitel redovisade utvärderingen har utförts av Inregia AB. Resultatet från utvärderingen har erhållits genom inläsning av material, intervjuer av ca tio nyckelpersoner, fem utvärderingskonferenser i olika delar av landet och en enkät riktad till olika målgrupper. Inregia AB har i särskilda rapporter redovisat resultaten dels från utvärderingskonferenserna dels från enkäten. Kommittén redovisar utvärderingen i sin helhet i en fristående bilaga.

Rubrikerna med nedanstående text är direkt hämtad från utvärderingsrapporten

- Kursutbudet
- Kurserna
- Omfattningen
- Uppläggnings
- Kursmaterialet
- De regionala kursanordnarna
- Lärarna
- Övrig information

Kommitténs slutsatser om den genomförda utbildningen till fortsatt information och utbildning finns återgivet under rubriken "Slutsatser och förslag". Värderingar som redovisas i detta kapitel är Inregias.

5.1 Kursutbudet

Slutsatser:

- Kommittén har utformat kurser som överensstämmer med elevernas efterfrågan, givet de övergripande prioriteringar som kommittén har gjort.
- En översiktskurs mer skräddarsydd för kommunala miljöpolitiker efterfrågas från lärarna.
- Kursen Natur och kultur hade möjligen kunnat förlängas en dag för att ge större utrymme åt tillsynsfrågor.
- Eleverna ger i huvudsak bra eller mycket bra betyg åt kvaliteten hos de regionalt anordnade kurserna.
- Kurserna inom ramen för Miljöbalksutbildningen får något bättre betyg av miljöchefer/miljösamordnare på företag än motsvarande kurser hos andra utbildningsanordnare.

Kommittén kom att identifiera två huvudsakliga målgrupper för utbildningarna:

- Handläggare i myndighetsutövande ställning
- Berörda chefer i offentlig förvaltning, berörda politiker och berörda inom näringslivet.

För handläggarna sattes man samman en grundkurs som omfattade tre kursdagar samt fyra fördjupningskurser om två till tre dagar. För målgruppen med politiker, chefer och näringsliv sattes man samman en översiktskurs som omfattade en kursdag.

Tre av fördjupningskurserna delades in efter hur arbetet med miljöfrågor ofta är organiserat hos myndigheterna:

- Miljö och Hälsa. Tyngdpunkt hos kommunernas miljö- och hälso- skydds-handläggare.
- Natur och Kultur. Tyngdpunkt hos Länsstyrelserna.
- Miljöbalken och den fysiska planeringen. Tyngdpunkt hos medarbetare i kommuner och länsstyrelser som arbetar med fysisk planering.

Den fjärde fördjupningskurser - Att använda miljöbalken - vänder sig till handläggare som konkret tillämpar miljöbalken och behandlar det praktiska arbetet med prövning och överklagande.

Elevernas och lärarnas bedömning

För att få reda på elevernas uppfattning av de genomförda kurserna har utvärderingen genomfört en enkätundersökning¹ bland kommunala miljöchefer, chefer på länsstyrelser, ordförande i kommunernas miljönämnder och bland miljöchefer/miljösamordnare i företag.

I enkätundersökning har bland annat en fråga ställts om det har funnits kurser inom ramen för Miljöbalksutbildningen som man har saknat. Tanken är att genom denna fråga fånga upp hur väl Miljöbalksutbildningens kursutbud motsvarat elevernas förväntningar. Mellan 10-15 procent har angivit något svar. Vanligast förekommer önskemål om någon form av fördjupning i ett ämnesområde, i något av miljöbalkens verktyg, t.ex. MKB, eller i mer branschspecifik utbildning. Hur miljöbalken påverkar jordbruket nämns ett flertal gånger som exempel där man anser att utbildningen inte har täckt behovet.

Som framgått i tidigare kapitel har kommittén av ekonomiska skäl medvetet prioriterat bort denna typ av smalare fördjupningskurser. Frågan om sådana kurser behandlas därför i kapitlet om Fortsatt information och utbildning. Utvärderingen drar därför slutsatsen att utbudet har motsvarat eleverna förväntning, givet de avgränsningar kommittén har gjort.

Under kommitténs arbete med kursmaterialet fick man synpunkter på att tillsynsfrågorna behövde få större utrymme. Av detta skäl kom kursen Miljö och hälsa att förlängas med en dag till sammanlagt tre dagar. I de utvärderingsseminarier² som har hållits med lärare och regionala kursanordnare har det framkommit att man anser att tillsynsfrågorna kom i skymundan även på kursen Natur och kultur. Det hade möjligen varit befogat att även förlänga denna fördjupningskurs med en dag.

I utvärderingsseminarierna har det även framkommit att man har haft svårt att göra översiktskurserna så att de har fungerat bra för politiker. Man uppfattar att denna målgrupp inte i alla delar är intresserad av den helhet som kommittén har velat förmedla i sina kurser. Man efterfrågar någon form av specialanpassad orienteringskurs med en

¹ Enkätundersökningen har redovisats i en separat underlagsrapport till utvärderingen.

² Utvärderingsseminarierna har redovisats i en separat underlagsrapport till utvärderingen

inriktning mot politikers perspektiv av den nya lagen. De kurser som tagits fram av kommittén har främst haft ett tjänstemannaperspektiv.

Trots att lärarna har upplevt denna svårighet med att genomföra kurser för politiker får man lika bra betyg av miljönämndernas ordförande som man får av miljöcheferna i utvärderingens enkätundersökning. Lärarna verkar med andra ord ha klarat uppgiften väl även om man upplevt den vara svår.

I utvärderingens enkätundersökning har eleverna fått värdera kvaliteten i de kurser man har deltagit i. Genomgående ger man mycket positiva omdömen. Endast i två fall ger eleverna ett inte helt fullgott betyg. Det gäller miljö/planchefer på länsstyrelserna som inte var helt nöjda med översiktskursen. Sannolikheten är betydande att detta beror på att översiktskursen var på en för låg nivå för chefer på länsstyrelser.

Ett inte odelat positivt omdöme ger dessutom kommunernas miljöchefer om kursen Miljöbalken och den fysiska planeringen. Kursen förutsatte kännedom även om andra lagar, bl.a. PBL, varför den av många uppfattades som svår. Detta framgår av de utvärderingsseminarier som har hållits med lärare och regionala kursanordnare. Där har även framgått att lärarna inte är helt nöjda med kurskompendiet till denna kurs. Man anser dessutom att kursuppläggningsen inte var tillräckligt genomarbetad när lärarkurserna hölls.

De regionala kursanordnarna har avslutat elevkurserna med att genomföra en skriftlig kursutvärdering. Elevernas bedömning av kurserna är förhållandevis jämn med ett undantag. Kursen Miljöbalken och den fysiska planeringen får påtaglig spridning i två aspekter: kursuppläggning och lärarna. Även detta är sannolikt en effekt av att denna kurs upplevts som svår och att lärarna inte har haft tillräckligt stöd i kursmaterial och lärarhandledning.

Jämförelse med andra kursanordnare

För att få möjlighet att jämföra Miljöbalksutbildningens kurser med andra kursanordnares kurser har även ett antal miljöchefer/miljösamordnare hos företag³ ingått i utvärderingens enkätundersökning.

Det visar sig att de miljöchefer/miljösamordnare som har gått på kurs inom ramen för Miljöbalksutbildningen ger ett något bättre betyg än de som gått på kurs hos andra utbildningsanordnare. Endast när det

³ Enkäter skickades till företag som är medlemmar i Näringslivets miljöchefer (NMC).

gäller lärarnas juridiska kompetens ger man bättre betyg åt utbildningsanordnare utanför Miljöbalksutbildningen.

5.2 Kursverksamhetens omfattning

Slutsatser:

- De regionala kursanordnarna har lyckats att rekrytera elever i den mängd som kommittén planerat för.
- De huvudsakliga tjänstemannagrupperna har nåtts i stor utsträckning. Tjänstemän som arbetar med fysisk planering kunde dock ha nåtts i något större utsträckning.
- Ungefär hälften av de kommunala miljönämndernas ledamöter har gått på kurs om miljöbalken. Det kan alltså finnas utrymme för fortsatt utbildning i översiktskursen riktad till politiker.
- Kommunala förvaltningschefer och kommunala verksamhetsutövare har inte nåtts i tillräcklig utsträckning. Även bland dessa grupper kan det finnas utrymme för fortsatt utbildning i översiktskurser.
- Näringslivets medverkan har varierat starkt mellan regionerna. Den främsta orsaken är att de regionala kommunförbunden har olika policy när det gäller att ha företagen som målgrupp.
- Översiktskursen hade behövt anpassas till några få nyckelgrupper: politiker, företagare och kommunala förvaltningschefer.

Omfattningen av kursverksamheten planerades genom en överslagsberäkning av kommittén. Man utgick från en genomsnittskommun och en uppskattning av antalet berörda tjänstemän och politiker och multiplicerade sedan med antalet kommuner. Till detta adderade man en uppskattning av antalet handläggare på länsstyrelser och statliga myndigheter samt antalet från näringslivet och intresseorganisationer.

Utfall

Utfallet har i mycket stor utsträckning kommit att sammanfalla med kommitténs ursprungliga uppskattning. Antalet elever på översiktskursen, Miljö och hälsa samt Natur och kultur har legat inom 5 procent från beräkningen.

Endast på grundkursen har avvikelsen varit påtaglig med 25 procent fler elever än planerat. Det är deltagare från kommunerna som har blivit fler än vad man hade räknat med. När det gäller översiktskursen har det istället varit färre deltagare än beräknat från kommunerna. Detta har kompensrats av att antalet deltagare från näringslivet blivit större än väntat.

Totalt har det deltagit 8 563 elever på översiktskurserna, 5 160 på grundkurserna och 3 500 på fördjupningskurserna. Antalet på fördjupningskurserna kommer slutligen att bli ca 1 500 fler eftersom kursen - Att använda miljöbalken - håller på att genomföras när detta skrivs.

Täckning

För att stämma av om utbildningens omfattning motsvarat efterfrågan har frågor om detta ställts i den elevenkät som genomförts i utvärderingen. Det visar sig att mellan 80 och 90 procent av kommunernas miljöchefer och cheferna på länsstyrelsernas miljö- och planenheter har gått minst en kurs inom ramen för Miljöbalksutbildningen. Bland chefernas medarbetare har man i genomsnitt gått två kurser per medarbetare. Miljöbalksutbildningen har med andra ord haft en mycket god täckningsgrad i de stora grupperna av tjänstemän.

Bland de kommunala tjänstemän som arbetar med fysisk planering har täckningsgraden inte varit fullt lika god. Där svarar man i hälften av kommunerna att flertalet handläggare har gått på utbildning om miljöbalken, men i en fjärdedel av kommunerna svarar man att endast ett fåtal har gått på kurs.

Bland politikerna i de kommunala miljönämnderna har deltagandet inte varit lika stort som bland övriga målgrupper. Ungefär hälften av miljönämndernas ledamöter har deltagit i utbildningen. Detta är en av förklaringarna till att antalet deltagare från kommunerna på översiktskursen inte blev så stort som man hade beräknat. I utvärderingsseminarierna har lärare och regionala kursanordnare förklarat detta med att politikerna inte har haft lika bråttom med att lära sig om miljöbalken som tjänstemännen. Slutsatsen blir därför att det kan finnas utrymme för fortsatt utbildning i översiktskursen riktat särskilt till politiker i kommunala miljönämnder.

I utvärderingsseminarierna konstaterar lärarna att det finns ytterligare några viktiga målgrupper som inte har nåtts av utbildning i tillräcklig omfattning. Det gäller kommunledningarna och företrädare från kommunala verksamhetsutövare. Även efterfrågan från dessa båda grupper kommer möjligen relativt sent och skulle kunna motivera att översiktskurser anordnas fler gånger.

Marknadsföring

Lärarna har i utvärderingsseminarierna berättat att informationen om de olika kurserna inte alltid har varit tillräckligt vägledande för de tilltänkta eleverna. Det har förekommit en del elever som har hamnat på fel kurser, både när det gäller översiktskurs/grundkurs och när det gäller inbördes mellan fördjupningskurserna. Uppgiften att marknadsföra har legat på de regionala kursanordnarna, men man har inte fått stöd från kommittén med genomarbetade underlag för marknadsföringen. Med tanke på de synpunkter som har kommit från lärarna skulle ett sådant material sannolikt förbättrat marknadsföringen.

Det har även förekommit synpunkter på de regionala kursanordnarnas metod att adressera informationsmaterial. I flera fall har man skickat ut information opersonligt adresserad och hoppats på att materialet delats ut inom myndigheterna. En större precision i adressering skulle möjligen ha kunnat öka deltagandet från de perifera, men ändå viktiga målgrupperna, som kommunledningarna och kommunala verksamhetsutövare.

Näringslivet

Utbildning för näringslivet var ursprungligen tänkt att främst ske i privat regi. Hela Miljöbalksutbildningens kursmaterial har funnits tillgängligt för privata kursanordnare och företag som själva velat anordna kurser. Antalet elever som har gått på privat anordnade kurser baserade på Miljöbalksutbildningens material är svårt att uppskatta. Utbildningsmaterialet står fritt till allas nyttjande, vilket gör att kursanordnare kan saxa ur materialet efter eget behov. Antalet sålda kurskompendier till privata företag och konsultföretag riskerar därför att underskatta den verkliga omfattningen av användandet av Miljöbalksutbildningens material. Till konsultföretag har det sålts ca 1 200 kompendier till grundkursen och ca 800 till översiktskursen. Till företag (utom konsultföretag) har det sålts ca 1 100 kompendier till grundkursen och 1 400 till översiktskursen. Sammanlagt har det alltså sålts 4 500 exemplar av kompendierna i översiktskurs och grundkurs, medan kompendier till fördjupningskurser har sålts i sammanlagt ca 400 exemplar.

De regionala kursanordnarna har vid sidan av näringslivets egna kurser haft ca 1 500 kursdeltagare från företag, dvs. ca 8 procent av alla deltagare. I utvärderingsseminarierna har det framgått att de regionala kursanordnarna har haft mycket olika inställning till deltagande från näringslivet. Vissa har verkligen satsat på att få deltagare från företagen, medan andra har prioriterat ned denna målgrupp.

Nedprioriteringen har bl.a. berott på att de regionala kommunförbund oftast inte ser företagen som sin primära målgrupp, utan att man främst arbetar med fortbildning för länets kommuner.

Översiktscursen kan tas som exempel på spridningen mellan de regionala kursanordnarna. Andelen elever från näringslivet i översiktscurserna har varit hög i Halland (35 procent), Uppsala (25 procent), Dalarna (25 procent) och Skåne (19 procent). I följande län har andelen istället varit under 3 procent: Södermanland, Gotland, Västmanland och Norrbotten.

Även den tid lärarna har kunnat avsätta för att delta i utbildningen har varit en faktor som påverkat hur mycket man i regionerna har velat satsa på kurser för näringslivet. De flesta av lärarna har sitt vanlig arbete på kommun, länsstyrelse eller annan myndighet och har ofta en pressad arbetssituation redan utan lärarskapet. Många lärare uppfattar därför en alltför omfattande kursverksamhet som ett hinder för att utföra sitt ordinarie arbete. Andra lärare har istället resonerat tvärt om. Företagen behöver utbildas, och om man inte gör det på kurs kommer man som handläggare att behöva utbilda dem en och en i samband med tillsynsarbetet.

Anpassning till målgrupper

Kurser som är särskilt anpassade till olika målgrupper har diskuterats på utvärderingsseminarierna som en väg att nå flera deltagare. Detta har framför allt gällt översiktscurserna, eftersom dessa riktar sig till så skilda målgrupper. Kursmaterial särskilt anpassat för politiker och näringsliv/kommunala verksamhetsutövare respektive kommunala förvaltningschefer är något som hade uppskattats om det hade funnits

Bland de skraddarsydda översiktscurserna är det de för näringslivet som är mest krävande, eftersom det ofta krävs en branschpassning för att informationen ska upplevas tillräckligt välpaketerad av företagarna.

5.3 Uppläggnigen

Sammanfattning:

- Kombinationen av "korvstoppling" i grundkursen och exempel med diskussioner i fördjupningskurserna har tillsammans bildat en väl fungerande pedagogisk uppläggning för att förmedla ett mycket stort material.
- Övningsexemplen i fördjupningskurserna hade behövt vara mer genomarbetade.
- En uppdelning av grundkursens i kursdagar på 2+1 eller 1+1+1 medför större möjligheter för eleverna att ta till sig materialet.
- Kvaliteten i kursmaterial, OH-bilder, övningsexempel och lärarhandledningar har gjort att lärarna har följt uppläggnigen i betydande grad. Målet om enhetlighet i kunskapsförmedlingen har därmed uppnåtts i stor utsträckning.
- Utbildningen har påtagligt bidragit till att medarbetarna på kommuner och länsstyrelser kunnat utveckla en gemensam syn på miljöbalken och dess tillämpning.
- Översiktskurserna hade kunnat anpassas till olika målgrupper genom att kommittén tagit fram lärarhandledningar för olika målgrupper.
- Kommittén hade behövt poängtera för de regionala kursanordnarna att översiktskurser och grundkurser lämpligen varvas och att man inleder med en grundkurs.

Den pedagogiska idén i Miljöbalksutbildningen är att ge deltagarna en helhetsbild av miljöbalken. Både grundkursen om tre kursdagar och översiktskursen om en kursdag är därför uppbyggda för att förmedla hela miljöbalken, mer eller mindre översiktligt. Med 33 kapitel och 462 paragrafer omfattar miljöbalken en mycket stor mängd information. Till detta finns information från propositionen och 47 förordningar som underlag för kursmaterialet.

Grundkurs och översiktskurs

Som metod för att kunna ge en bild av helheten valde man att göra grundkurs och översiktskurs som ett antal "sidor". Varje sida beskriver en aspekt av lagen och finns både i tryckt form och sammanfattad som OH-bild. Varje sida inleds med hänvisningar till lagtext, motivtext och

förordningar. Denna metod att förpacka informationen användes på PBL-utbildningen på 1980-talet och hade tidigare använts i utbildning av annan lagstiftning och i utbildning inom byggbranschen.

Grundkursen omfattar ca 220 sidor, medan översiktskursen omfattar ca 70 sidor. Lärarnas uppgift var att redovisa så många av dessa sidor som möjligt under kursens gång. Med en effektiv kurstid om sex timmar per dag motsvarar antalet sidor en genomgång av ca en sida var femte minut.

Under arbetets gång med kompendierna drog kommittén slutsatsen att alla sidor inte skulle hinnas med under kurserna. I grundkurskompendiet är därför vissa sidor markerade som mindre viktiga.

När undervisningsmetoden redovisades för de blivande regionala kursanordnarna var det flera som blev tveksamma. Man hade bland annat invändningar mot att grundkurs och översiktskurs skulle baseras på "korvstoppling". Istället önskade man sig modernare pedagogik.

I de utvärderingsseminarier som hållits med lärare och kursanordnare kan man idag konstatera att farhågorna om utbildningsmetoden var överdrivna. Lärarna håller med om att "korvstoppling" som metod var nödvändig för att ge en helhetsbild av miljöbalken. Man menar även att det trots allt visade sig finnas ett visst utrymme för diskussioner även på grundkursen och översiktskursen. Budskapet från lärarna kan snarast sammanfattas så att man i stort sett har positiva erfarenheter av uppläggningsen.

Den stora mängden information som skulle förmedlas i grundkursen har gjort att regionala kursanordnare har experimenterat med olika praktiska arrangemang. Genom att dela upp tredagarskursen i två kursdagar följt av en kursdag vid senare tillfälle har eleverna på grundkursen haft det lättare att ta till sig det stora materialet. Vissa kursanordnare har även prövat att dela upp kursen i tre separata kursdagar, och man anser att eleverna då har haft ytterligare något bättre förutsättningar att ta till sig grundkursen.

Fördjupningskurser

I fördjupningskurserna har man använt en helt annan uppläggning. Man har utgått från att eleverna har gått grundkursen. Med den kunskapen som grund har man kunnat genomföra fördjupningskurserna på följande sätt:

- Kort föreläsning för att repetera ett avsnitt av grundkursen
- Diskussion i mindre grupper om praktiska exempel
- Redovisning av diskussioner

Metoden upprepas ett antal gånger per kurs. På så sätt arbetar man sig igenom de ämnesområden som fördjupningskursen ska behandla.

Uppläggningsen av fördjupningskurserna kan sägas vara raka motsatsen mot uppläggningsen av grundkursen. Man har därmed kunnat kombinera grundkursens "korvstoppling" i högt tempo med fördjupningskursernas repetition och diskussioner mellan kursdeltagarna baserat på förutbestämda exempel, men också på deltagarnas egen erfarenhet.

Som tidigare framgått får flertalet fördjupningskurser bra betyg av eleverna i den enkätundersökning som har genomförts. Där framgår dock att det framför allt är miljöcheferna i kommunerna som särskilt har uppfattat övningsexemplen som bra. Det hade sannolikt varit värdefullt om det funnits övningsexempel som tydligare utgick från länsstyrelsernas och centrala statliga myndigheters perspektiv.

Även lärarna ger i utvärderingsseminarierna bra betyg åt uppläggningsen av fördjupningskurserna. Man menar dock att de exempel som finns i lärarhandledningarna skulle kunna varit bättre genomarbetade. Man har fått lägga ned en hel del eget arbete för att kunna använda exemplen i kurserna.

Enhetlighet och samsyn

Ett av kommitténs mål för utbildningen har varit att ge berörda aktörer en gemensam ram för tillämpningen av miljöbalken genom att anordna en sammanhållen utbildning. Frågan om kurserna har genomförts likformigt över landet har diskuterats på utvärderingsseminarierna med lärare och kursanordnare. Man är i hög grad överens om att budskapet i grundkursen har förmedlats på ett enhetligt sätt. Orsaken till detta är främst att lärarna har varit så styrda av kursens uppläggning. Att kurskompendier och OH-bilder dessutom uppfattas som mycket bra har gjort att man haft begränsat behov att komplettera med eget material. Lärarna har däremot gjort urval av vilka sidor man gått igenom på grundkursen för att hinna med materialet på tre dagar. Slutsatsen från utvärderingsseminarierna är dock att man har valt bort sidor i förhållandevis begränsad omfattning.

I fördjupningskurserna har det funnits större utrymme för variationer mellan hur lärolagen behandlat materialet. Det stora utrymmet för diskussioner medför även att deltagarnas egna erfarenheter påverkar kursernas innehåll. Även om lärarna ansett att exemplen hade kunnat vara bättre genomarbetade anser man att de har varit relevanta och intressanta. Man har därför i stor utsträckning utgått från dem.

En annan aspekt av kommitténs mål om en sammanhållen utbildning är om utbildningen har bidragit till en gemensam syn på miljöbalken och dess tillämpning. I enkätundersökningen riktad till elever har detta ingått som en fråga. Länsstyrelserna chefer är mest tillfreds genom att 88 procent anser att genomgångna kurser om miljöbalken har underlättat för den egna enhet att utveckla en samsyn. Bland miljöchefer i kommunerna erhöles detta svar från 75 procent. Bland miljönämndernas ordförande gällde frågan om utbildningen hade bidragit till att skapa en samsyn hos miljönämndens ledamöter. Hälften av miljönämndernas ordförande svarade att kurserna om miljöbalken hade bidragit.

Anpassning av orienteringskursen

Orienteringskursen är den kurs som har uppvisat störst variationer i utförandet. Detta är samtidigt den kurs som har lockat flest deltagare. Orsaken till variationen är att eleverna har haft så olika utgångspunkter. Lärarna har därför försökt anpassa uppläggningsen efter vilka elever som kommit på den aktuella kursen. Framför allt har lärarna upplevt svårigheter i att anpassa kurserna efter politikernas förutsättningar. Det hade sannolikt varit ett stöd för lärarna om det funnits olika lärarhandledningar för de tre stora målgrupperna: politiker, tjänstemän och företagare.

Turordning

I uppläggningsen av Miljöbalksutbildningen har man även tagit ställning till i vilken turordning de olika kurserna ska genomföras. Lärare och kursanordnare har ansett att turordningen i huvudsak har varit den rätta. I ett avseende har man dock haft problem. Hos flera regionala kursanordnare har man hållit grundkurserna före orienteringskurserna. Detta har inte inneburit något problem för den majoritet elever som har valt rätt kurs. För de elever som under orienteringskursen insåg att de hade behövt gå grundkursen blev det däremot ett problem, eftersom det inte fanns några grundkurser kvar att gå. I efterhand kan konstateras att lämplig turordning hade varit att inleda med en grundkurs för att lärarna ska känna på hela materialet. Därefter vore det lämpligt att varva med grund- och översiktskurser.

Kurskompendiet för översiktskursen kom från trycket senare än kompendiet för grundkursen, vilket kan ha bidragit till turordningen hos vissa regionala kursanordnare. Kommittén hade givit översikts-

kursen lägre prioritet även genom att det inte fanns någon lärarkurs specifikt för översiktskursen. Frågan om turordningen mellan grundkurs och orienteringskurs har inte kommunicerats mellan kommittén och de regionala kursanordnarna. Utvärderingens slutsatsen blir att översiktskursen kom något på mellanhand hos kommittén och att detta kan ha bidragit till att man inte uttryckligen informerade om lämplig turordning till de regionala kursanordnarna.

5.4 Kursmaterial

Sammanfattning:

- Kurskompendierna får generellt mycket gott omdöme av lärare och elever.
- Miljöchefer i företag ger Miljöbalksutbildningens kursmaterial betydligt bättre betyg än kursmaterial hos andra kursarrangörer.
- Framgången med kurskompendierna framgår av att de har sålts i ungefär dubbelt så många exemplar som det har funnits kursdeltagare.
- Kursmaterialet till kursen Miljöbalken och den fysiska planeringen har inte fått helt fullgott omdöme. Det komplexa materialet, tidsbrist och otillräcklig styrning från kommittén är huvudförklaringarna till detta.
- Övningsexemplen har fått bra betyg, men lärarna hade önskat att de vore mer genomarbetade. Tidsbrist och otillräcklig styrning från kommittén har varit huvudförklaringarna till detta.
- I avsaknad av styrning från kommittén tog inte de representativt sammansatta arbetsgrupperna det fulla ansvaret för tidhållning, inriktning och kvalitet.
- Arbetsgrupper som skriver kursmaterial till fördjupningskurser bör helst ha tid att först fortbilda sig om helheten i lagen.
- Översiktskursen har inte ägnats någon särskild uppmärksamhet av kommittén trots att den skulle användas för det största antalet elever.

En av kommitténs huvuduppgifter har varit att se till att kursmaterialet togs fram. Efter förebild från PBL-utbildningen skapade man arbetsgrupper för kurskompendierna. Arbetsgrupperna bestod av en ordförande, en skrivare som utförde det huvudsakliga skrivarbetet samt en

expertgrupp. Kommittén agerade expertgrupp för grundkursen och översiktskursen.

Rekrytering

Rekryteringen till arbetsgrupperna gjordes på olika sätt för att tillfredsställa två syften. Ordförandena och skrivarna handplockades av kommittén. Tanken var att hitta personer som kunde skapa effektivitet i skrivarbetet. Experterna i arbetsgrupperna rekryterades istället för att ge statliga myndigheter och intresseorganisationer möjlighet att bli representerade i arbetet med kursmaterialet för att påverka inriktning och formuleringar. Kommittén gav berörda myndigheter och intresseorganisationer frihet att själva utse personer.

Experter kom att delta från följande verksamheter:

- Miljödepartementet
- Naturvårdsverket
- Kemikalieinspektionen
- Socialstyrelsen
- Boverket
- Riksantikvarieämbetet
- Jordbruksverket
- Lantmäteriverket
- Vägverket
- Domstolsverket
- Riksåklagaren
- Polishögskolan
- Länsstyrelserna i Hallands, Kronobergs och Gävleborgs län
- Miljödombstolarna i Stockholm, Vänersborg och Växjö
- Svenska Kommunförbundet
- Huddinge kommun och Gävle kommun
- Industriförbundet

Miljöorganisationerna visade inte något intresse att delta i expertgrupperna.

Arbetsgång

Av naturliga skäl präglas arbetet med kompendier om en ny lag av att få av de medverkande behärskar lagen. Ingen av de personer som hade

deltagit i lagstiftningsarbetet kom att medverka i arbetet med kursmaterialet. Arbetsgrupperna fick lära sig lagen samtidigt som de tog fram materialet.

Avsaknaden av förkunskaper om lagen fick störst konsekvenser för de tre fördjupningskurserna Miljö och hälsa, Natur och kultur och Miljöbalken och den fysiska planeringen. Orsaken var att man skulle framställa ett kursmaterial om en begränsad del om miljöbalken där man ännu inte behärskade helheten.

Arbetet med grundkursen påbörjades i mars 1998 och texten godkändes av kommittén i mitten av augusti. Tryckningen skedde i september, varvid den första lärarutbildningen genomfördes. När grundkursen fanns för läsning insåg övriga arbetsgrupper att fördjupningskurserna i allt för stora delar hade liknande material som i grundkursen. Fördjupningskurserna riskerade alltså att inte bli tillräckligt fördjupande. Samtidigt kunde kommittén konstatera att arbetsgrupperna för fördjupningskurserna hade tagit fram kompendietexter som inte följde den uppläggning med "sidor"⁴ som varit avsikten. Arbetsgrupperna hade istället tagit fram texter som mer liknade en blandning av traditionell kurslitteratur och uppslagsböcker.

Kommittén gav nu arbetsgrupperna i uppgift att komma fram till hur uppläggningsen på fördjupningskurserna skulle göras och hur kurskompendierna skulle kunna användas. Man bestämde sig slutligen för att göra fördjupningskurserna utgående från praktiska exempel. Som grund för detta skapade man en fiktiv kommun med ett antal vanligt förekommande verksamhetsutövare som man kunde utgå från i exemplen. Först i november-januari, kort tid innan materialet skulle gå i tryck hade grupperna hunnit realisera denna nya inriktning genom att ta fram lärarhandledningar där bl.a. de olika exemplen beskrevs.

För fördjupningskursen Miljöbalken och den fysiska planeringen blev arbetet med kursmaterialet särskilt krävande. När avsatta resurser var förbrukade var kurskompendiet inte färdigskrivet. Departementet åtog sig att slutföra arbetet. En sista kraftig omredigering gjordes slutligen av den blivande kursledaren på lärarkursen kort tid före tryckningen. Slutversionen av lärarhandledningen blev klar först efter lärarkurserna, dvs. i september 1999.

Den fjärde fördjupningskursen - Att använda miljöbalken - togs fram betydligt senare än de övriga. Arbetet gjordes i huvudsak under 1999. Som skrivare hade man samma person som varit skrivare på grundkursen, dvs. kunskapen om miljöbalken fanns redan från början i arbetet med detta kompendium. Man valde att inte arbeta med övnings-exempel som i övriga fördjupningskurser, utan istället att ha dis-

⁴ Metoden med "sidor" har beskrivits i utvärderingens kapitel om Uppläggning

kussioner med hela elevgruppen. Tanken är att hinna med mer material på kursen.

Utöver grundkurs och fördjupningskurser har kommittén även tagit fram ett kurskompendium för översiktskursen. Det skulle inte innehålla något annat än vad som fanns i grundkursen, varför skrivaren för grundkursen därför i uppdrag att redigera grundkurskompendiet från en tredagarskurs till en endagarskurs.

Elevernas bedömning

I utvärderingen är det intressant att jämföra dessa delvis plågsamma förslovsändor med hur eleverna och lärarna har uppfattat det slutliga kursmaterialet. I utvärderingens enkät till eleverna ger man generellt mycket gott omdöme åt kompendierna. Särskilt intressant är det att jämföra med studiematerial från andra kursanordnare (konsulter m.m.). De miljöchefer/miljösamordnare på företag som gått på kurs inom ramen för Miljöbalksutbildningen svarar i dubbelt så hög omfattning att kompendierna varit bra jämfört med de som gått på kurs hos andra kursanordnare.

Användningen av kompendierna efter kurserna säger dessutom en del om kompendiernas kvalitet. För grundkursen svarar drygt hälften av kommunernas miljöchefer och berörda chefer på länsstyrelserna att de använder kompendiet varje dag eller varje vecka i det löpande arbetet. Lika hög är användningen av kompendiet om Miljö och hälsa bland kommunernas miljöchefer. Bland berörda chefer på länsstyrelserna är det en tredjedel som varje dag eller varje vecka använder kompendierna till kurserna Miljö och hälsa, Natur och kultur respektive Miljöbalken och den fysiska planeringen.

Försäljning

Ett annat sätt att illustrera framgången med kompendierna är via försäljningssiffrorna. Grovt räknat kan man säga att det har sålts dubbelt så många kurskompendier som det har funnits elever på de regionalt anordnade kurserna. När det gäller kompendierna för översiktskursen är det bl.a. efterfrågan från företag och konsulter som varit omfattande. Kompendiet för grundkursen har köpts separat i förhållandevis stor utsträckning av kommuner och statliga myndigheter. I övrigt har de regionala utbildningsanordnarna svarat för en betydande del av den oväntat stora efterfrågan på kompendierna.

Vid sidan av kurskompendierna har kommittén även tagit fram bilagor till kurskompendierna. Det gäller lagtexten, förordningarna, handläggningsscheman och myndigheternas ansvar. Lagtexten har sålts i ungefär lika många exemplar som det har funnits kursdeltagare.

Kompendierna var prissatta så att försäljningsintäkterna skulle motsvara kostnaderna för tryck och distribution. Den oväntat omfattande försäljningen har gjort att kommittén fått intäkter på ca 5 Mkr, vilket genererat ett nettoöverskott från försäljningen på ca 2 Mkr.

Enhetlighet

Även i utvärderingsseminarierna med lärare och kursanordnare ges kurskompendierna ett mycket bra betyg. Tack vare detta har kommittén lyckats uppnå sitt mål med sammanhållen utbildning över hela landet, eftersom lärarna gärna arbetat med kursmaterialet. Enda undantaget utgör kompendiet och lärarhandledningen i Miljöbalken och den fysiska planeringen, som enligt lärarna inte har givit dem tillräckligt stöd i undervisningen. Lärarna är även nöjda med uppläggningsen i fördjupningskurserna där man arbetar med exempel. Man önskar sig dock mer genomarbetade exempel.

Tidsbrist och styrning

Lärarnas och elevernas erfarenheter av kurskompendierna kan sammanfattas med att de i huvudsak är mycket positiva. De delar av kurskompendierna och lärarhandledningarna som lärarna inte är helt nöjda med visar sig vara just de delar där kommitténs arbetsgrupper har haft störst problem med att ta fram materialet. Problemen har i betydande grad sitt ursprung i den begränsade tid kommittén har haft till sitt förfogande. Till exempel gäller detta svårigheterna att få arbetet med de tre första fördjupningskurserna att fungera effektivt. Det hade sannolikt varit bättre om det arbetet påbörjats först när grundkurskompendiet var klart och arbetsgrupperna för fördjupningskurserna själva hade kunnat delta i en grundkurs. Tidsbristen i projektet gav dock inte utrymme för en sådan planering.

Tidsbristen ligger sannolikt även bakom att översiktskursen har behandlats något styvmoderligt. Som framgått i tidigare kapitel i utvärderingen har lärare och kursanordnare efterfrågat översiktskurser som är särskilt inriktade på politiker och företagare. Detta hade möjligen kunnat lösas med en lärarhandledning som beskrev lämpliga urval av "sidor" ur översiktskompendiet eller andra kompendier. Någon särskild

lärarkurs i att hålla översiktskurser har heller inte hållits. På sådana lärarkurser hade man tillsammans med lärarna kunnat arbeta sig fram till hur anpassade kurser för olika målgrupper skulle kunnat utformas.

Slutresultatet av kommitténs arbete blev inte enbart kompendier som i huvudsak fått mycket bra betyg. Utan att det egentligen var avsikten kom man att utveckla en metod för hur fördjupningskurser kan läggas upp i omfattande utbildningssatsningar. Kombinationen av "korvstoppling" i grundkursen och exempel med diskussioner i fördjupningskurserna ger sammantaget intrycket av en balanserad lösning på det svåra pedagogiska problemet att snabbt utbilda om ett mycket omfattande material.

Utöver tidsbristen som orsak till problemen kan man konstatera att kommittén i endast begränsad omfattning styrde eller gav stöd till fördjupningskursernas arbetsgrupper. Avsikten med detta förhållningssätt var att ge arbetsgrupperna frihet så att de olika myndigheter som deltog med experter verkligen skulle bli delaktiga i arbetet och i slutresultatet.

En positiv effekt av detta förhållningssätt blev att man kom att utveckla en ny metod för uppläggning av fördjupningskurserna - även om materialet inte hann bli helt genomarbetat. En negativ effekt blev att arbetet med den kurs som utgick från det mest komplexa materialet - Miljöbalken och den fysiska planeringen - inte fick tillräckligt med styrning i tid. Slutsatsen blir att kommittén troligen tidigare hade kunnat lägga om uppläggningsen av fördjupningskurserna och tidigare styrt arbetet med Miljöbalken och den fysiska planeringen om man hade ställt tydligare krav på avrapportering av arbetsgruppernas inriktning och resultat.

5.5 Regionala kursanordnare

Sammanfattning:

- De regionala kursanordnarnas rekrytering av elever hade sannolikt underlättats av om kommittén tagit fram genomarbetade exempel på informationsmaterial om kurserna.
- I många län har man fått fram fungerande lärarlag enligt kommitténs intentioner. Det har varit viss brist på jurister, planerare och kulturvårdare.
- Chefer på länsstyrelser har efterfrågats som lärare i större utsträckning än vad man planerat för.
- De regionala kursanordnarna har i många fall varit otydliga om hur ersättningen till lärare och arbetsgivare skulle hanteras. Kommittén hade kunnat ge kursanordnarna några exempel på hur ersättningen kunde hanteras och begärt att man redovisade detta och informerade lärarna.

För det praktiska genomförandet av kurserna valde kommittén samma väg som tidigare använts i PBL-utbildningen på 1980-talet. De stora målgrupperna elever skulle komma från kommunerna genom att både kommunala tjänstemän och politiker skulle utbildas. Det var därför naturligt för kommittén att samarbeta med de regionala kommunförbunden, som i de flesta län normalt anordnar utbildning för dessa målgrupper. Eftersom även tjänstemän på länsstyrelserna var en stor målgrupp var det även viktigt att länsstyrelser och regionala kommunförbund samarbetade om att anordna kurserna.

Samordning

Redan i januari 1998 skickade kommittén brev till samtliga regionala kommunförbund och länsstyrelser där man informerade om den kommande utbildningen, kommunförbundens och länsstyrelsernas roll samt bad om namn på en kontaktperson.

I mars höll man en konferens för utsedda kontaktpersoner för att informera om de konkreta detaljerna, vilket bl.a. omfattade:

- Kurser och beräknad omfattning
- Pedagogisk uppläggning

- Behov av antal lärarlag i varje län
- Lärarlagens sammansättning
- Ort och datum för lärarkurser
- Rekrytering av lärare
- Lärarnas åtagande
- Redovisning tillbaka till kommittén senast i april om:
  - Bildade lärarlag
  - Beräknad kursavgift
  - Ersättning till lärarna
  - Beräknat antal deltagare.

Diskussionerna på konferensen var bitvis ganska livliga. Den pedagogiska uppläggningsmed "korvstoppling" ifrågasattes. Detta resulterade bl.a. i att kommittén anlät en av de starkaste kritikerna för diskussioner om den pedagogiska uppläggningsmed.

Den roll som de regionala kursanordnarna fick sig tilldelad kan sammanfattas på följande sätt:

- Rekrytera elever
- Rekrytera lärare och skapa lärarlag
- Ordna de praktiska arrangemangen kring kurserna
- Hantera ekonomin kring de regionala kurserna

Rekrytering av elever

Totalt sett kom de regionala kursanordnarna att rekrytera elever i den omfattning som kommittén hade beräknat. Som framgick av tidigare kapitel kunde informationen om kurserna sannolikt ha varit bättre vägledande för eleverna när det gäller val av kurs. Eftersom alla regionala kursanordnare hade liknande behov av att informera hade det mest rationella troligen varit om kommittén låtit ta fram underlag för kursanordnarnas marknadsföring.

Rekrytering av lärare

Rekryteringen av lärare styrdes av kommittén genom att man betonade vikten av lärarlag. Man ville att det på varje kurs skulle finnas lärare med olika bakgrund och kompetens. Lärarna skulle därför rekryteras både från kommuner och länsstyrelser samt från andra berörda regionala organ. Det var även viktigt att det fanns kompetens inom miljö- och hälsovård, natur- och kulturvård och fysisk planering i så många

lärarlag som möjligt. Dessutom var det viktigt med juridisk kompetens. Tanken bakom lärarlagen var också att flera i respektive lag skulle vara med samtidigt under kursen. På så sätt skulle lärare som för tillfället inte undervisade kunna delta i diskussioner och leta reda på svar på frågor utan att undervisningen fördröjdes.

I utvärderingsseminarierna har lärare och kursanordnare vittnat om den mycket stora variationen mellan länen när det gäller lärarlagen. I många län har man fått fram fungerande lärarlag, medan andra län snarare haft pooler av lärare som man har utgått från då man mer tillfälligt valt lärare till kurserna. Blandningen av kompetenser har i huvudsak varit möjlig att åstadkomma, men det har i en hel del län varit brist på jurister, planerare och kulturvårdare.

I utvärderingens enkät till eleverna visar det sig att berörda chefer på länsstyrelserna har hamnat i en särskild sits. Det har varit dubbelt så vanligt att en berörd chef på Länsstyrelsen har deltagit som lärare jämfört med miljöcheferna i kommunerna. Samtidigt har endast hälften av berörda chefer på länsstyrelserna deltagit i någon kurs för att bli lärare. Bland kommunernas miljöchefer har de flesta som agerat som lärare även gått på kurs för att bli lärare. Efterfrågan på att länsstyrelsernas chefer skulle agera som lärare verkar med andra ord ha blivit betydligt större än vad man inledningsvis planerade för.

Praktiska arrangemang

De praktiska arrangemangen, dvs. att administrera kurserna och att ordna lokaler och mat har skötts helt utan inblandning av kommittén. I elevenkäten ger eleverna i genomsnitt ett förhållandevis positivt betyg för arrangemangen. Det har dock framförts önskemål under utvärderingsseminarierna att kursmaterialet kunde ha skickats ut till eleverna redan en vecka före kursstart. Det fanns många engagerade elever som gärna hade velat läsa på före kursen.

Kursernas ekonomi

Kommittén gav de regionala kursanordnarna förhållandevis fria tyglar avseende kursernas ekonomi. Grundförutsättningen var dock att kurserna skulle ges till självkostnadspris, eftersom man utgick från att kommuner, länsstyrelser och andra regionala organ skulle tillhandahålla lärare utan större krav på ersättning. I utvärderingsseminarierna har det framgått att ersättningen har hanterats på mycket olika sätt mellan regionerna. Man har betalat ut ersättning till arbetsgivarna för

den lönekostnad som motsvarar den tid som lärarna undervisat. Man har även givit ersättning till lärare i form av arvode eller i form av resor eller andra gruppstärkande aktiviteter. I många regioner har man tillämpat en blandning av de olika ersättningsformerna.

Kommittén valde medvetet att inte styra eller ge rekommendationer om hur ersättningen kunde hanteras. Det mest slående i lärarnas erfarenhet om ersättningen är att många regioner har varit otydliga om hur ersättningen skulle hanteras. I några fall svävade lärarna i okunnighet om förutsättningarna så sent som vid utvärderingsseminarierna i oktober 1999. Sannolikt hade denna otydlighet kunnat minskas om kommittén hade formulerat förslag till en eller fåtal ersättningsmodeller och att man tidigt begärt besked från de regionala kursanordnarna vilken modell man valt.

Övrigt

De regionala kursanordnarna har tillsammans med kommittén och kansliet bildat en tillfällig organisation för att snabbt genomföra en omfattande utbildning. Kommittén har utgått från att de regionala kommunförbunden har kapacitet att genomföra utbildningarna med förhållandevis lite stöd från kommittén. På utvärderingsseminarierna med lärare och kursarrangörer har det framgått att arbetet inte alltid har flutit smärtfritt på regional nivå. Störst framstår problemen ha varit i de två nyligen sammanslagna länen Västra Götaland och Skåne. Sammanslagningen verkar ha haft en påtaglig påverkan även på kommunförbunden. Svårigheter har även uppstått i t.ex. Stockholm som kom att ta god tid på sig att komma igång. I Uppsala län kom länsstyrelsen att agera som kursarrangör i stället för det regionala kommunförbundet. Erfarenheten visar med andra ord att kommunförbunden av olika skäl kan ha påtagligt olika förutsättningar att klara den påfrestning som en stor utbildningssatsning innebär. Det är därför viktigt att kommittén och kansliet snabbt fångar upp var svårigheterna finns och ger stöd där så är möjligt.

5.6 Lärare

Slutsatser:

- Lärarna var i stort nöjda med lärarkurserna, men man hade önskat sig en större omsorg vid val av experter som var lärare på lärarkurserna.
- Uppläggningsplaneringen av lärarkursen i Miljöbalken och den fysiska planeringen uppfattades inte vara tillräckligt genomarbetad.
- Särskild utbildning i pedagogik för lärarna var inte helt nödvändig, eftersom kursmaterialet gav litet utrymme för egna pedagogiska grepp från lärarna.
- Lärarna hade uppskattat att ha en uppföljningsdag efter lärargrundkursen för att kunna diskutera olika sätt att lägga upp utbildningen och olika sakfrågor om tillämpningen av balken.
- Kommittén hade kunnat stötta lärarna ytterligare, t.ex. genom en jourhavande lärare tillgänglig per telefon och e-post och genom en chat-funktion tillgänglig enbart för lärare på kommitténs hemsida.
- En särskild lärarkurs för översiktskursen hade sannolikt varit värdefull. Den kunde ha behandlat hur lärarna kunde anpassa stoffet till olika målgrupper.
- Lärarna har genomfört utbildningen på ett mycket bra sätt med tanke på den korta tid man har haft till sitt förfogande.
- Lärarlagets verksamhet har varit viktig både för att lärarna ska kunna utbyta erfarenheter med varandra och för att skapa kontakter mellan myndigheter på lokal och regional nivå.

I sina tidiga kalkyler gjorde kommittén beräkningar över hur många lärare som skulle behövas på de regionala kurserna. Man dividerade sin uppskattning över totala antalet kursdeltagare med mellan 30 och 40. På så sätt fick man fram att det skulle behövas hållas ca 500 kurstillfällen. Omräknat i antal kursdagar blev det drygt 900 kursdagar. Med två lärare per kursdag kunde kommittén komma fram till att det skulle behövas ca 1 800 lärardagar.

Kommittén tänkte sig lärarlag om fyra personer för att få tillräcklig kompetensmässig bredd. För att beräkna behovet av antalet lärarlag utgick man från att varje lärare i genomsnitt skulle medverka i sex kursdagar.

Lärarkurser

Kommitténs uppgift var att ge utbildning till de lärare som de regionala kursanordnarna rekryterade. Man inledde med en introduktionsdag i augusti/ september som bestod av fyra delar:

- Bakgrund om utbildningen och om att vara lärare
- Översikt över miljöbalken
- Undervisning i pedagogik
- Planering med de regionala kursanordnarna

Introduktionsdagen går populärt under namnet "pedagogiska dagen" beroende på att undervisningen i pedagogik tog upp ungefär halva dagen. I utvärderingsseminarierna har den pedagogiska delen fått påtagligt negativa omdömen. Innehållet motsvarade inte förväntningarna, samtidigt som man idag kan se att utrymmet för pedagogiska utvecklingar vid sidan av kurserna uppläggning har varit starkt begränsat.

Behovet av en introduktionskurs är man däremot överens om. En större del av introduktionskursen hade istället kunnat ägnas åt att ge en djupare inblick i miljöbalken.

Utbildningen av lärarna fortsatte en och en halv månad efter introduktionsdagen med kurser i grundkursen. Kurser hölls på samma sätt som det var meningen att lärarna själva skulle hålla kurserna. I utvärderingsseminarierna har detta diskuterats en hel del. Många lärare anser att det inte är tillräckligt att bara kunna precis det som man själv ska lära ut. På grundkursens lärarkurs fanns ett kvällsmoment där lärarna kunde träffas för att diskutera uppläggningsen av kursen. I kursutvärderingarna har många lärare skrivit att de har uppskattat denna möjlighet.

För att bättre anpassa lärarutbildningens inledning till lärarnas önskemål har följande förslag framförts på utvärderingsseminarierna:

- Inled med en introduktionsdag där tyngdpunkten ligger i en översikt om den nya lagstiftningen.
- Genomför grundkursen så som den är tänkt att hållas för eleverna.
- Håll en uppföljningsdag så att lärarna kan mötas och diskutera hur man kan hantera utbildningssituationen och för att diskutera frågor om tillämpningen av lagen.

Många lärare vittnade dessutom om att det hade varit svårt att omsätta lärdomarna på lärarkursen till hur man själv skulle agera som lärare. Utvärderingens slutsats på denna punkt blir därför att kommittén sannolikt hade kunnat stötta lärarna mer genom att hålla en "jourhavande" lärare tillgänglig per telefon och e-post.

Som tidigare har konstaterats i utvärderingen kom inte kommittén att genomföra några särskilda lärarkurser för översiktskursen. Utvärderingens slutsats på den punkten är att det sannolikt hade varit värdefullt att anordna endagars lärarkurser där tyngdpunkten skulle vara hur man som lärare paketerar stoffet att passa så olika målgrupper som politiker, företagare och chefer på myndigheter.

Lärarkurserna i fördjupningskurserna har hållits under våren och hösten 1999. Lärarna har haft färre synpunkter på dessa kurser än på introduktionsdagen och grundkursen. Det kan vara så att uppläggningsmetoden med exempel och diskussioner har givit utrymme även för lärarna att på ett bättre sätt hantera sin egna frågor inför lärarskapet. Som tidigare framgått utgör kursen Miljöbalken och den fysiska planeringen ett undantag, vilket främst har berott på ett inte helt färdigarbetat kurskompendium och lärarhandledning.

Kommittén hade ursprungligen planerat för lärarkurser för 300 lärare. Intresset visade sig vara betydligt större än så. Den främsta orsaken till detta var att lärarkurserna var de första miljöbalkskurserna som anordnades. Många som var mest angelägna om att fortbilda sig i tid före lagens ikraftträdande använde lärarkurserna för sin egen fortbildning. Sammanlagt 527 personer deltog i lärarkurserna. Vid utvärderingsseminarierna uppskattade lärare och kursanordnare att ungefär hälften av dessa hade kommit att arbeta som lärare.

Som lärare på lärarkurserna har kommittén anlitat de som ingick i arbetsgrupperna för att ta fram kompendierna. Eleverna på lärarkurserna har haft mycket blandad uppfattning om lärarkursernas olika lärare. Omdömen spänner över hela skalan från mycket bra till mycket dåliga. Kommittén hade tillfrågat arbetsgrupperna om vilka som kunde tänka sig att medverka som lärare på lärarkurserna, men man hade inte gjort något medvetet urval bland de som anmält sig. Lärarna hade önskat sig att kommitténs val av lärare på lärarkurserna hade gjorts med större omsorg.

Elevernas syn på de regionala lärarna

Mot den bakgrund som har givits här är det intressant att se hur eleverna har uppfattat lärarna. I utvärderingens enkät till eleverna har ingått en fråga om vad man har uppfattat som särskilt bra respektive dåligt. Bäst betyg ger eleverna till kompendierna och kursernas relevans. Därefter kommer lärarnas ämneskompetens och hur man värderar kursernas uppläggning. Minst positivt har eleverna uppfattat lärarnas juridiska kompetens och de praktiska arrangemangen runt kursen. Andelen negativa omdömen om lärarna är mycket liten.

Utvärderingen drar slutsatsen att lärarna genomfört utbildningen på ett mycket bra sätt med tanke på den korta tid man har haft till förfogande att sätta sig in i materialet och att omforma det till en undervisningssituation. Uppfattningen att lärarnas juridiska kompetens inte ges lika högt betyg som ämneskunnandet avspeglar en av hörnstenarna i Miljöbalksutbildningen. Avsikten har varit att lärarna främst ska ha sakkunskap inom miljöfrågor och inte främst vara jurister.

Erfarenhetsutbyte och nätverk

I regeringens direktiv till kommittén finns två punkter som behandlar den allmänna inriktningen hos arbetet med utbildningen:

- Skapa förutsättningar för samråd och erfarenhetsutbyte mellan de som genomför utbildningen
- Verka för att nätverk för information skapas

Kommittén har arbetat för erfarenhetsutbyte framför allt genom att betona vikten av att lärarna arbetar i lärarlag. På så sätt har man hoppats att lärarna ska känna sig mindre utlämnade och dessutom kunna stimulera varandra. Som framgått tidigare i utvärderingen skulle kommittén troligen ha kunnat bidra mer till erfarenhetsutbytet. Ett exempel på detta är den uppföljningsdag efter grundkursen för lärarna som har föreslagits på utvärderingsseminarierna. En annan möjlighet hade varit att hålla en "jourhavande" lärare tillgänglig för lärarna. En tredje möjlighet hade varit att inrätta en chat-funktion på Miljöbalksutbildningens hemsida som hålls tillgänglig enbart för lärare via lösenord. På så sätt hade lärarna själva kunnat föra en dialog med varandra.

Den andra punkten från direktiven innebär att kommittén skulle verka för att det skapas nätverk. Även här är det lärarlagen som är kärnan i kommitténs insatser. Genom sammansättningen av lärare från kommuner, länsstyrelser och andra organ uppstår det möjligheter för lärarna att närmare lära känna varandra. I utvärderingsseminarierna vittnade många lärare om den positiva erfarenheten av att få kontakt med tjänstemän med likartade arbetsuppgifter i andra kommuner och länsstyrelser.

5.7 Övrig information

Slutsatser:

- Miljöbalksutbildningens hemsida besöks relativt ofta av de primära målgrupperna.
- Frågelådan på hemsidan har främst uppskattats av kommunernas handläggare.
- Tack vare tilläggsanslag och oväntat stor försäljning av kompendier har kommittén kunnat sprida information även till allmänhet och företag i viss utsträckning .

I den ursprungliga utbildningsplan som kommittén presenterade i mars 1998 hade kommittén avgränsat sin uppgift förhållandevis tydligt. Information särskilt riktad till allmänheten eller företagen skulle inte ingå i arbetet. Näringslivet skulle istället beredas tillfälle att använda kommitténs kursmaterial och att delta på lärarkurser. Den enda större informationssatsningen vid sidan av kursverksamheten skulle vara en hemsida på Internet.

Kommittén kom dock att ägna sig åt ett antal aktiviteter för information och utbildning även vid sidan om den ursprungliga planen. Detta kunde bl.a. förverkligas genom tilläggsanslag från regering och oväntat stora intäkter från kompendieförsäljningen.

Hemsidan

På kommitténs hemsida på Internet finns sidor med hela utbildningsmaterialet och sidor med alla lagar och förordningar som berör miljöbalken. Därtill finns en frågelåda där besökare kan ställa frågor och få svar förhållandevis snabbt. Frågor och svar publiceras efter hand på hemsidan så att många kan ta del av svaren på inkomna frågor. Hemsidan öppnade i september 1998. Under 1999 har hemsidan i genomsnitt haft ca 300 besökare per dag (räknat på 7 requests/besök).

För att på bästa sätt få både snabba och korrekta svar på frågorna till frågelådan har kommittén försökt med olika arbetsmetoder. Inledningsvis sammanställde kommitténs kansli inkomna frågor och tog fram förslag till svar. Förslagen skickades till Naturvårdsverket för granskning. Om svar inte erhöles från Naturvårdsverket inom tre arbetsdagar publicerades kansliet svaret i frågelådan. I mars 1999 konstaterade kommittén att Naturvårdsverket inte längre gav några utlåtanden om svaren,

varför man beslöt att kansliets svar skulle publiceras utan föregående granskning.

I utvärderingens elevenkät visar det sig att hemsidan besöks relativt ofta. Den mest frekventa målgruppen är handläggarna på länsstyrelserna. Drygt hälften av länsstyrelserna besöker hemsidan minst varje vecka. Populärast är sidorna med lagtexten, förordningarna och ändringar i lag och förordningar.

Bland miljöförvaltningarna i kommunerna går en tredjedel in på hemsidan minst varje vecka. Populärast är frågelådan. Ett starkt intresse för frågelådan har även visats på utvärderingsseminarierna med lärare och regionala kursanordnare. Man menar att möjligheten att ställa frågor och snabbt få svar har varit mycket värdefull.

I regeringens direktiv fanns en punkt som innebar att kommittén skulle verka för att kunskapsbaser byggs upp. Kommittén har avgränsat uppgiften så att hemsidan och kursmaterialet har blivit de kunskapsbaser som kommittén man har engagerat sig i. Kunskapsbaser av mer bestående slag har man överlåtit åt marknaden och åt berörda sektorsmyndigheter att tillhandahålla.

Miljöbalksträdet

Som stöd för undervisningen i översiktskurser och grundkurser har kommittén tagit fram en grafisk framställning av miljöbalken i form av ett träd - miljöbalksträdet. På ett överskådligt sätt illustreras miljölagstiftningens struktur av trädets rötter, stam och grenar på en illustrerad plansch. Trädet strävar på planschen upp mot solen som motsvarar miljöbalkens mål.

På utvärderingsseminarierna har lärarna givit mycket goda vitsord om både trädet som idé och om sättet att illustrera det. Trädet har varit till stor hjälp för att ge eleverna en överblick över miljöbalken och förordningarna.

Företagsbroschyren

I slutet av 1998 blev kommittén kontaktat av miljödepartementet om information riktad mot företag. Departementet var angeläget om att småföretag särskilt skulle nås med information och gav därför kommittén i tilläggsuppdrag att ta fram en kortfattad broschyr anpassad till småföretagare. Broschyren trycktes i 110 000 exemplar och distribuerades till branschorgan, företag, kommuner och länsstyrelser.

Miljömålen

När kommittén i början på 1999 såg att försäljningen av kompendier överträffade förväntningarna valde man att använda en del av överskottet till att ta fram en affisch och en broschyr om riksdagens femton miljömål. Kansliet har gjort ett utskick till kommunerna och erbjudit dem att rekvirera affischer och broschyrer till en låg kostnad.

Kommunbroshyren

I utvärderingsseminarierna har det mycket tydligt framgått att politiker i många kommuner har haft svårt att anpassa sig till den förstärkta roll som miljöbalken givit miljötjänstemännen i tillsynsarbetet. I några fall har det blivit så uttalade konflikter att det har kommit att rapporteras i media. Kommittén har använt en del av sitt överskott från kompendieförsäljningen till att framställa en broschyr för att ytterligare informera kommunpolitiker om konsekvensen av miljöbalken.

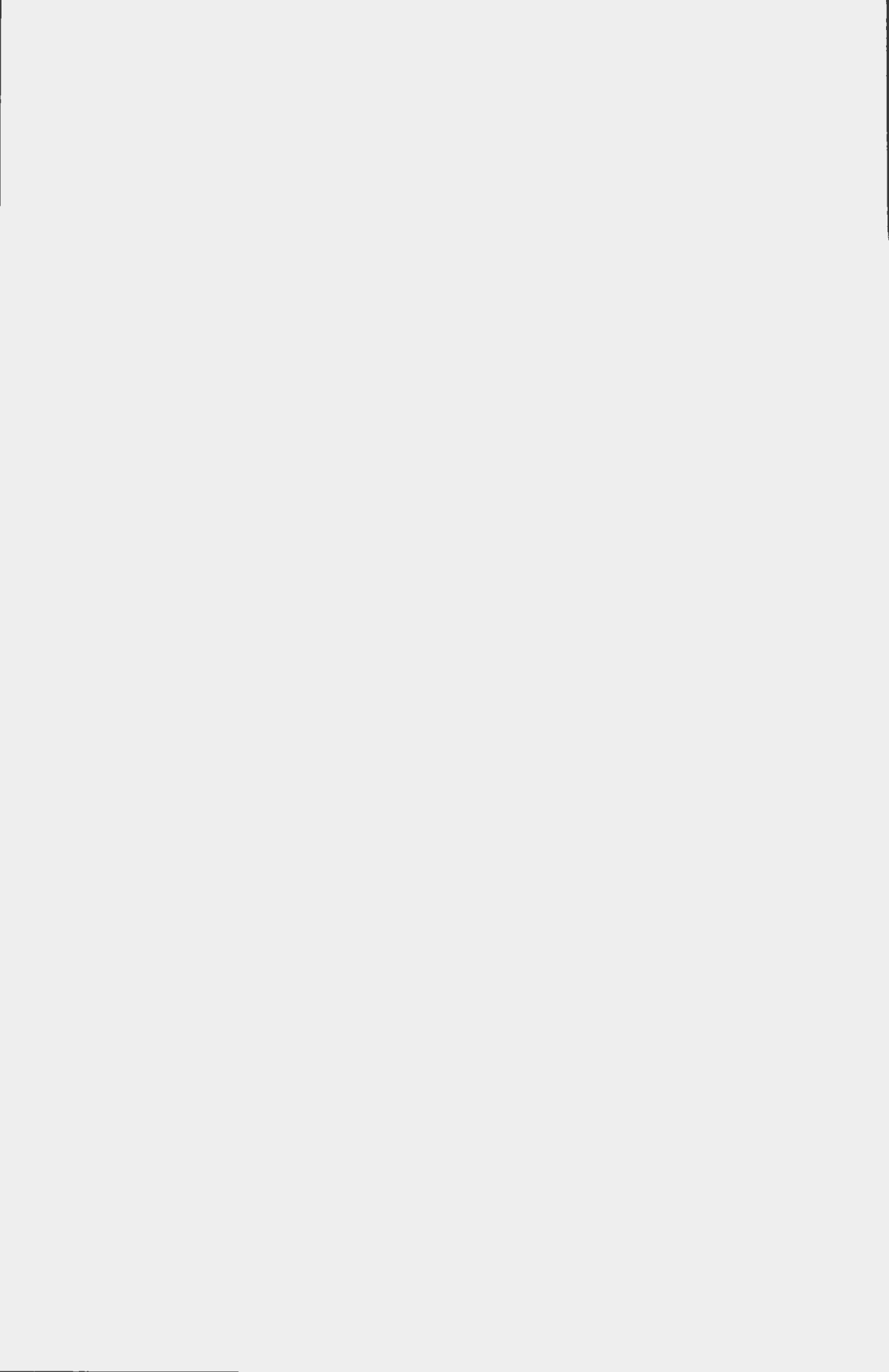
Övrigt

Någon information om vad miljöbalken innebär för människor i allmänhet har kommittén ännu inte tagit fram. Orsaken är att det är förhållandevis kostsamt och att man inte har hittat formen för det. På utvärderingsseminarierna med lärare och kursanordnare var många övertygade om att sådan information var viktig att sprida.

Vid sidan av det egentliga kursutbudet och informationen har kommittén även genomfört eller medverkat i några mindre kurser. Domstolsverket beslutade tidigt under kommitténs arbete att man skulle utbilda sin personal på egen hand. I diskussioner med företrädare för kommittén kom man fram till att kommittén istället skulle ordna en kurs i allmän miljökunskap för domstolsverkets personal. Kursen kom att utföras av Naturvårdsverket.

Miljöbalksutbildningen har även genomfört kurser om miljöbalken för miljödepartementet och övriga inom regeringskansliet som har haft behov av utbildning.

För att ge näringslivet ökad möjlighet att utbildas om miljöbalken har kommittén även anordnat endagskurser för företagare. Intresset från företagen var begränsat och resulterade i två kurser.

6 Slutsatser och förslag

6.1 Slutsatser om den genomförda utbildningen

Efter två års verksamhet kan kommittén konstatera att de mål som kommittén själv satt upp i utbildningsplanen utifrån de givna direktiven har uppnåtts. Information till allmänheten om miljöbalkens regler kvarstår. De slutsatser och förslag som redovisas nedan är en bearbetning och en komplettering av den externa utvärderingens slutsatser och förslag.

Utvärderarna drar slutsatsen att Miljöbalksutbildningen har genomfört sitt arbete på ett mycket förtjänstfullt sätt givet sina förutsättningar. Kommittén har haft kort tid till sitt förfogande vilket har påverkat kvaliteten i några avseenden. De ekonomiska resurserna har varit påtagligt mindre jämfört med en liknande utbildningssatsning om Plan- och bygglagen på 1980-talet, vilket bl.a. har lett till att Miljöbalksutbildningen tvingats välja bort all information speciellt riktad till allmänheten.

Några av de viktigaste framgångsfaktorerna har enligt utvärderingen varit:

- Förutsättningarna med kort om tid och låg budget har hanterats genom att så långt som möjligt arbeta med kända metoder.
- Kansliets organisation och strävan att hålla budget har varit mycket god.
- Utbildningens uppläggning och kursmaterial har i huvudsak varit mycket bra.
- En framgångsrik samverkan med många aktörer.
- Problem har hanterats snabbt när de blivit kända.
- Engagemanget har varit starkt.
- Betydande insatser av enskilda personer.

Tidplanen

Den största utmaningen för kommittén var att utbildningen skulle genomföras på kort tid. Inför framtida utbildningssatsningar av liknande slag vore det angeläget starta motsvarande arbete ett halvår tidigare än vad som blev fallet. Det extra halvåret skulle då ägnas åt rekrytering och förberedelser, men framför allt åt att ta fram kompendiet till grundkursen.

Tabell 12: Förslag till tidplan för Miljöbalksutbildningen som skulle ha givit bättre förutsättningar för uppdraget.

Före ikraftträdandet			Efter ikraftträdandet
	Ett halvår	Ett halvår	
Kommitté och medarbetare rekryteras	Grundkursen hålls för fördjupningskursernas expertgrupper	Lärarna till Grund- och Översiktskurserna utbildas	Lärarna till fördjupningskurserna utbildas
Utbildningen förbereds	Översiktskursen sammanställs	Grund- och Översiktskurserna genomförs	Fördjupningskurserna genomförs
Kursmaterial till grundkursen skrivs	Lärohandledning för anpassade varianter av översiktskursen	Kursmaterialet till fördjupningskurserna skrivs	

Grundkurskompendiet hade under andra halvåret kunnat användas till att fortbilda de arbetsgrupper som skulle ta fram kompendierna till fördjupningskurserna. På så sätt hade arbetsgrupperna fått en gemensam helhetsbild av lagstiftningen. De hade då också fått bättre förutsättningar att avgöra hur deras kursmaterial skulle kunna fördjupa grundkursen.

I början på halvåret innan lagen trädde i kraft skulle lärarutbildningarna för grundkurs och översiktskurs ha genomförts. Kort därefter kunde de regionala grund- och översiktskurserna hållits så att merparten av målgrupperna hade fått den grundläggande kunskapen innan lagen trädde i kraft.

Året efter lagens ikraftträdande kunde helt ha ägnats åt fördjupningskurserna för lärare och elever.

En grundläggande förutsättning för att tidplanen i figuren ovan ska vara möjlig är att regeringen fattar beslut om utbildningen i tillräckligt god tid. Så blev inte fallet denna gång. En annan förutsättning är att lagtexten finns tillgänglig. Riksdagen fattade beslut om miljöbalken ett halvår innan ikraftträdandet. Arbetet med grundkursen i Miljöbalksutbildningen baserades därför främst på lagförslaget och propositionen.

Nya lagar där man har ambitionen att utbilda tusentals tjänstemän och politiker före ikraftträdandet bör därför helst ha beslutats av riksdagen minst ett år före ikraftträdandet.

Ekonomi

Den andra starka begränsningen för kommittén har ekonomin varit. Kommittén löste detta genom att avgränsa sitt uppdrag så att all information speciellt riktad till allmänheten prioriterades bort. I intervjuer med de som varit med om både PBL- och Miljöbalksutbildningarna framkommer att omkostnaderna låg på en generellt högre nivå i PBL-utbildningen.

Kommittén har erhållit relativt stora nettointäkter från kompendieförsäljningen som inte varit budgeterade eftersom kommittén ansåg det alltför riskabelt att redan från början utgå från en sådan förutsättning. Erfarenheterna från Miljöbalksutbildningen visar att sådana budgettillägg eller ekonomiska reserver är nästan nödvändiga för de behov av särskilda informationsinsatser som uppkommer under genomförandeskedet.

Särskilt smalt intresse av information av miljöbalken verkar företagen ha haft. Utöver att göra ett urval ur kompendierna hade det sannolikt även varit befogat med branschvis information särskilt utformad för de småföretagartäta branscherna, som åkerier, målare, kemtvättar, frisörer, solarier med mera. På så sätt hade kommittén kunnat nå ut även till småföretagen i större utsträckning.

Målgrupper och information

Kommitténs uppdelning av de tilltänkta eleverna kom i huvudsak att utgöras av två målgrupper. En målgrupp var förhållandevis homogen, dvs. tjänstemän i kommuner och länsstyrelser som arbetar med handläggning av ärenden med anknytning till miljöfrågor. Den andra var desto heterogenare och bestod av politiker, företagare och chefer i offentlig förvaltning. Utifrån denna uppdelning skapade kommittén två olika kursvägar.

Den heterogena målgruppen var tänkt att gå en gemensam endagskurs. Lärarnas erfarenhet har visat att detta har varit en svår kurs att hålla eftersom eleverna har haft så olika förutsättningar. I efterhand kan man alltså konstatera att översiktskursen borde ha funnits i flera varianter anpassade efter bl.a. politiker, företagare och kommunala verksamhetsutövare.

I utvärderingsrapporten påstås bl.a. i sammanfattningen att kommittén av ekonomiska skäl nedprioriterat informationen till småföretagen. Någon sådan nedprioritering har enligt kommitténs uppfattning aldrig skett. Det finns heller inga sådana beslut i kommittén. Problem med att nå småföretag med generella utbildnings- och informationsinsatser har kommittén uppmärksammat och därför tagit fram en informationsbroschyr särskilt riktad till småföretagare. Broschyren är utsänd i 110 000 exemplar och har finansierats genom tilläggsanslag.

Uppläggnigen

Den pedagogiska uppläggnigen i Miljöbalksutbildningen har sammantaget fungerat mycket bra. Korvstopningen i grundkursen kombinerad med fördjupningskursernas repetitioner, grupparbeten om exempel och redovisande diskussioner har bildat en bra helhet. I efterhand kan man dock konstatera att kommittén och arbetsgrupperna kom fram till denna uppläggning något sent. Kvaliteten i några fördjupningskompendier och i övningsexemplen kom i viss utsträckning att bli lidande av tidsbristen.

Kursmaterialet

Kommittén gjorde den huvudsakliga egna insatsen i framtagningen av grundkompendiet och översiktskompendiet. Materialet till fördjupningskurserna har samtidigt tagits fram av självständigt arbetande arbetsgrupper. Kommitténs prioritering var en riktig bedömning utifrån spridningen och användningen av kompendierna på kurserna. Grundkompendiet och översiktskompendiet har sålts i 27 700 exemplar medan de fyra fördjupningskompendierna tillsammans har sålts i 9 100 exemplar.

För att nå ett fullgott resultat borde grundkompendiet ha utarbetats först och utgjort grund för fördjupningskursernas kompendier. De senare borde därefter ha utförts mer direkt anpassade till den kursuppläggning som till sist genomfördes dvs. med huvudsakligen exempel på olika tänkbara ärendetyper.

Lärare

Rekryteringen av lärare har hanterats av de regionala kursanordnarna. Detta har i huvudsak fungerat bra. Flera av deltagarna på de centralt arrangerade lärarkurserna ställde dock av olika skäl inte upp som lärare

i den omfattning som var avsett. Av detta skäl tillsammans med att kursverksamheten blev mer omfattande än vad man beräknat tillkom nya lärare både från kommunerna och länsstyrelserna som då inte gått lärarutbildningen. Även om det vållade merarbete kunde de regionala kursanordnarna bemästra problemet.

Från lärarna har kommit synpunkter på hur lärarutbildningen har genomförts. För att bättre anpassa lärarutbildningens inledning till lärarnas önskemål har följande förslag framförts på utvärderingsseminarierna:

- Inled med en introduktionsdag där tyngdpunkten ligger i en översikt om den nya lagstiftningen.
- Genomför grundkursen så som den är tänkt att hållas för eleverna.
- Håll en uppföljningsdag så att lärarna kan mötas och diskutera hur man kan hantera utbildningssituationen och för att diskutera frågor om tillämpningen av lagen.

6.2 Förslag till fortsatt information och utbildning

Miljöbalkskommittén är planerad att upphöra vid utgången av 1999. Kommittén har haft till uppdrag att redovisa behov av framtida utbildning och information. Kommittén har därför bl.a. låtit utvärderingen ställa frågor till lärare, kursanordnare och elever om hur man ser på framtida behov av utbildning och information.

Fortsatt miljöbalksutbildning

Behovet av fortsatt utbildning poängteras av i stort sett samtliga tillfrågade. Som tidigare konstaterats finns det några målgrupper som behöver utbildning redan idag och som skulle kunna få det inom ramen för Miljöbalksutbildningen:

- Kommunledningar
- Kommunala verksamhetsutövare
- Kommunala miljöpolitiker (uppskattningsvis hälften har utbildats)

Kommunledningen skulle kunna bjudas in på en halvdagskonferens där man kunde informera om och diskutera de frågor som behandlas i kommunbroschyren. För de kommunal verksamhetsutövarna och miljöpolitikerna lämpar sig översiktskursen om en kursdag bäst. Det är

inte osannolikt att de kommunala verksamhetsutövarna har önskemål om branschspecifika kurser. Kursmaterialet bör i så fall bearbetas i samråd med både Kommunförbundet och branschorganisationerna för i första hand va-verk, värmeverk och avfallshanteringen med deponier.

I utvärderingsseminarierna har deltagarna varit förhållandevis överens om att det troligen inte kommer att finnas tillräcklig efterfrågan för att i varje län upprepa grundkursen eller fördjupningskurserna. Där-
emot kommer det alltid att finns ett samlat behov av grundutbildningen som motiverar en kontinuerlig kursverksamhet i någon form.

Ordförandena i kommunernas miljönämnder ser fortfarande ett stort behov av utbildning för de kommunala miljöpolitikerna. Den fortbildningsmetod man mest förespråkar är regionala seminarier mellan tjänstemän och politiker för att bl.a. diskutera myndighetsutövningens former.

Specialinriktade kurser

Knappt hälften av Miljöcheferna i kommunerna anser att deras medarbetare redan idag skulle behöva fortbildas ytterligare om miljöbalken. Det är framför allt nya specialinriktade kurser/seminarier man efterfrågar, t.ex. om enstaka sakfrågor eller ämnesområden eller enstaka verktyg i balken, t.ex. miljökonsekvensbeskrivningar.

En möjlighet för att ordna sådana specialinriktade kurser är via de regionala kursanordnarna. Dessa har dock i de flesta fall svårt att på egen hand ta fram kursmaterialet. Man anser sig dock kunna anordna kurserna regionalt om kursmaterialet tas fram av någon central myndighet.

En annan möjlighet vore att de centrala myndigheterna anordnar utbildningen. Man betonar från kommuner och länsstyrelser att sådana kurser i så fall av ekonomiska skäl måste hållas regionalt.

Sammanhållen författningsinformation

Miljöbalksutbildningens hemsida har tillhandahållit lagtext, förordningar, ändringar i lag och förordningar samt stora delar av utbildningsmaterialet från Miljöbalksutbildningen. Att allt detta har funnits att nå på ett och samma ställe på Internet har varit mycket uppskattat och man är från kommuner och länsstyrelser mycket angelägna om att motsvarande information även i framtiden kan nås samlat på ett ställe.

Önskemålet om en hemsida på Internet för miljöhandläggare omfattar inte enbart det som hittills har funnits på Miljöbalksutbildningens

hemsida. Man önskar sig även fortlöpande information om aktuella rättsfall liksom information om myndigheternas föreskrifter och allmänna råd och all denna information ska kunna hittas från samma hemsida.

Under utvärderingsseminarierna har naturvårdeverket medverkat och informerat om sina planer att tillhandahålla material liknande det som funnits på Miljöbalksutbildningens hemsida. Verket avser att ta över ansvaret för den del av information som berör det egna verksamhetsområdet. I den mån övriga centrala myndigheter lägger ut sina delar på motsvarande sätt kan man länka till varandra och uppnå att besökarna endast behöver ha en av hemsidorna som sin "portal".

Naturvårdsverket kommer inte att ha sin hemsida klar så att de kan ta vid när Miljöbalksutbildningen avslutas. Med tanke på hur angeläna man har varit från kommuner och länsstyrelser om att ha miljöbalksinformationen samlad på ett ställe på Internet vore det därför önskvärt om Miljöbalksutbildningens hemsida kunde fortsätta att drivas tills Naturvårdsverkets hemsida kan ta över.

Frågelåda

På Miljöbalksutbildningens hemsida finns det en frågelåda där besökare kan ställa frågor och få svar förhållandevis snabbt. Fram till december 1999 hade man besvarat ca 1 600 frågor per e-post. De frågor som man bedömer har allmänt intresse läggs tillsammans med sina svar ut på hemsidan. Miljöbalksutbildningen har även tryckt och kostnadsfritt distribuerat ett urval av frågor och svar. Ungefär 1 350 exemplar av sammanställningen har distribuerats efter beställning på hemsidan.

Frågelådan har varit mest populär bland handläggare i kommunerna. Detta framgår både av kommitténs besökssiffror från frågelådan, men även från utvärderingens elevenkät. Man anser att möjligheten att snabbt ställa frågor och snabbt få svar har varit mycket värdefull.

Kommittén kan konstatera att frågelådan - i betydelsen att besökaren kan ställa frågor och snabbt få svar - har varit mycket uppskattad. Frågelådan kommer dock att försvinna i samband med att Miljöbalksutbildningen upphör eftersom Naturvårdsverket inte anser sig kunna besvara frågor om miljöbalkens regelverk och dess tillämpning i denna form.

Näringslivet

Utgående från de samtal som har först på utvärderingsseminarierna skulle näringslivet kunna delas in i tre grupper efter hur de nås av information :

- Stora   Klarar utbildningen själva eller anlitar konsult
- Medelstora   Anlitar konsult
- Små   Kan nås med kortfattad information

De flesta av de stora och medelstora företagen har med stor sannolikhet tillgodogjort sig information om miljöbalken. Man klarar av utbildningen själva eller anlitar konsulter. Genom att bjuda in stora företag och konsulter till lärarutbildningen har kommittén sannolikt täckt in stora och medelstora företag förhållandevis väl. Ny information kommer att krävas först då vägledande rättsfall har kommit fram.

De små företagen har ofta inte tid att gå på utbildning och kan därför bäst nås genom mycket kortfattad och anpassad information som distribueras direkt eller via branschorgan. Kommitténs företagsbroschyr fyller en del av detta behov, men den är inte anpassad till olika branschens behov av information. Det är därför angeläget att i den fortsatta utbildningen ta fram branschpassad information.

Allmänheten

Kommittén kom inledningsvis att prioritera bort aktiviteter för att informera allmänheten. Tack vare överskottet från kompendieförsäljningen har man haft möjlighet att ta fram information om riksdagens miljömål, vilken har distribuerats till skolor och barnstugor. Denna insats borde kompletteras med en dagskonferens för både gymnasie- och grundskolelärare där man diskuterade miljöbalken, miljö kvalitetsmålen och den aktuella kommunala miljöpolitiken.

Den vuxna delen av allmänheten har ännu så länge inte tillställts någon information från kommittén. Informationen om miljöbalken till allmänheten bör inriktas på sådana konkreta frågor som berör många. Anslagstavlan på TV är troligtvis den bästa informationskanalen.

Kommittédirektiv

Miljöbalken - utbildning inför ikraftträdandet

**Dir.
1997:110**

Beslut vid regeringssammanträde den 25 september 1997.

Sammanfattning av uppdraget

En kommitté tillkallas med uppdrag att ansvara för att den utbildning som föranleds av att miljöbalken träder i kraft genomförs i sådan tid och på sådant sätt att förutsättningar skapas för att miljöbalkens mål skall kunna uppnås.

Kommittén skall i samarbete med de berörda myndigheterna och organisationerna

- kartlägga vilka som berörs av miljöbalken och gruppera dessa efter behovet av kunskap om miljöbalken,
- analysera behovet av utbildning hos olika målgrupper,
- kartlägga och utvärdera olika utbildningsvägar och utbildningsmetoder,
- utarbeta en övergripande plan för genomförandet av utbildningen för olika målgrupper,
- utarbeta en strategi för hur miljöbalken skall tillämpas för att nå de fastlagda miljömålen,
- ansvara för att utbildningsmaterial tas fram för olika utbildningsmetoder och för olika målgrupper,
- initiera rekrytering och utbildning av informatörer för olika målgrupper,
- verka för att kunskapsbaser byggs upp,
- verka för att nätverk för information skapas,
- skapa förutsättningar för samråd och erfarenhetsutbyte mellan dem som genomför utbildningen,
- utvärdera utbildningen och
- lämna förslag till förbättringar av utbildningsinsatserna efter vad som framkommer vid utvärdering.

Analys, planering, utvärdering, m.m., skall ske i kommittén. Framtagande av utbildningsmaterial, utbildning av lärarlag och liknande arbete kan ske i undergrupper som utses av kommittén.

Bakgrund

Regeringen har den 3 april 1997 beslutat att överlämna lagrådsremiss av ett förslag till miljöbalk.

I miljöbalken samordnas, skärps och breddas miljö-lagstiftningen. Miljöbalken syftar till att skapa förutsättningar för en ekologiskt långsiktigt hållbar utveckling av samhället. Vilken miljö kvalitet som kan anses tillförsäkra en ekologiskt hållbar utveckling och delmål för att åstadkomma en sådan miljö kvalitet kommer till uttryck i de miljömål som antas av riksdag och regering och de mål som myndigheterna fastställer. För att bidra till att målet om en hållbar utveckling tillgodoses innehåller miljöbalken bl.a. allmänna hänsynsregler som riktar sig till alla och envar, regler om hushållningen med landets samlade mark- och vattenresurser, särskilda regler för sådan verksamhet som medför stor påverkan på människors hälsa och miljön, regler om ersättning och skadestånd, tillsynsregler, straffrättsliga regler och förfaranderegler för prövningen av mål och ärenden vid myndigheter och domstolar. Miljöbalken innebär stora materiella och systematiska ändringar i miljö-rätten. Regelverket berör i olika avseenden allmänheten, företag, kommuner och statliga myndigheter. Miljöbalkens ikraftträdande leder till att befintliga myndigheter får nya uppgifter. Kommunerna, länsstyrelserna, de centrala verken, åklagarmyndigheten och polismyndigheten, m.fl., kommer att beröras av miljöbalkens regler. För att miljöbalken skall få avsedd effekt behövs kunskaper inte bara om de materiella reglerna utan också om balkens uppbyggnad och om det system i vilket reglerna samverkar.

Naturvårdsverket, Boverket, Landstingsförbundet, Försvarsmakten, Vägverket, Riksrevisionsverket samt flera länsstyrelser och kommuner har pekat på behovet av information och utbildning dels i samband med införandet av balken, dels i form av vidareutbildning.

Avsikten är att det samlade införandet av den nya miljölagstiftningen skall ske i fyra steg. Det första steget innefattar utarbetandet av ett förslag till och riksdagsbeslut om själva miljöbalken. Det andra omfattar motsvarande ifråga om följdlagstiftning. Det tredje steget avser följdändringar i gällande förordningar och utfärdande av nya förordningar. Det fjärde steget slutligen innefattar information, utbildning och ytterligare tillämpningsföreskrifter. Arbetet skall bedrivas så att

huvuddelen av författningarna skall kunna träda i kraft vid samma tidpunkt.

För att miljöbalken skall få det avsedda genomslaget måste i ett första skede utbildning ske av personal i kommuner, domstolar och förvaltningsmyndigheter som skall tillämpa balken. Vidare bör allmänheten informeras om de nya reglerna. Med hänsyn till den snabba utvecklingen, vad gäller t.ex. kunskaper om hälso- och miljöeffekter, teknik och de krav som följer av Sveriges internationella åtaganden kan en utveckling av regelsystemet förutses ske bl.a. genom att förordningar och föreskrifter med stöd av balken kommer att behöva ändras efter hand.

Utbildningen och informationen delas in i två faser. Den första fasen avser utbildning och information i samband med miljöbalkens ikraftträdande. Den andra fasen avser den kontinuerliga utbildningen och informationen om bestämmelserna i eller med stöd av miljöbalken.

Berörda myndigheter och organisationer har ett ansvar för att den personal som tillämpar olika regelverk fortlöpande får adekvat information och utbildning om nya och förändrade regelsystem.

En särskild kommitté bör tillkallas för att initiera och samordna utbildningsinsatserna för den första fasen.

Uppdraget

Kommitténs arbete skall bedrivas i tre steg. I det första steget skall kommittén kartlägga målgrupperna och behovet av utbildning för dessa i samband med miljöbalkens införande (den första fasen). Av betydelse för behovet av utbildning i olika målgrupper är bl.a. olika myndigheters ansvar för den fortsatta informationen och utbildningen med anledning av miljöbalkens tillämpning (den andra fasen). Kommittén skall utreda hur utbildningen bäst genomförs för varje målgrupp och göra en tidplan för hur utbildningen skall genomföras. Kommittén skall överväga om utbildningen bör genomföras länsvis eller inom andra geografiska områden. I detta sammanhang skall kommittén även belysa på vilket sätt de regionala kommunförbunden, myndigheterna och näringslivet kan komma att få betydelse i utbildningsprojektet. Vidare skall beaktas vilka specifika behov hos olika målgrupper som motiverar särskild inriktning på utbildningen.

I nästa steg ansvarar kommittén för att ta fram det utbildningsmaterial som behövs för att förstå lagstiftningen och dess miljöpolitiska ambitioner. Kommittén svarar vidare för att ett antal personer utbildas i syfte att föra vidare kunskapen till målgrupperna. Utbildningen skall leda till att kompetens-uppbyggnad sker hos berörda myndigheter samt

att förutsättningar skapas för uppbyggnad av kunskapsbaser och nätverk för information. En viktig del av utbildningen rör frågan hur balken skall tillämpas i förhållande till de fastlagda miljömålen. Vidare skall kommittén verka för att samråd och erfarenhetsutbyte sker mellan dem som genomför utbildningsarbetet. Utvärderingar skall ske kontinuerligt och arbetet anpassas till resultatet av dessa.

I det tredje och sista steget skall kommittén dokumentera sitt arbete på ett sådant sätt att erfarenheterna av det kan användas i kommande utbildningsprojekt. I samband med den slutliga utvärderingen skall kommittén också överväga behoven av ytterligare informations- och utbildningsinsatser till konsumenter, allmänhet m.fl. samt lämna förslag till sådana insatser.

I kommittén skall ingå företrädare för de myndigheter och organisationer som direkt berörs av arbetet. Ett sekretariat skall inrättas där det bör finnas juridisk kompetens och erfarenhet av IT. Analyser, planering, utvärdering m.m. skall ske i kommittén. Kommittén kan organisera sig i undergrupper eller arbetsgrupper för att ta fram utbildningsmaterial, utbilda lärarlag och liknande arbete.

Kommittén skall bedriva sitt arbete i nära samarbete med berörda myndigheter.

Kommittén skall senast den 1 februari 1998 i en övergripande plan över utbildningsinsatser redovisa för regeringen det första steget i sitt arbete. Kommittén skall ett år efter miljöbalkens ikraftträdande redovisa sitt arbete och en utvärdering av genomförda utbildningsinsatser.

För kommitténs arbete gäller regeringens direktiv till samtliga kommittéer och särskilda utredare att redovisa regionalpolitiska konsekvenser (dir. 1992:50), pröva offentliga åtaganden (dir. 1994:23), redovisa jämställdhetspolitiska aspekter (dir. 1994:124), samt att redovisa konsekvenserna för brottsligheten och det brottsförebyggande arbetet (dir. 1996:49). De ekonomiska konsekvenserna av åtgärder och förslag skall redovisas. Förslag till finansiering skall lämnas.

(Miljödepartementet)

Utbildningsplan för Miljöbalksutbildningen (3 mars 1999)

Till: Regeringen
(Miljödepartementet)

Kommittén för utbildning av miljöbalken inför ikraftträdandet började sitt arbete vid årsskiftet. Kommittén har tagit sig namnet Miljöbalksutbildningen och hittills haft fem sammanträden. Den nu föreliggande utbildningsplanen är den övergripande plan som regeringen begärt att få redovisad som det första steget i kommitténs arbete. Denna redovisning ersätter den tidigare överlämnade utbildningsplanen från den 19 februari 1998.

Miljöbalksutbildningen

Gösta Blücher

/Göran Ekblad

Miljöbalksutbildningen och dess kommittéuppdrag

Kommittén har följande ledamöter

Gösta Blücher	Ordförande
Richard Almgren	Industriförbundet
Lars Fladvad	Kommunförbundet
Lisbet Fall	Boverket
Stig Åke Svensson	Länsstyrelsen i Dalarnas län
Kitty Victor	Naturvårdsverket
Birgitta Ågren	Miljödepartementet

och experter

Kerstin Cederlöf	Miljödepartementet
Ann-Sofie Eriksson	Kommunförbundet (under tillsättning)
Pär Andersson	Industriförbundet (under tillsättning)

I sekretariatet ingår

Göran Ekblad	Huvudsekreterare och projektledare
Mia Jameson	Sekreterare (under tillsättning)
Ann-Christin Sundberg	Assistent (halvtid)

Kommitténs uppdrag framgår av regeringens direktiv i bilaga 1. Kommittén ska i samarbete med berörda myndigheter och organisationer:

- kartlägga vilka som berörs av miljöbalken och gruppera dessa efter behovet av kunskap om miljöbalken,
- analysera behovet av utbildning hos olika målgrupper,
- kartlägga och utvärdera olika utbildningsvägar och utbildningsmetoder,
- utarbeta en övergripande plan för genomförandet av utbildningen för olika målgrupper,
- utarbeta en strategi för hur miljöbalken ska tillämpas för att nå de fastlagda miljömålen,
- ansvara för att utbildningsmaterial tas fram för olika utbildningsmetoder och för olika målgrupper,
- initiera rekrytering och utbildning av informatörer för olika målgrupper,

- verka för att kunskapsbaser byggs upp,
- verka för att nätverk för information skapas,
- skapa förutsättningar för samråd och erfarenhetsutbyte mellan dem som genomför utbildningen,
- utvärdera utbildningen samt
- lämna förslag till förbättringar av utbildningsinsatserna efter vad som framkommer vid utvärderingen.

Kommitténs mål för utbildningen

Kommittén har efter diskussion kommit fram till att huvudmålen för Miljöbalksutbildningens verksamhet är

- att genom en sammanhållen utbildning ge alla aktörer en gemensam ram för tillämpningen av miljöbalken,
- att utbilda alla inom kommuner, länsstyrelser och statliga verk som ska arbeta med miljöbalken samt
- att ge förutsättningar för utbildning av de inom näringsliv och intresseorganisationer som i sin verksamhet ska ta hänsyn till miljöbalkens föreskrifter.

På grund av allt för knappa resurser har kommittén tills vidare tvingats välja bort information speciellt riktad till allmänheten.

Utbildningens omfattning och uppläggning

Underlaget för utbildningen utgörs av följande delar av miljöbalksarbetet

- Propositionen om miljöbalken samt utskottsutlåtande och riksdagsbeslut.
- Propositionen om följdlagstiftningen samt utskottsutlåtande och riksdagsbeslut.
- Regeringens förordningar till lagstiftningen.
- Myndigheternas föreskrifter.
- Regeringens proposition om miljömål m.m.

En kursplan redovisas på sidan 96.

Grundkurs

Den tyngsta delen av utbildningen ligger på en 3-dagars grundkurs som omfattar hela miljöbalken. Avsikten med kursen är att alla handläggare som ska tillämpa miljöbalken inom den offentliga och privata sektorn ska få en gemensam kunskap om balkens uppbyggnad och generella regler.

De tre dagarna i grundkursen disponeras preliminärt enligt följande:

- Dag 1 Miljöbalkens mål, hänsynsreglerna, hushållningsreglerna
- Dag 2 Miljöbalkens processregler, övergångsbestämmelserna
- Dag 3 Sakfrågorna

Kommittén tar också fram en kortversion av grundkursen på en dag för dem som bör ha översiktlig kännedom om miljöbalken t.ex. kommunalpolitiker och chefer inom industrin.

Tre fördjupningskurser

Grundkursen följs av tre 2-dagars fördjupningskurser med särskild inriktning på de traditionella kompetensområdena. Kursernas uppläggning förutsätter att deltagarna har genomgått grundutbildningen på tre dagar. De tre kurserna har följande innehåll:

- A Planering och naturresurser. Kursen ska behandla frågan om hur balken bör användas i den fysiska planeringen.
- B Natur och kultur Med särskild inriktning mot naturvård, områdesskydd, förorenade områden, vattenverksamhet, jordbruk och täkter.
- C Miljö och hälsa Med särskild inriktning mot miljöfarlig verksamhet, hälsoskydd, kemiska produkter och avfall.

Fortsättningskurs

Slutligen förbereds en 1-dags fortsättningskurs som behandlar prövningsförfarandet vid överklagande och sanktionssystemet. Denna kurs vänder sig i första hand till kommunala tjänstemän som handlägger överprövningsärenden med kommunen som part.

Miljöbalksutbildningen öppnar frågelåda på Internet

Miljöbalksutbildningen kommer att öppna egen hemsida på Internet. Via hemsidan ges möjlighet att informera om kommitténs arbete och kursutbudet och kompendierna kommer här att vara tillgängliga för alla. Hemsidans främsta uppgift är dock att organisera en frågelåda. Tanken är att både offentligt och privat anställda handläggare i ett första skede ska kunna få myndigheternas stöd i tillämpningen av miljöbalken. Frågelådan står naturligtvis öppen även för en intresserad allmänhet. Avsikten är att hemsidan ska kunna öppnas i maj 1998 och pågå under hela 1999.

Kursdimensionering

Kommittén har gjort en överslagsmässig beräkning av antalet handläggare och andra berörda som kommer att delta på miljöbalkutbildningens kurser.

Antal deltagare från	Grundkurs		Fördjupningskurs			Fortsättn.kurs 3 Prövning och sanktioner 1 dag
	1a 3 dagar	1b 1 dag	2a Planering och natur- resurser 2 dagar	2b Natur och kultur 2 dagar	2c Miljö och hälsoskydd 2 dagar	
Kommunerna	2 500	7 500	600	600	1 300	1 200
Länsstyrelserna	660	220	90	120	150	330
De statliga verken, centralt*	200	300	30	30	30	60
De statliga verken, regionalt	150	400	80	40	40	60
Polisen	100	400				
Domstolarna**	-	-				
Näringslivet	400	privat			200	50
Intresseorganisa- tionerna	100	privat	40	40	40	40
Summa deltagare	4 110	8 820	840	830	1 760	1 740

* Dimensioneringen utgår utifrån att de statliga verken kommer att delta i kurserna även om de har egen intern utbildning.

** Utbildningen riktad till Domstolsverkets personal kräver närmare överläggning med verket.

Antalet beräknade kursdeltagare ställer krav på ca 1 800 lärardagar enligt följande tabell:

	Antal deltagare	Deltagare/kurs	Antal kurser	Lärare/kursdag	Antal lärardagar
1a Grundkurs, 3 dgr	4 110	35	117	2	704
1b Grundkurs, 1 dag	8 820	40	222	2	441
2a P & N	840	30	28	2	112
2b N & K	830	30	27	2	110
2c M & H	1 760	30	58	2	234
3 P & S	1 740	30	58	2	232
Summa lärardagar					1 833

Utbildningens uppläggning

Kommittén tar först fram utbildningsmaterial (läromedel) i form av kompendier till de planerade kurserna. Till varje kurs har kommittén knutit en skrivare, en ordförande och en grupp experter som representerar berörda verk, länsstyrelser, de kommunala intressena och industrin. Sammansättningen av representanter i grupperna framgår av kursplanen i bilaga 2.

Själva utbildningen kommer att genomföras i två steg.

Under steg 1 utbildas 300 lärare som till största delen hämtas från kommunerna och länsstyrelserna (ca 150 lärare från kommuner, ca 70 lärare från länsstyrelser och ca 80 från centrala verk och näringsliv).

De som medverkat som experter vid framtagningen av kompendier deltar också i utbildningen av lärarna. Varje lärare utbildas i miljöbalken vid tre skilda tillfällen - grundutbildningen (3 dagar), en fördjupningskurs (2 dagar) och fortsättningskursen (1 dag). En särskild introduktionsdag kommer dessutom att hållas för lärarna före själva kursutbildningen. Under denna "pedagogiska" dag kommer lärarna bl.a. att få en genomgång av hur man bör uppträda som föreläsare för att budskapet och kunskapsinnehållet ska nå fram. Lärarutbildningen omfattar således i allt sju dagar.

I steg 2 medverkar de 300 utbildade lärarna. Lärarna planeras att ingå i lärarlag. Kursverksamheten sker länsvis och organiseras gemensamt av de regionala kommunförbunden och länsstyrelserna. I kursdimensioneringen ovan beräknas att ca 13 000 personer kommer att delta i steg-2 utbildningen. Kurserna kommer att vara självfinansierade med en beräknad deltagaravgift på ca 600 kronor/dag exkl. deltagarnas omkostnader. I genomsnitt beräknas varje lärare att själv medverka under minst sex kursdagar.

Läroarbilden i grundkursen och fortsättningskursen planeras att ske i åtta kursomgångar vilka preliminärt kommer att förläggas till Stockholm, Linköping, Växjö, Malmö, Göteborg, Örebro, Gävle och Umeå. Fördjupningskurserna planeras i fyra kursomgångar, vilka förläggas till Stockholm, Göteborg, Malmö och Umeå.

Näringsliv och organisationer kommer att bjudas in till de regionala kurserna. I viss utsträckning kommer de troligen också att arrangera egen utbildning med användning av egna lärare från läroarbilden och de läromedel som kommittén tagit fram.

Kommittén räknar med att utöver de 300 lärarna kunna erbjuda ett tjugotal lärarplatser åt utbildningsföretag mot självkostnad.

Tidplan

Tidplanen redovisas i bilaga 3 och bygger på följande förutsättningar:

- Riksdagsbeslut om miljöbalken och följdlagstiftningen i juni 1998.
- Förordningar och föreskrifter klara i juni 1998

Tidplanen innebär att lärarutbildningen av grundkursen sker under oktober-november och att de regionala kurserna kan påbörjas i december för att sedan fortsätt under nästan hela 1999.

Framställning av kompendier:

Upptaktsmöte	3 mars 1998
<u>Grundkursen</u>	
koncept klart	1 juli
kompendium tryckt	1 okt

Fördjupningskurserna

koncept klart	1 okt
kompendium tryckt	1 jan 1999

Fortsättningskursen

koncept klart	1 april
kompendium tryckt	1 aug

Utbildning av lärare vid fyra tillfällen:

Introduktionskurs	aug-sept 1998
Grundutbildning	okt-nov 1998
Fördjupningskurser	feb-mars 1999
Fortsättningskurs	aug-sept 1999

Fördjupningskurserna kan startas först i februari eftersom lärarna under januari är engagerade som lärare i den regionala utbildningen i grundkursen.

Fortsättningskursen är inte förlagd till våren 1999 eftersom utbildning då pågår både av grundkursen och de tre fördjupningskurserna. Kommittén ser det inte som en nackdel. Tvärtom bidrar en återsamling av lärarlagen ett halvår senare till att förstärka de nätverk som tidigare byggts upp. Under hösten 1999 har man också fått en viss erfarenhet av tillämpningen vilket bör kunna vara värdefullt i kommitténs utvärderingsuppgift.

Budget

Utbildningsprogrammet har dimensionerats utifrån det anslag på åtta miljoner kronor som tilldelats kommittén och med de ekonomiska förutsättningar som redovisas nedan.

Budgetunderlaget redovisas i bilaga 4.

Miljöbalksutbildningens budget för 1998 -1999

	Tkr
Personalkostnader	2 500
Kostnader för kommitténs ledamöter	360
Hemsida med frågelåda, logotype m.m.	270
Produktion av kompendier	800
Utvärdering av utbildningen	70
	4 000
Steg 1 utbildningen	
Introduktionskurs	600
Grundkurs (3 dagar)	1 800
De tre fördjupningskurser	1 100
Fortsättningskursen	400
	3 900
Steg 2 utbildningen	
Möte med kursarrangörerna	100
SUMMA	8 000

Förutsättningar för budget

- Utbildningen dimensioneras för 300 lärare i steg 1-utbildningen och ca 13 000 deltagare i steg 2-utbildningen.
- Experternas uppgift är att först ingå i en produktionsgrupp för framtagning av kompendier och sedan medverka som lärare i steg 1-utbildningen på minst två kurser.

- Skrivarens och ordförandes uppgift i respektive grupp är att tillsammans med sekretariatet svara för utarbetandet av kompendietexten.
- Ordföranden och övriga representanter i expertgrupperna är oavlönade av kommittén.
- Lärarnas uppgift är att först utbilda sig själva i sammanlagt sju dagar för att sedan medverka som lärare i minst sex dagar.
- Experter och lärare får enbart ersättning för omkostnader (resor, mat och logi och utbildningsmaterial) i steg 1-utbildningen.
- Kurser i steg 2-utbildningen ska vara självfinansierade genom avgifter.
- Tryckkostnader för kompendier finansieras genom kursavgifterna. Lärarna får dock allt kursmaterial kostnadsfritt.
- Vissa utsedda experter svarar på frågor från kommitténs hemsida på Internet utan ersättning.

Kursplan med bemanning

rev 1999-02-11

Kurs	Omfattning Innehåll	Huvudkapitel Övr. kap.	Skrivare	Representation	Ledamöter med ordförande
0 Introduktion/Pedagogik	1 dag Introduktion, "Vad gör vi nu?", pedagogisk utbildning		Sekretariatet med utbildningskonsult	Kommunförbundet Länstyrelserna	
1 Grundkurs	3 dagar Miljömålen och miljöbalken	1-6, 16-19, 24, 26-28 övriga	Mia Jameson Sekretariatet	Kommittén	Gösta Blücher, ordf. Kommitténs ledamöter
Grundkurs	1 dag Miljömålen och miljöbalken	1-6, 16-19, 24, 26-28	Sekretariatet	Kommittén	Gösta Blücher, ordf. Kommitténs ledamöter
2a Planering & naturresurser	2 dagar Hur vi använder balken i den fysiska planeringen.	3-4 1-2, 5-6, 16-19, 24, 26-28	Claes Göran Guinchard Boverket	Miljödepartementet Naturvårdsverket Boverket Riksantikvarieämbetet Vägverket Lst Kronobergs län Kommunförbundet Gävle kommun Industriförbundet	Lars Holmgård Sven Göthe June Årleskog Leif Johannesson Irene Lingestål Järda Blix Ann-Sofie Eriksson, ordf. Mikael Lif Nils Jirvall, Skogsind.
2b Natur och kultur	2 dagar Naturvård, områdesskydd, vattenverksamhet, jordbruk, täkter genteknik och ersättning	7-8, 13, 31 1-6, 9, 16-19, 24, 26-28	Anne-Li Fiskesjö Lst Jönköpings län	Miljödepartementet Naturvårdsverket Boverket Jordbruksverket Lantmäteriverket Riksantikvarieämbetet Länsstyrelserna Kommunförbundet Huddinge kommun Industriförbundet	Henrik Löv Katrin Mehr Bengt Eriksson Anders Emmerman Eije Sjödin Monica Bennett Gärdö Torbjörn Schafferer, ordf. L. Fidjeland /Peter Wenster/ Thomas Strid Lars-Åke Lindahl, Boliden AB
2c Miljö och hälsa	3 dagar Miljöfarlig verks., förorenade områden, hälso- skydd, kemiska prod., avfall och producentansvar	9-10 14-15 1-6, 10-13, 16- 19, 24, 26-28	Leif Sverndal Naturvårds- verket	Miljödepartementet Naturvårdsverket KEMI Boverket Socialstyrelsen Lst Gävleborgslän Kommunförbundet Kommun Industriförbundet	Liselotte Rågmark Viveke Ihd Torbjörn Lindh Peter Skoglund Åsa Ahlgren, ordf. Ann Gudéhn Kerstin Blom Bokliden. Greger Svensson, Sigtuna Louise Schöld, Akzo Nobel
3 Prövning och sanktioner Att använda miljö- balken	1 dag Med särskild tonvikt på handlingar och process vid överprövning	16-30	Mia Jameson Sekretariatet	Miljödömsstolen, Sthlm Domstolsverket Riksåklagaren Polishögskolan Lagtolken Miljödömsstolen, Vänersborg Naturvårdsverket Miljödömsstolen, Växjö Länsstyrelsen, Halland Kommunförb. Industrin	Bjarne Karlsson Claes Kristensson, ordf Barbro Jönsson Jan Eric Ericsson Peggy Lerman Thomas Rahm Mikael Lundholm Bertil Varenius Börje Andersson Germund Persson Rolf Henriksson, Sydkraft

Budgetunderlag för miljöbalksutbildningen

1998-02-19		antal	kostn/enh kr	Summa tkr
Personalkostnader	1998-01-01—1999-12-31, 24 mån	24	105	2 520
Kommitténs ledamöter	Reskostnader m.m.	24	15	360
Allm. marknadsföring	Hemsida med frågelåda, logotype, m.m.			370
			Summa	3 250

Framtagning av kompendier

Grundkurs 3-dagars	20 lekt. (6+8+6) med 10 sid/lekt layout antal sidor x kostn per sida	200	0*	0
		200	1 000	200
Grundkurs 1-dag	6 lekt med 12 sid lekt	72	0*	0
Planering & naturresurser 2 dagar	12 lekt. med 7 sid/lekt. Skrivare** + resor + omk layout antal sidor x kostn per sida	84	1 000	84
Natur & kultur 2 dagar	12 lekt med 7 sid/lekt Skrivare** + resor + omk layout antal sidor x kostn per sida	84	1 000	84
Hälsa & miljöskydd 2 dagar	12 lekt med 7 sid/lekt Skrivare** + resor + omk layout antal sidor x kostn per sida	84	1 000	84
Prövning & sanktioner 1 dag	7 lekt. med 7 sid/lekt. Skrivare** + resor + omk layout antal sidor x kostn per sida	50	1 000	50
			Summa	782

Steg I kurser

Introduktionskurs 1 dag	8 kurser med ca 40 lärare/kurs, konsultkostnad	8	20	160
	3 medverkande/kurs resa/logi 3400 + mat 800	24	4 200	101
	300 lärare lokal/adm 250 + mat 400 + resor 300	300	950	285
Grundkurs 3-dagars	8 kurser med ca 40 lärare/kurs			
	4 experter/kurs resa 2400 + logi 3000 + mat 1600	32	7 000	224
	300 lär. logi/resa 3700 + lokal/adm 400 + mtrl 1000	300	5 100	1 530
Grundkurs 1-dag	300 lärare mtrl 100	300	100	30
Planering & naturresurser 2 dag	4 kurser med med ca 25 lärare/kurs			
	3 experter/kurs resa 2400 + logi 2000 + mat 1100	12	5 500	66
	100 lärare lokal/adm 350 + resa/logi 2500 + mtrl 150	100	3 000	300
Natur & kultur, 2 dagar	4 kurser med med ca 25 lärare/kurs			
	3 experter/kurs resa 2400 + logi 2000 + mat 1100	12	5 500	66
	100 lärare lokal/adm 350 + resa/logi 2500 + mtrl 150	100	3 000	300
Hälsa och miljö 2 dagar	4 kurser med med ca 25 lärare/kurs			
	3 experter/kurs resa 2400 + logi 2000 + mat 1100	12	5 500	66
	100 lärare lokal/adm 350 + resa/logi 2500 + mtrl 150	100	3 000	300
Prövning & sanktioner 1 dag	8 kurser med ca 40 lärare/kurs			
	2 experter/kurs resa 2400 + logi 1000 + mat 700	16	4 100	66
	300 lärare lokal/adm 250 + resa 300 + mat 400 + mtrl 150	300	1 100	330
			Summa	3 823

Steg II kurser

Kurserna är självfinansierade

Kursarrangörer	1 möte under 1 dag			
	50 arrangörer resa 1200 + mat 600 + mtrl 200	50	2 000	100
			Summa	100
Utvärdering	Omkostnader		Summa	70
TOTALKOSTNAD (tkr)				8 025

* Ingår i kommitténs personalkostnader

** Det förutsätts att respektive myndighet finansierar sin/a skrivare inom sitt förvaltningsanslag

Tabeller

Tabell 1: Deltagare länsvis på grundkursernas lärarutbildning i steg 1

Län	Först erbjudna platser	Deltagande lärare på grundkursen (anmälda)				
		Totalt	därav kommun	därav lst	antal delt./100 000 inv	antal delt./kommun
Stockholms län	60	71	48	23	4,1	2,8
Uppsala län	8	9	6	3	3,1	1,5
Södermanlands län	8	13	6	7	5,1	1,3
Östergötlands län	16	17	7	10	4,1	1,3
Jönköpings län	12	12	6	6	3,9	1,1
Kronobergs län	8	13	4	9	7,2	1,6
Kalmar län	8	11	4	7	4,6	0,9
Gotlands län	4	4	1	3	6,9	4,0
Blekinge län	4	8	3	4	5,3	1,6
Skåne län	36	41	23	18	3,7	1,2
Hallands län	8	8	4	4	3,0	1,3
Västra Götaland	52	77	59	18	5,1	1,5
Värmlands län	8	12	6	6	4,3	0,8
Örebro län	8	10	4	6	3,6	0,6
Västmanlands län	8	10	6	4	3,9	0,8
Dalarnas län	8	13	7	6	4,5	1,2
Gävleborgs län	8	10	6	4	3,5	0,7
Västernorrlands län	8	13	8	5	5,1	1,3
Jämtlands län	4	4	3	1	3,0	0,6
Västerbottens län	8	12	8	4	4,6	1,5
Norrbottnens län	8	13	9	4	4,9	0,9
Hela riket	292	381	228	152	5,2	1,4

Tabell 2: Centrala statliga myndigheter som målgrupp för miljöbalksutbildningen

Statlig myndighet	Representerad i expertgrupp	Antal deltagare på kommitténs grundkurs	Antal sålda grundkompendier 1999-11-29	Antal sålda översiktskompendier 1999-11-29
Miljödepartementet	X			
Domstolsverket	X		10	240
Banverket			67	404
Boverket	X	11	120	4
Energimyndigheten		1	1	-
Fiskeriverket			1	-
Fortifikationsverket			3	71
Försvaret		18	6	418
Jordbruksverket	X	2	9	125
Konsumentverket			2	10
Kemikalieinspektionen	X	6	-	-
Kärnkraftsinspektionen		1	-	-
Lantmäteriverket med regioner	X	1	22	73
Livsmedelsverket			1	-
Luftfartsverket			82	1
Naturvårdsverket	X	7	114	27
NUTEK		3	2	-
Polishögskolan	X	3	2	50
Riksantikvarieämbetet	X	4	7	71
Räddningsverket		1	231	-
Sjöfartsverket			-	-
Socialstyrelsen	X	1	9	-
Skogsstyrelsen med regioner		1	3	1
Strålskyddsinstitutet		1	-	-
Vägverket	X	2	91	1
Åklagarmynd. och ekobrott	X	21	1	-
		86	810	1 531

Tabell 3: Ekonomiska förutsättningar för den regionala miljöbalksutbildningen i steg 2

Sammanställning av utsänd enkät i oktober 1999

	Kursavgift		Kommun- kurser	Läraryvode kr/dag	Annan ersättning	Ers. Till Arb.givare kr/kursdag och lärare
	offent.anst. kr/kursdag	företagare kr/kursdag				
Stockholms län	6-800	12-1 600	10 å 500 kr/pers	nej	resa Talinn	1 000 över 6 dagar 2 000
Uppsala län	700	700	nej	nej	resa Sthlms skärgård	2 500
Södermanlands län	500	2000	nej	nej	sannolik resa	1 600 totalt per kursdag
Östergötlands län	600	600	nej	nej	studieresa	1 000
Jönköpings län	6-900	6-900	nej	500	resa Vetlanda	1 200
Kronobergs län	650-1 000	650-1 000	nej	nej	ev.resa Köpen.	nej (inte ännu)
Kalmar län	600	1 200	nej	1 000	resa Tyskland	nej
Gotlands län	150-400	150-400	nej	nej	samkväm	nej
Blekinge län	650-750	650-750	nej	normalt nej	resa Stralsund	nej
Skåne län	6-700	1 300	ja	500-1 500	resa Tyskland	nej
Hallands län	500	500	nej	nej	nej	nej
Göteborgsregionen	550-650	550-650	nej	nej	bok+middag	totalt 4 000 per kursdag
Göteborgs o Bohus län	600-1 000	ja	nej		nej	2 000
Älvsborgs län	5-600	1 000	nej	nej	nej	2 000
Skaraborgs län	5-750	inga företagare	nej	nej	middag	totalt 4 000 per kursdag
Västra Götalands län						
Värmlands län	550-1 000	550-1 000	nej	2 600	nej	Ja, då lärare utbildat på betald arbetstid
Örebro län	650-700	1 250	ja/12 st	1 000 utöver 7 dagar	resa Bryssel	750/halvdag
Västmanlands län	500-800	500-800	ja	nej	nej	max 2 000
Dalarnas län	800	800	nej	nej	resa	Personalkostn./kursdag utöver 6 dagar
Gävleborgs län	950-1 100	950-1 100	ja	700-1 000	För förbered.	Till länsstyrelsen
Västernorrlands län	600-800	1 200-1 600	ja	1 000	nej	nej
Jämtlands län	500	1 000	nej	1 300	resa Åre	ja
Västerbottens län	350-1 000	350-1 000	nej	nej	ev. senare	1 300
Norrbottnens län	600	600	nej	750	alt.resa Brüssel	nej

Tabell 4: Regional kursverksamhet

	Antal deltagare på grundkursen					Antal deltagare på översiktskursen					Delt./ kom.	Delt./ 10 000 inv.
	Kommunen		Statliga Mynd.	Privata sektorn	Summa	Kommunen		Statliga Mynd.	Privata sektorn	Summa		
	Tjm	Politiker				Tjm	Politiker					
Steg 1- utbildningen	231	0	225	71	527			105	78	183		

Regional kursverksamhet

Stockholms län	399	36	91	90	616	915	248	121	193	1477	84	12
Uppsala län	95	2	27	28	152	52	55	15	41	163	53	11
Södermanland	103	1	37	13	154	169	180	38	9	396	55	21
Östergötlands län	145	15	40	0	200	40	270	9	0	319	40	13
Jönköpings län	201	53	92	36	382	212	158	66	78	514	81	29
Kronobergs län	61	12	22	17	112	89	31	58	21	199	39	17
Kalmar län	147	65	14	24	250	106	117	10	18	251	42	21
Gotlands län	36	6	20	0	62	75	34	20	2	131	193	33
Blekinge län	56	6	36	20	118	22	34	27	23	106	45	15
Skåne län	299	4	106	39	448	350	433	37	145	965	43	13
Hallands län	119	7	29	21	176	87	69	23	95	274	75	17
Västra Götaland	451	22	134	37	644	496	495	76	25	1082	34	11
Värmlands län	142	15	17	38	212	122	84	25	44	275	30	17
Örebro län	68	11	19	2	100	82	180	0	63	325	35	15
Västmanlands län	110	5	33	0	148	130	16	60	0	206	32	14
Dalarnas län	113	5	31	17	166	173	88	28	98	387	37	19
Gävleborgs län	123	17	46	14	200	181	72	95	50	398	60	21
Västernorrland	116	1	45	12	174	346	195	14	112	667	120	33
Jämtlands län	94	5	33	1	133	149	9	44	32	234	46	27
Västerbottens län	85	18	32	27	162	119	112	20	51	302	31	18
Norrbottnens län	117	7	86	6	216	79	175	44	8	306	37	20
SUMMA	3311	313	1215	513	5352	3994	3055	935	1176	9160	50	16
%	62	6	23	9	100	44	33	10	13	100		

Tabell 5: Regional kursverksamhet

	Antal deltagare på Miljö & Hälsa					Antal deltagare på Natur & Kultur				
	Kommunen		Statliga	Privata	S:a	Kommunen		Statliga	Privata	S:a
	Tjm	Politiker	Mynd.	sektorn		Tjm	Politiker	Mynd.	sektorn	
Läroverksamheten	160	0	112	38	310	57	0	64	7	128

Regional kursverksamhet

Stockholms län	207	0	18	17	242	67	0	20	0	87
Uppsala län	40	0	9	8	57	23	0	10	2	35
Södermanlands län	48	0	11	2	61	13	0	15	1	29
Östergötlands län	40	0	30	0	70	18	0	12	0	30
Jönköpings län	60	1	13	3	77	33	0	22	2	57
Kronobergs län	29	0	7	5	41	13	0	17	1	31
Kalmar län	65	0	16	0	81	35	0	27	2	64
Gotlands län	18	0	3	0	21	8	0	7	0	15
Blekinge län	23	3	9	8	43	9	3	9	1	22
Skåne län	152	3	38	10	203	40	1	47	1	89
Hallands län	67	0	7	2	76	18	0	8	0	26
Västra Götalands län	208	2	42	8	260	67	1	57	2	127
Värmlands län	59	0	13	8	80	40	0	15	1	56
Örebro län	47	1	6	1	55	23	1	15	0	39
Västmanlands län	50	1	11	0	62	0	0	0	0	0
Dalarnas län	39	0	7	0	46	24	0	11	1	36
Gävleborgs län	63	0	0	3	66	26	0	12	1	39
Västernorrlands län	49	0	13	5	67	13	0	19	0	32
Jämtlands län	41	1	10	2	54	21	0	24	2	47
Västerbottens län	39	0	10	4	53	22	1	13	2	38
Norrbottens län	49	2	20	0	71	30	2	21	2	55
SUMMA	1 553	14	405	124	2 096	600	9	445	28	1 082
%	74	1	19	6	100	55	1	41	3	100

Tabell 6: Regional kursverksamhet

	Antal deltagare i Miljöbalken och den fysiska planeringen					Antal deltagare i Att använda miljöbalken				
	Kommunen		Statliga	Privata	S:a	Kommunen		Statliga	Privata	S:a
	Tjm	Politiker	Mynd.	sektorn		Tjm	Politiker	Mynd.	sektorn	
Läroutbildningen	75	0	100	13	188	116	0	121	18	255

Regional kursverksamhet

Stockholms län	151	2	30	0	190	62	1	2	0	65
Uppsala län	28	0	7	2	37	37	16	7	0	60
Södermanlands län	41	1	22	1	65	41	0	10	0	51
Ostergötlands län	24	0	10	0	34	63	0	23	0	83
Jönköpings län	52	1	13	1	67	55	3	21	0	79
Kronobergs län	26	0	16	6	48	1 kurs nästa år				
Kalmar län	51	0	3	1	55	54	0	14	0	68
Gotlands län	15	0	4	0	19	20	0	9	0	29
Blekinge län	15	5	10	0	30	22	0	9	0	31
Skåne län	107	11	45	4	167					
Hallands län	28	1	10	0	39	48	0	12	1	61
Västra Götalands län	124	3	35	2	164	105	0	31	1	137
						Några kurser nov 99 - jan 00				
Värmlands län	68	5	14	4	91	62	1	16	3	82
Örebro län	40	0	0	0	40	48	0	11	2	61
Västmanlands län	15	0	3	0	180	0	0	0	0	0
Dalarnas län	33	0	9	1	43	1 kurs i dec				
Gävleborgs län	37	0	8	1	46	2 kurser i nov - dec				
Västernorrlands län	20	0	18	1	39	55	0	21	0	76
Jämtlands län	18	0	2	1	21	Kurs senare				
Västerbottens län	32	1	1	0	34	62	3	28	0	93
Norrbottens län	38	2	11	6	57	64	2	24	1	91
SUMMA	1 040	32	369	44	1 492	911	26	359	26	1 322
%	70	2	25	3	100	69	2	27	2	100

Tabell 7: Totalkostnadsberäkning av Miljöbalks-
utbildningen

	Faktiska kostnader		Belastad arbetstid	
	stat	kommun	stat	kommun
Kurskostnader	Tkr		Tkr	
Kommittéanslag	8 150			
Expertgrupper, 3 sekreterare 4 mån å 30 tkr			360	
Expertgrupper, (160 + 40) sammanträdesdagar å 2 000 kr			320	80
Steg 1-utbildning				
3 lärare/dag i (90 + 20) kursdagar å 2 000 kr			180	40
Steg 2-utbildning				
35 000 elevdagar ger 1 000 kursdagar med 35 elever/kurs (8 000 från staten + 27 000 från kommunerna)				
2,5 lärare/dag i 1 000 kursdagar å 1 500 kr (1/2 kom. och 1/2 lst)			1 900	1 900
Kursomkostnader 900 kr/elevdag	7 200	24 300		
Elevernas arbetstid				
lärarna i steg 1 gick 3 700 (1 200+2 500) elevdagar å 1 500 kr			2 050	2 050
eleverna i steg 2 gick 35 000 elevdagar å 1 500 kr			12 000	40 500
SUMMA				
Kompendieförsäljning	-1 700			
TOTALT	13 650	24 300	16 810	44 570

Tabell 8: Kompendieförsäljningen till olika målgrupper 1999-11-29

	1:an	2:an	3:an	4:an	5:an	6:an	Lagtext	Hand- läggn.	Mynd. ansvar	Förord- ningar	Miljö- balks- trädet
Regional utbildn.	6347	10389	2666	1329	1923	1495	9948	5734	5700	4271	4642
Länsstyrelser	184	415	118	96	67	33	253	180	185	254	49
Kommuner	405	1681	125	46	143	102	804	172	180	209	218
Myndigheter	810	1531	60	53	89	27	792	387	407	112	212
Företag (utom konsulter)	1116	1379	156	36	28	10	1098	404	367	566	469
Konsulter	1226	790	71	28	32	7	952	495	384	211	628
Branschor- ganisationer	132	430	22	17	12	4	480	73	75	116	222
Utbildning	436	253	119	133	17	60	359	69	185	206	14
Privatpersoner	124	32	22	7	28	12	77	34	36	53	13
Summa sålda ex	10780	16900	3359	1745	2339	1750	14769	7548	7519	5998	6467
Tryckta ex	12000	20000	5000	3000	3000	5000	16500	8000	8000	8000	7000

Synpunkter på miljöbalken med följdbestämmelser

Under arbetet med att framställa kompendierna för Miljöbalksutbildningen och i samband med själva utbildningen har en mängd frågor och synpunkter framförts avseende regelverkets utformning. Nedanstående synpunkter, som har sammanställts av Mia Jameson, har inte närmare utvärderats av kommittén. Kommittén är ändå övertygad om att sammanställningen kan vara ett värdefullt bidrag till den parlamentariska utredningen som är under tillsättning och vars uppgift blir att utvärdera miljöbalken.

Allmänt

Miljöbalkens bestämmelser och bestämmelser i förordningar och föreskrifter tillämpas och tolkas till stor utsträckning av människor utan djupare juridiska kunskaper. Det vore därför en fördel om bestämmelserna utformas och struktureras på ett sätt som är relativt fritt från juridiska spetsfundigheter. Det skulle också öka tydligheten om begrepp används konsekvent inom hela miljöbalkens område, detta skulle kanske kunna åstadkommas genom att man i första kapitlet samlar alla definitioner och sedan låter dessa gälla för alla regler i balken och dess förordningar/föreskrifter. På detta sätt skulle man också slippa upprepningar, vilket skulle minska textmassan.

Miljöbalken innehåller ett omfattande regelverk. I vissa fall finns det flera regler som innehåller liknande bestämmelser. För att öka överskådligheten av regelverket och därmed öka sannolikheten för att miljöbalken tillämpas på rätt sätt är det sannolikt en fördel om antalet bestämmelser kan reduceras. Detta går att göra utan att för den skull minska träffsäkerheten gentemot miljöbalkens mål.

Det vore bra om en viss bestämmelse i förordning eller föreskrift alltid skulle innehålla en hänvisning till den bestämmelse i lagtext eller annat som bestämmelsen bygger på eller har utfärdats enligt. Detta skulle göra det lättare för de som ska tillämpa lagstiftningen vid tolk-

ning av bestämmelsen och dessutom skapa tydligare struktur i uppbyggnaden av regelverket.

1 kap

Många personer som tillämpar miljöbalken glömmar bort att förvaltningslagen innehåller regler om hur ärenden ska handläggas. Saknas processuella regler i miljöbalken så är det förvaltningslagen som ska tillämpas. Att påminna om förvaltningslagens bestämmelser kan också vara ett sätt att öka förutsättningarna för att miljöbalken tillämpas på ett rättssäkert sätt. En ny paragraf i första kapitlet bör därför skapas.

Förslag på formulering: *Förvaltningslagens regler ska tillämpas vid myndigheternas handläggning av ärenden enligt denna balk, om ärendet inte ska handläggas enligt de särskilda regler som framgår av balken eller föreskrifter som utfärdats med stöd av denna.*

3 §

Andra stycket uppfattats av många som att miljöbalkens bestämmelser inte gäller där arbetsmiljölagen gäller. Ett flertal kommuner anser t.ex. att de inte behöver bedriva tillsyn enligt miljöbalkens bestämmelser i skolor eftersom arbetsmiljölagen gäller där. Naturligtvis är det så att t.ex. miljöbalkens allmänna hänsynsregler och regler om hur kemiska produkter ska märkas och hur avfall hanteras gäller även om arbetsmiljölagen gäller. Det vore värdefullt med ett förtydligande. Den aktuella paragrafen har fått återverkningar i specialmotiveringen till 29 kap 2 § (prop 1997/98:45 del 2 sid. 305). Där står att eftersom andra lagar tillämpas parallellt med miljöbalken så har straffbestämmelserna i lag om transport av farligt gods företräde inom den lagens tillämpningsområde framför 29 kap 2 §. Detta måste vara fel eftersom straffmaximum för brott mot lag om transport av farligt gods är ett år. Miljöbalkens bestämmelse innebär att man kan straffas om man inte vidtar vissa skyddsåtgärder oavsett om en myndighet krävt det eller inte, motsvarande när det gäller lag om transport av farligt gods förutsätter att ett föreläggande om åtgärder har meddelats.

2 kap

1 §

I bestämmelsen sägs att verksamhetsutövarens bevisbörda omfattar "de förpliktelser som följer av detta kapitel" vid prövning och tillsyn. Tanken måste väl vara att det är verksamhetsutövaren som har bevis-

bördan för att alla tillämpliga materiella regler i miljöbalken samt förordningar och föreskrifter meddelade med stöd av balken följs. Här kan det vara bra med ett förtydligande ”de förpliktelser som följer av miljöbalken och förordningar och föreskrifter meddelade med stöd av miljöbalken iakttas”.

2 §

I förordning om kemiska produkter och biotekniska organismer finns i 5 § en uppmaning till Kemikalieinspektionen att meddela de ytterligare föreskrifter om kunskapskrav som behövs för tillämpningen av 2 kap 2 § miljöbalken med avseende på hantering, införsel och utförsel av kemiska produkter och biotekniska organismer. 2 kap 2 § innehåller inget bemyndigande att utfärda en sådan föreskrift, däremot finns ett bemyndigande i 14 kap 9 § som vad sannolikt täcker in det som sägs i 5 § nämnda förordning.

4 §

Att det i 1 kap 2 § anges att 3 och 4 kap endast ska tillämpas i vissa sammanhang kan vara förvirrande när det i 2 kap 4 § sägs att ”För verksamheter och åtgärder som tar i anspråk mark- eller vattenområden annat än helt tillfälligt skall en sådan plats väljas som är lämplig med hänsyn till 1 kap 1 §, 3 kap och 4 kap”. 3 och 4 kap gäller ju alltid när det är fråga om att ändra användningen av ett område på ett mer ingripande sätt.

För att underlätta förståelsen av bestämmelsen men ändå ha kvar regeln om att en plats ska vara lämplig med hänsyn till balkens portalparagraf kan bestämmelsen ändras till *”För verksamheter och åtgärder som tar i anspråk mark- eller vattenområden annat än helt tillfälligt skall en sådan plats väljas som är lämplig med hänsyn till 1 kap 1 §. För all verksamhet och alla åtgärder skall en sådan plats väljas att ändamålet kan uppnås med minsta intrång och olägenhet för människors hälsa och miljön”*.

8 §

Kopplingen till 10 kap och även 8 § i lag om införande av miljöbalken innebär att det kan uppfattas som att bestämmelsen i 2 kap 8 § endast gäller förorening av mark- och vattenområden samt byggnader och anläggningar. Om detta är syftet med bestämmelsen i 2 kap så bör den förtydligas så att det direkt i 2 kap 8 § framgår att det bara är nämnda föroreningar som avses. Om syftet med bestämmelsen är att man med ”skada eller olägenhet för miljön” menar något annat än ”förorening av mark- och vattenområden samt byggnader och anläggningar som är så förorenade att det kan medföra skada eller olägenhet för människors

hälsa eller miljön" så bör detta förtydligas på något sätt – specialmotiveringen ger inte mycket vägledning i detta fall (sid 25-26 i prop 1997/98:45 del 2). Det känns dessutom ologiskt att 2 kap 8 § endast avser skador och olägenheter för miljön, medan 10 kap handlar om skada eller olägenhet för människors hälsa eller miljön.

9 §

Första stycket bör kanske för tydlighetens skull kompletteras med en hänvisning till 19 kap 2 §. Om myndigheten inte kan lagstiftningen väldigt bra så kan det finnas risk att myndigheten själv tar ställning till att det föreligger särskilda skäl att bedriva verksamheten.

5 kap

3 §

Här råder en viss oklarhet om från vilken tidpunkt kommuner och myndigheter ska iaktta miljökvalitetsnormer vid planering och planläggning när det är så att en norm ska vara uppfylld vid en tidpunkt som ligger framåt i tiden. Ett förtydligande om hur det är tänkt kan underlätta detta.

4 §

Här sägs att "verksamhet skall bedrivas så att miljökvalitetsnormer inte överträds". Bestämmelsen kan ge den uppfattning att verksamhetsutövaren har ett ansvar för att bedriva verksamhet så att en miljökvalitetsnorm inte överträds. Så är dock inte fallet eftersom den som har tillstånd att bedriva en viss verksamhet ansvarar för att iaktta de begränsningar som följer av tillståndet när det gäller frågor som prövats. Skulle det vara så att verksamheten medverkar till att en miljökvalitetsnorm överskrids så behöver inte verksamhetsutövaren självmant begränsa sin verksamhet. Om en miljökvalitetsnorm överskrids och detta beror på en eller flera verksamheter så måste istället någon myndighet agera i enlighet med bestämmelserna i 24 kap 5 och 7 §§.

6 kap

1 §

En ansökan om vissa tillstånd ska innehålla en MKB. Enligt 22 kap 1 § ska en ansökan i ett ansökningsmål innehålla en MKB enligt 6 kap,

enligt 21 kap 1 § är bl.a. ansökningar om återkallelse eller förbud mot fortsatt verksamhet och omprövning av villkor enligt 24 kap 3 respektive 5 §§ ansökningsmål. Detta innebär att den myndighet som ansöker om omprövning enligt någon av bestämmelserna i 24 kap 3 och 5 §§ måste upprätta en MKB - även om t.ex. ansökningen grundar sig på det förhållandet att ansökan görs för att verksamhetsutövaren vilselett prövningsmyndigheten. Reglerna i 6 kap verkar inte rikta sig till någon som inte ska bedriva en verksamhet, t.ex. en myndighet som begär att ett tillstånd upphävs. Om det är så att reglerna även riktar sig till myndigheter som initierar omprövningar så vore det en fördel om vissa av reglerna i kapitlet ändras eller förtydligas.

Är det inte så att reglerna riktar sig till myndigheter som initierar omprövningar så kan man förtydliga 1 § på t.ex. följande sätt: *En miljökonsekvensbeskrivning skall ingå i en ansökan om tillstånd att uppföra, driva eller ändra verksamheter som är tillståndspliktiga enligt 9, 11 och 12 kap eller enligt föreskrifter som har meddelats med stöd av balken.*

4 §

Det vore naturligt att verksamhetsutövaren redan vid det tidiga samrådet utöver med länsstyrelsen och enskilda som kan vara särskilt berörda, samråder med berörd eller berörda kommuner. Kommunen har rimligen mycket att tillföra processen på ett tidigt stadium. En av anledningarna till detta är att ett tillstånd inte får meddelas i strid mot detaljplan eller områdesbestämmelser enligt plan- och bygglagen (16 kap 4 §). I väglagen och lag om byggande av järnväg omfattar fö det tidiga samrådet även kommun/-er.

10 §

Rimligen så är det den som ska upprätta MKB:n som också ska bekosta även det tidiga samrådet.

Texten behöver därför ändras t.ex. på följande sätt: *En miljökonsekvensbeskrivning, med det eller de samråd som föregår upprättandet av denna, skall bekostas av den som gjort en ansökan som avses i 1 § eller i annat fall är skyldig att upprätta en miljökonsekvensbeskrivning.*

12 §

För att få en enhetlig tillämpning av denna bestämmelse i landet så kan det sannolikt vara en fördel om planeringsunderlagets innehåll, omfattning, form och inom vilken tid det ska kunna överlämnas till den som

enligt bestämmelsen ska kunna få del av det specificerades i t.ex. förordningen om miljökonsekvensbeskrivningar.

Förordning om miljökonsekvensbeskrivningar

3 §

Det råder på vissa håll tveksamhet om vilka åtgärder som alltid ska antas medföra en betydande miljöpåverkan. Det vore därför en fördel om det kunde förtydligas att det är nya verksamheter eller åtgärder som är förtecknade i bilaga 1 som alltid ska antas medföra betydande miljöpåverkan.

7 §

Sista meningen (Platsen för detta bör bestämmas i samråd med de berörda kommunerna) bör kunna strykas med tanke på att det är en fysisk person som förvarar akten i målet eller ärendet, se 22 kap 3 § och det i den bestämmelsen inte sägs att miljödomstolen ska samråda med berörd kommun (berörda kommuner) om vem som ska utses som aktförvarare.

Bilaga 1

Bilaga 1 bör uppdateras när t.ex. bilagan till förordningen om miljöfarlig verksamhet och hälsoskydd uppdateras - för närvarande är texterna till SNI-koden -m1 inte den samma i de båda förordningarnas bilagor.

7 kap

7 §

I andra stycket står att ett beslut om dispens upphör att gälla under vissa förutsättningar efter en viss angiven tid. Eftersom dispenser enligt 16 kap 2 § kan tidsbegränsas så är det naturligtvis även så att en dispens upphör att gälla när den tidsbegränsning som eventuellt angetts har löpt ut. Möjligen är det en fördel att ange detta i denna bestämmelse eller så hänvisa till 16 kap 2 §.

7, 11, 18, 20 och 22 §§

I alla dessa bestämmelser finns regler om att dispens kan lämnas och här anges på samtliga ställen att dispens endast får meddelas om det finns särskilda skäl. 26 § i samma kapitel är dock av stor betydelse i

detta sammanhang, men det kan finnas risk att bestämmelsen glöms bort.

Det borde därför inte vara till någon nackdel om de aktuella paragraferna kunde kompletteras så att där står: *Dispens får endast medges om det finns särskilda skäl och om det är förenligt med förbudets eller föreskriftens syfte.* 26 § kan då tas bort. Ett alternativ är att det i 26 § föreskrivs att det för att få dispens från områdesskyddsbestämmelser eller föreskrifter som meddelats för ett skyddat område alltid krävs särskilda skäl och att dispensen är förenlig med förbudets eller föreskriftens syfte. I de aktuella paragraferna kan då konsekvent hänvisas till 26 § istället.

Förordning om områdesskydd enligt miljöbalken m.m.

23 §

En ansökan om dispens måste alltid innehålla en redogörelse för vilka särskilda skäl som åberopas och hur verksamhetsutövaren anser att den sökta dispensen går att förena med förbundets eller föreskriftens syfte.

9 kap

5 §

De förbud, skyddsåtgärder, begränsningar och andra försiktighetsmått som kan meddelas i form av generella föreskrifter är sådana som innebär preciseringar av de allmänna hänsynsreglerna i 2 kap. Detta bör förtydligas. Förordningar och föreskrifter som meddelas med stöd av balken i andra sammanhang, d.v.s. med stöd av andra bestämmelser än 9 kap 5 §, kan ju också innebära nya regler för miljöfarliga verksamheter.

Förhållandet mellan 9 kap 5 § och 24 kap 1 § kan skapa förvirring, se närmare kommentarer under 24 kap.

6 §

Uppräkningen i de tre punkterna känns onödig, rent av förvirrande eftersom dessa punkter inte stämmer överens med det som anges i 9 kap 1 § där ju begreppet "miljöfarlig verksamhet" har definierats.

Det borde räcka med att slå fast att *"Regeringen får föreskriva att det skall vara förbjudet att utan tillstånd eller innan anmälan har gjorts anlägga eller driva miljöfarlig verksamhet. Tillstånds- eller*

anmälningsplikt får också föreskrivas för ändring av miljöfarlig verksamhet om den ändras med avseende på tillverkningsprocess, reningsförfarande eller på något annat sätt och det inte är fråga om en mindre ändring."

Fjärde punkten i paragrafen innehåller ett bemyndigande att föreskriva om tillstånds- eller anmälningsplikt vid ändring av miljöfarlig verksamhet. I bestämmelsen anges att detta får föreskrivas om den miljöfarliga verksamheten ändras med avseende på tillverkningsprocess, reningsförfarande eller på något annat sätt och det inte är fråga om en mindre ändring. I 5 och 21 §§ förordningen om miljöfarlig verksamhet och hälsoskydd har regeringen angett vilka ändringar som ska vara tillstånds- respektive anmälningspliktiga. Dessa två paragrafer är dock formulerade på ett sätt som gör att det inte är helt lätt att förstå att bestämmelserna endast gäller om det inte är fråga om mindre ändringar – föreskriftsmöjligheten gäller ju endast för ändringar som inte är mindre. I 5 § sägs bl.a. att det är förbjudet att utan tillstånd ändra en verksamhet. Tillstånd krävs dock inte om ändringen är mindre och inte innebär att en olägenhet av betydelse för människors hälsa eller miljön kan uppkomma. Denna bestämmelse är utformad i enlighet med bemyndigandet i 9 kap 6 §. I 21 § sägs bl.a. att det är förbjudet att utan anmälan ändra en inrättning eller verksamhet av sådant slag som i bilagan har beteckningen A eller B och som inte kräver tillstånd enligt 5 § andra stycket. Denna formulering kan uppfattas så att alla ändringar som inte kräver tillstånd är anmälningspliktiga, trots att regeringen bara har ett bemyndigande att föreskriva anmälningsplikt för ändringar som inte är mindre.

Tredje punkten i 21 § borde därför formuleras "*ändra en inrättning eller verksamhet av sådant slag som i bilagan har beteckningen A eller B om det inte är fråga om en mindre ändring och den inte kräver tillstånd enligt 5 § andra stycket*". Anmälningsplikt kan alltså bara föreskrivas om det är fråga om en ändring som inte är mindre och den inte innebär att en olägenhet av betydelse för människors hälsa eller miljön kan uppkomma.

7 §

Här sägs att regeringen får föreskriva att det skall vara förbjudet att utan tillstånd eller innan anmälan har gjorts inrätta eller ändra avloppsanordningar eller andra inrättningar. Möjlighet att föreskriva om tillstånds- eller anmälningsplikt finns redan i 6 § för samma sak. Andra stycket i 7 § kan därför tas bort.

Sista stycket i 7 § bör då flyttas till 6 § istället, samtidigt som det ändras t.ex. på följande sätt: *Regeringen får överlåta åt kommunerna att meddela föreskrifter om tillstånds- eller anmälningsplikt för att in-*

rätta eller ändra avloppsanordningar eller andra inrättningar för omhändertagande av avloppsvatten.

Förordning om miljöfarlig verksamhet och hälsoskydd

Rent generellt kan sägas att förordningen borde struktureras om så att det blir enklare att hitta i den. Förslagsvis görs detta så att det blir ett avsnitt om tillståndsplikt för miljöfarlig verksamhet, ett om anmälningsplikt för miljöfarlig verksamhet, ett om särskilda bestämmelser för att förebygga uppkomst av olägenhet för människors hälsa, ett om tillstånds- eller anmälningsplikt för verksamheter där frågor om att förebygga olägenhet för människors hälsa är särskilt viktiga, ett om bemyndiganden att meddela föreskrifter (kommunala och generella) och ett avsnitt som innehåller övriga bestämmelser.

En motsvarighet till 1 § i förordning om vattenverksamhet bör finnas även när det gäller miljöfarlig verksamhet. Det vore sannolikt bättre om bestämmelsen fanns i 17 kap, i anslutning till 17 kap 3 §, än att den finns i förordningarna.

2 §

Det är snarare i 5 och 21 §§ tillsammans med bilagan som det anges om en verksamhet eller åtgärd kräver tillstånd eller anmälan enligt 9 kap 6 § miljöbalken.

5 §

Se kommentarer till 9 kap 6 §.

Det råder tveksamhet vid vissa prövningsmyndigheter om ett tillstånd för en verksamhet som tidigare var B-anläggning och som numera är C-anläggning gäller och hur man ska förfara vid ändring av en C-anläggning som har tillstånd. De bestämmelser som finns i 5 och 21 §§ förordningen om miljöfarlig verksamhet och hälsoskydd föreskriver ju bara tillståndsplikt för A- och B-anläggningar och om anmälningsplikt i vissa fall för ändring av C-anläggning. Den som har ett tillstånd är enligt 24 kap 1 § skyddad mot ytterligare krav i frågor som omfattas av prövningen. Detta innebär rimligen att den som har ett tillstånd utan att behöva detta, får bedriva den verksamhet som omfattas av tillståndet med det skydd tillståndet ger och att ändringar av verksamheten ska hanteras enligt bestämmelserna i 21 §, d.v.s. de är anmälningspliktiga om ändringen är av betydelse från störningssynpunkt. Här

behövs sannolikt kompletterande regler för att tydliggöra vad som ska gälla.

9 §

Meddelande om ansökan borde sändas till alla de myndigheter som enligt 22 kap 6 § har möjlighet att vara part i ärendet – d.v.s. inte bara till Naturvårdsverket, utan även till Kammarkollegiet, Räddningsverket och kommunen. Dessa myndigheter har knappast möjlighet att utnyttja sin partsroll om de inte får kännedom om ansökan.

10 §

Underrättelse om sammanträde i ärendet borde sändas till alla de myndigheter som enligt 22 kap 6 § har möjlighet att vara part i ärendet – d.v.s. inte bara till Naturvårdsverket, utan även till Kammarkollegiet, Räddningsverket och kommunen.

14, 17 och 21 §§

Dessa tre bestämmelser innehåller regler om anmälningsplikt för miljöfarlig verksamhet. Det är något otydligt om det är så att innehållet i dessa anmälningar i alla fallen regleras av 25 § eller inte. Om det är så att alla dessa anmälningar ska innehålla det som anges i 25 §, vad är det då som hindrar att dessa typer av verksamheter istället läggs in i bilagan till förordningen? Om det är så att det bara är anmälningar enligt 21 § som ska innehålla det som anges i 25 § bör detta tydliggöras på något sätt. Även de tillståndspliktiga anläggningarna (13 och 17 §§) skulle kunna finnas i bilagan.

15 §

Bestämmelsen medför att det krävs tillstånd att inrätta avloppsanordningar för upp till 25 personekvivalenters (pe) anslutning och tillstånd att inrätta avloppsanordningar för fler än 2000 pe anslutning. Båda dessa prövningar sker enligt i stort sett samma regler (19 kap 4 och 5 §§ med hänvisningar till 22 kap samt förvaltningslagen). För avloppsanordningar med mellan 25 och 1999 pe anslutning krävs enbart en anmälan med innehåll enligt 25 § förordningen och processuella regler i förvaltningslagen. Detta är inte rimligt eftersom det vid anläggandet av en avloppsanordning för t.ex. 1.500 pe inte torde krävas mindre anpassning till förhållanden i omgivningen, hänsynstagande m.m. än vid anläggandet av en avloppsanordning för 2 pe. För närvarande så ska t.ex. inte 3 och 4 kap miljöbalken tillämpas vid anläggandet av avloppsanordningar för mellan 25 och 2000 pe, men däremot för sådana som är mindre än 25 pe.

19 §

Bestämmelsen uppfattas olika av olika myndigheter och behöver förtydligas. Vissa myndigheter uppfattar det så att det krävs en ny tillståndsprövning vart femte år, andra att man har fem år på sig att uppföra anläggningen från det tillstånd meddelats men att man måste påbörja arbetena inom två år.

24 §

Enligt andra stycket får en kommunal nämnd hänskjuta en anmälan till länsstyrelsen. Frågan är då vad länsstyrelsen kan vidta för åtgärder i anledning av anmälan. Enligt 27 § ska ju myndigheten meddela föreläggande om försiktighetsmått eller förbud enligt miljöbalken om det behövs, eller förelägga verksamhetsutövaren att ansöka om tillstånd enligt 9 kap 6 § miljöbalken. Sådana beslut får enligt 9 kap 6 § och 26 kap 9 § fattas av tillsynsmyndigheten. Länsstyrelsen är inte tillsynsmyndighet för anläggningar vilka anmäls till en kommunal nämnd och bör därmed sakna möjlighet att använda sig av de angivna tillsynsverktygen.

25 §

För att förtydliga att bedömningen i ärendet ska göras utifrån miljöbalkens allmänna hänsynsregler i 2 kap borde det föreskrivas att anmälan ska innehålla en redovisning av hur de allmänna hänsynsreglerna i 2 kap kommer att uppfyllas och därutöver de uppgifter, ritningar.....

Sista stycket i bestämmelsen tillämpas inte alls av vissa myndigheter enligt vad som framkommit vid Miljöbalksutbildningens sista utbildningsomgång. Det är också oklart om de olika myndigheterna har behov av att få de olika handlingarna. Enligt 26 § ska ju de statliga och kommunala myndigheter samt organisationer och enskilda som kan ha ett särskilt intresse i saken ges tillfälle att yttra sig över anmälan. Om tillsynsmyndigheten anser att detta behövs så kommer anmälan att skickas till de berörda. Det finns sannolikt inget behov av att anmälan därutöver skickas till andra myndigheter.

29 §

Här finns olika uppfattningar om huruvida bestämmelsen riktar sig till alla tillsynsmyndigheter eller inte. Är det kommunens nämnd för miljöfrågor som beslutar om rättelse eller handräckning så är det kommunen som får förskottera medel och då berörs inte de medel som Naturvårdsverket förfogar över. Av bestämmelsen framgår inte heller tydligt vad som gäller om Naturvårdsverket vid samrådet avstyrker – är tillsynsmyndigheten bunden av detta eller inte och vad händer om till-

synsmyndigheten beslutar trots att Naturvårdsverket avstyrkt? Värt att notera är också att 26 kap 17 och 18 §§ kan användas även när det är fråga om andra typer av verksamheten än sådana som omfattas av de särskilda bestämmelserna i 9 kap.

48 §

Känns något udda i sammanhanget, bestämmelsen borde kunna finnas i 32 kap.

Bilagan

Benämningen på de olika verksamheterna bör samordnas med beteckningar och definitioner i miljöbalken. Särskilt gäller detta kanske de typer av anläggningar som rör avfallshantering av olika slag. Som exempel kan nämnas att "mellanlagring" (SNI-kod 90.002-4) enligt renhållningsförordningens bilagor är ett bortskaffnings- eller återvinningsförfarande och alltså enligt 15 kap 3 § hantering av avfall. Denna verksamhet skulle därmed också kunna klassas som 90.004-2 och då vara tillstånds- istället för anmälningspliktig.

De verksamheter som omfattas av lagen om åtgärder för att förebygga och begränsa följderna av allvarliga kemikalieolyckor (1999:381) finns förtecknade i slutet på bilagan. Dessa verksamheter har inte betecknats med A eller B och därmed är prövningsnivån inte given. Visserligen är det så att många av verksamheterna omfattas av punkter på andra ställen i bilagan – men inte alla.

10 kap

Förordning om miljöriskområden

Inga andra synpunkter än att det behövs gränsvärden för när förorenade massor som grävs upp vid efterbehandling av förorenade områden ska anses som farligt avfall. När det gäller t.ex. föroreningar i form av olja varierar tillsynsmyndigheternas bedömning av denna fråga mellan att så snart det finns olja är det fråga om farligt avfall till att halter under 10 % inte ska betraktas som farligt avfall.

11 kap

12 §

Det finns myndigheter som anser att om en vattenverksamhet gynnar vissa allmänna intressen (som t.ex. återskapande av våtmarker) så är

den inte tillståndspliktig. Här behövs kanske ett förtydligande eller en kommentar.

Förordning om vattenverksamhet mm

1 §

Denna bestämmelsen gäller inte bara vattenverksamhet. Det vore sannolikt bättre om bestämmelsen fanns i 17 kap, i anslutning till 17 kap 3 §, än att den finns i förordningarna.

3 §

Denna bestämmelse bör väl kunna vara aktuell även när det gäller miljöfarlig verksamhet? Bestämmelsen borde dock finnas i anslutning till 22 kap 6 § i miljöbalken i stället för i förordningen.

12 kap

1 §

Täkt är enligt definitionen i 9 kap 1 § miljöfarlig verksamhet och bestämmelserna om täkter borde därför kunna flytta till detta kapitel och prövningen ske på samma sätt som för annan tillståndspliktig miljöfarlig verksamhet. Ett ytterligare skäl för detta är bestämmelserna i 24 kap 1 §. Ett tillstånd enligt 12 kap omfattas inte av den rättskraft som ett tillstånd enligt 9 kap eller 11 kap gör.

2-5 §§

Dessa bestämmelser bör i enlighet med vad som angetts ovan kunna flyttas till 9 kap, särskilda hänsynsregler finns redan där när det gäller avloppsvattenutsläpp.

6 §

Verksamheter och åtgärder som omfattas av kravet om anmälan för samråd måste följa de allmänna hänsynsreglerna i 2 kap liksom alla andra verksamheter och åtgärder som omfattas av miljöbalken. I bestämmelsen ges dock tillsynsmyndigheten endast bemyndigande att förelägga om de åtgärder som behövs för att begränsa eller motverka skada på naturmiljön. Tillsynsmyndigheten har därutöver visserligen möjlighet att förelägga om andra åtgärder med stöd av bestämmelserna i 26 kap, men den tillsynsmyndighet till vilken anmälan för samråd ska

göras är ofta inte samma tillsynsmyndighet som är tillsynsmyndighet över den aktuella åtgärden eller verksamheten i andra hänseenden. Exempel: Anmälan för samråd enligt 12 kap 6 § ska göras till skogsvårdsstyrelsen om det är fråga om att anlägga en skogsbilväg. Skogsvårdsstyrelsen har då möjlighet att förelägga om åtgärder för att begränsa skada på naturmiljön, men inte om att t.ex. använda annat material i vägen än vad verksamhetsutövaren tänkt sig. Detta kan dock den kommunala nämnden göra eftersom vägen är miljöfarlig verksamhet för vilken den kommunala nämnden är tillsynsmyndighet.

Förordning om miljöhänsyn i jordbruket

Inga synpunkter på innehållet i förordningen. Det bör dock uppmärksammas att tillsynsmyndigheterna har betydligt större möjlighet att ta del av aktuella bestämmelser om de går att hitta på Internet - så är det med Naturvårdsverkets föreskrifter, men inte med Jordbruksverkets. Eftersom Jordbruksverket dessutom utfärdar ett förhållandevis stort antal föreskrifter varje år skulle tillsynsmyndigheternas möjlighet att kontrollera efterlevnaden av dem öka om de var allmänt tillgängliga via Internet.

14 kap

4 §

Definitionen av hantering bör samordnas med andra begrepp som används i miljöbalken och dess förordningar. I paragrafen talar man t.ex. om "omhändertagande, destruktion, konvertering". Detta är företeelser som innebär hantering av avfall. De tre orden bör bytas ut mot "återvinning, bortskaffande", vilket är de begrepp man talar om när det gäller hantering av avfall (15 kap 3 §).

7 §

Bestämmelsen saknar bemyndigande att meddela de föreskrifter som behövs för tillämpningen av bestämmelsen, vilket däremot finns i 7 § förordning om kemiska produkter och biotekniska organismer.

8 §

Att bestämmelserna i 14 kap och Kemikalieinspektionens föreskrifter om produktinformation uppfylls är centrala för att korrekt information om kemiska produkter och biotekniska organismer överförs till de som

använder produkterna. Erfarenheter från Miljöbalksutbildningens kurser visar dock att den produktinformation som finns ute hos användarna av kemiska produkter och biotekniska organismer ofta är bristfällig. Det vore därför en fördel om det på något sätt ytterligare tydliggörs vem som har ansvar för att utöva tillsyn över den som yrkesmässigt tillverkar, för in eller överläter kemiska produkter eller biotekniska organismer och vad denna tillsyn särskilt ska syfta till.

Bestämmelsen saknar bemyndigande att meddela de föreskrifter som behövs för tillämpningen av bestämmelsen, vilket däremot finns i 8 § förordning om kemiska produkter och biotekniska organismer.

Förordning om kemiska produkter och biotekniska organismer

5 §

Bestämmelsen borde snarare innehålla hänvisning till 7 och 8 §§ i 14 kap istället för till 2 kap 2 §.

5 och 6 §§

Bestämmelserna innehåller bemyndiganden att meddela föreskrifter relaterade till 2 kap 2, 3 och 6 §§. Eftersom tillstånd till miljöfarlig verksamhet och vattenverksamhet omfattas av rättskraften i 24 kap 1 § och det vid den prövningen särskilt slås fast vad som ska gälla för de aktuella verksamheterna utifrån de allmänna hänsynsreglerna hade det kanske varit tydligare om 5 och 6 §§ i stället innehöll bemyndiganden att meddela föreskrifter relaterade till 14 kap. Anledningen är att 2 kap 2, 3 och 6 §§ inte nämns bland de regler som kan innebära att tillstånd bl.a. begränsas eller förenas med ändrade eller nya villkor.

14 och 18 §§

I den förstnämnda paragrafen talas om livsfarliga och särskilt farliga kemiska produkter, i den andra om livsfarliga eller mycket farliga kemiska produkter. De båda bestämmelserna hänger dock ihop och de använda begreppen bör därför vara de samma i båda fallen.

15 kap

18 §

Att det i första stycket står "grävas ned" uppfattas av många som att bestämmelsen i andra stycket innebär att det är fritt fram för fastighets-

ägare att gräva ned hushållsavfall på den egna fastigheten. Bestämmelsen torde vara till för att fastighetsägare ska kunna ha möjlighet att själv kompostera avfall om det kan ske utan risk för olägenhet för människors hälsa eller miljön samt att sådana fastigheter som befinner sig utanför det hämtningsområde som kommunen angett i sin lokala renhållningsordning ska ha laglig möjlighet att själv bortskaffa eller återvinna sådana fraktioner av hushållsavfallet som kan bortskaffas eller återvinnas utan risk för olägenhet för människors hälsa eller miljön. "Grävas ned" bör tas bort eftersom detta inte är ett långsiktigt bra sätt att bortskaffa hushållsavfall.

21 §

I bestämmelsen bör det förtydligas att kommunen i renhållningsordningen anger hur innevånarna själva får transportera sitt hushållsavfall till olika angivna platser. Bestämmelsen gäller ju bara för det hushållsavfall som kommunen anser sig behöva transportera till en behandlingsanläggning för att tillgodose skyddet för människors hälsa och miljön och enskilda intressen (15 kap 8 §). Annat hushållsavfall (och annat avfall som kommunen frivilligt tagit på sig ansvar för att transportera bort) får transporteras till samlingsstationer, avfallsanläggningar o.dyl.

31 §

I paragrafen anges att dumpning är förbjudet. Punkten 90.007-1 i bilagan till förordningen om miljöfarlig verksamhet och hälsoskydd omfattar bl.a. uppläggning/utsläpp av fast avfall i vattenområde. Hur kan detta vara möjligt när dumpning är förbjuden?

Förordningar rörande avfall

Rent allmänt kan sägas att det ur flera synpunkter vore en fördel om renhållningsförordningen, förordningen om farligt avfall, förordning om batterier och förordning om spillolja kunde slås ihop till en förordning. Skälen till detta är att tydligheten rörande vad som gäller i en viss situation skulle öka och att reglerna därmed blev tydligare (förslag på hur det skulle kunna se ut kan tas fram).

Exempelvis så skulle risken för att man inte uppmärksammar att det är farligt avfall som uppkommer minska om förteckningen över avfall ställdes upp på följande sätt:

EWC-kod	Avfall (avfallstyper i fet stil klassificeras som farligt avfall)
20	Hushållsavfall och liknande handels-, industri- och institutionsavfall, även separat insamlade fraktioner
20 01	Separat insamlade fraktioner
20 01 09	Olja och fett (ätliga oljor och fetter är inte farligt avfall)
20 01 10	Kläder
20 01 11	Textilier
20 01 12	Färg, tryckfärg, lim och hartser
20 01 13	Lösningsmedel
20 01 14	Syror
20 01 15	Basiskt avfall
20 01 16	Rengöringsmedel
20 01 17	Fotokemikalier

Det vore också en fördel om bilagorna 4 till renhållningsförordningen och förordningen om farligt avfall där "bortskaffningsförfaranden" förtecknad hade samma innehåll. Båda bilagorna har sitt ursprung i ett och samma EG-direktiv.

	Bilaga 4 Renhållningsförordningen	Bilaga 4 Förordningen om farligt avfall
D1	Deponering i eller på marken (t.ex. avfallsupplag).	Deponering på eller under markytan (t.ex. på avfallsupplag).
D2	Jordförbättring (t.ex. biologisk nedbrytning av flytande avfall eller slam i jord).	Behandling i markbädd (t.ex. biologisk nedbrytning av flytande avfall och slam i jord).
D3	Djupinjektering (t.ex. injektering av pumpbart avfall i brunnar, saltgrottor eller naturligt förekommande magasin).	Djupinjicering (t.ex. insprutning av pumpbart avfall i källor, saltgruvor eller naturligt förekommande förvaringsrum).
D4	Fyllnadsmassor (t.ex. användningar av flytande avfall eller slam som fyllnadsmassor i gropar, dammar och bassänger).	Invallning (t.ex. av flytande avfall och slam i dagbrott, dammar eller laguner).
D5	Särskilt anlagda upplag (t.ex. placering i avskärmade separata celler som kapslas och isoleras från varandra och från den omgivande miljön).	Särskilt utformad markdeponering (t.ex. placering i inklädda, separata förvaringsutrymmen som är täckta och avskilda från varandra och från den omgivande miljön).
D6	Utsläpp till andra vatten än hav/oceaner.	Utsläpp av fast avfall till andra vatten än hav och oceaner.
D7	Utsläpp till hav/oceaner, inkl. deponering under havsbotten.	Utsläpp till hav och oceaner inklusive deponering under havsbotten.
D8	Biologisk behandling som inte anges på annat ställe i denna bilaga och som resulterar i slutliga föreningar eller blandningar samt as om hand med användning av något av de förfaranden som är numererade D1-7 och D9-12.	Sådan biologisk behandling som inte annars anges i denna bilaga och som leder till en slutprodukt i form av föreningar eller blandningar som bortskaffas med ett förfarande som avses i denna bilaga.
D9	Fysikalisk-kemisk behandling som inte anges på något annat ställe i denna bilaga och som resulterar i slutliga föreningar eller blandningar som omhändertaras med användning av något av de förfaranden som är numererade D1-8 och D10-12 (t.ex. avdunstning, torkning eller kalcinering).	Sådan fysikalisk-kemisk behandling som inte annars anges i denna bilaga och som leder till en slutprodukt i form av föreningar eller blandningar som bortskaffas med ett förfarande som avses i denna bilaga (t.ex. avdunstning, torkning, kalcinering).
D10	Förbränning på mark.	Förbränning på land.
D11	Förbränning till havs.	Förbränning till havs.
D12	Slutförvaring (t.ex. placering i behållare i en gruva).	Permanent lagring (t.ex. placering av behållare i en gruva).
D13	Sammansmältning eller blandning före omhändertagandet med användning av något av de förfaranden som är numererade D1-D12.	Sammansmältning eller blandning före behandling med ett förfarande som avses i denna bilaga.
D14	Omförpackning före omhändertagande med användning av något av de förfaranden som är numererade D1-D13.	Omförpackning före behandling med ett förfarande som avses i denna bilaga.
D15	Lagring före omhändertagande med användning av något av de förfaranden som är numererade D1-D14 (utom tillfällig lagring, före insamling, på den plats där det produceras).	Lagring innan ett förfarande som avses i denna bilaga tillämpas, utom tillfällig lagring före insamling som sker på den plats där avfallet har uppkommit.

Renhållningsförordningen

3 §

I paragrafen konstateras inledningsvis att deponering är ett bortskaffningsförfarande. Sedan sägs att som deponi anses bl.a. inte en plats där avfall lagras innan det återvinns eller behandlas - om lagringen sker för en kortare period än tre år - eller lagras innan det bortskaffas - om lagringen sker för en kortare period än ett år. Av detta kan man dra slutsatsen att med deponi avses en plats där avfall lagras för längre period än tre år innan det återvinns/ behandlas eller för längre period än ett år innan det bortskaffas. Så uppfattas också bestämmelsen allmänt.

Enligt punkt D1 i bilagorna 4 till förordningen om farligt avfall och renhållningsförordningen är deponering alltid ett bortskaffningsförfarande. Lagring före återvinningen eller behandlingen (punkt 2 i 3 § renhållningsförordningen) kan vara antingen en återvinningsåtgärd (R13 i bilaga 3 till renhållningsförordningen och bilaga 5 till förordningen om farligt avfall) eller ett bortskaffningsförfarande (D15 enligt bilagorna 4 till båda förordningarna) beroende på om avfallet ska återvinnas eller om den framtida behandlingen är ett återvinnings- eller ett bortskaffningsförfarande.

Genom definitionen i 3 § renhållningsförordningen kan man alltså "tvinga" ett återvinningsförfarande (R13) att bli ett bortskaffningsförfarande (D1). Detta känns inte alls logiskt.

Man får inte heller glömma bort att en lagring före återvinning eller bortskaffning inte alltid är en lagring som man vet hur man ska klassa. Det kan vara oklart om ett avfall som lagras i slutändan ska återvinnas eller bortskaffas eftersom man kanske lagrar det i avvaktan på att en viss behandlingsmetod som kanske innebär återvinning ska bli tillämplig men när metoden kommer i drift är så dyr att man väljer en annan behandling som kanske innebär bortskaffning.

Det hade känts enklare att säga att deponering är ett bortskaffningsförfarande och att man sedan knyter särskilda regler - t.ex. tillståndsplikt eller anmälningsplikt - till lagring av viss typ, omfattning och varaktighet men att man låter lagringen vara just lagring i avvaktan på återvinning eller bortskaffning.

5 §

Definitionen av brännbart avfall bör sannolikt ses över innan reglerna i 26 § träder i kraft, de flesta material brinner om man hettar upp dem tillräckligt mycket.

7 §

I andra stycket står "endast farligt avfall som inte är hushållsavfall". I första stycket anges dock att bestämmelsen bara får tillämpas beträffande annat avfall än hushållsavfall.

16 §

Bestämmelsen uppfattas av många som onödig och den tillämpas sannolikt inte fullt ut.

29 och 31 §§ och motsvarande bestämmelser i förordningen om farligt avfall.

De båda förordningarna innehåller krav om tillstånd för att transportera avfall. I båda fallen är tillstånden personliga och innebär en prövning av om sökanden har personella, tekniska och ekonomiska resurser för att på ett riktigt sätt kunna hantera avfallet. Båda tillstånden har alltså samma prövningsgrunder. Den som ska transportera avfall yrkesmässigt måste dessutom ha tillstånd att bedriva yrkesmässig trafik. Om avfallet är farligt gods så krävs också tillstånd enligt lag om transport av farligt gods - ADR-S bestämmelser. Vid transporten måste också regler om säkring av last mm i trafikförordningen (1998:1276) följas. Det är rimligt att den som har tillstånd att transportera avfall också ska anses ha tillstånd att transportera farligt avfall och tvärt om - under förutsättning att transportören uppfyller de krav som gäller för respektive transport.

36 §

Det skulle kanske vara en fördel om det för annat avfall än farligt avfall gällde motsvarande krav på att föra anteckningar över avfallshanteringen och spara dem viss tid som gäller enligt förordningen om farligt avfall. En sådan skyldighet skulle också underlätta kommunernas avfallsplanering och ge underlag för planering av nya återvinnings- och bortskaffningsanläggningar.

Förordning om farligt avfall

3 §

I bestämmelsen anges att förordningen bl.a. inte ska tillämpas när farligt avfall ingår som *beståndsdel* i hushållsavfall enligt 15 kap 2 § miljöbalken. Vad som menas med "ingår som beståndsdel i" har inte definierats. I bilaga 2 till förordningen, d.v.s. där sådant avfall som alltid är farligt avfall räknas upp, finns en kategori avfall (20) som be-

nämns "hushållsavfall och liknande handels-, industri- och institutionsavfall, även separat insamlade fraktioner". Under rubriken 20 01 - separat insamlade fraktioner - har sedan olika avfallskoder angetts. Om ett farligt avfall sorteras ut från hushållsavfallet, t.ex. ställs bredvid den ordinarie soptunnan, så kan det knappast anses ingå som beståndsdel i hushållsavfallet. Det utsorterade avfallet är då "insamlat" enligt definitionen i 2 § renhållningsförordningen (insamling=uppsamling, sortering eller blandning av avfall för vidare transport). Slutsatsen av detta blir att farligt avfall som ligger i soppåsen inte omfattas av reglerna i förordningen om farligt avfall medan farligt avfall som sorterats ut gör det.

Här bör man fundera över om man inte ska skilja på hushållsavfall som uppkommit i privata bostäder och sådant som uppkommer i yrkesmässig verksamhet. Hushållsavfall är enligt 15 kap 2 § avfall som kommer från hushåll samt därmed jämförligt avfall från annan verksamhet. I propen (sid 185 del 2) finns exempel på vad som räknas till hushållsavfall och vilka andra verksamheter som kan tänkas alstra motsvarande avfall som alstras i hushållen. Detta innebär att om det uppkommer färgrester, oljeavfall, bekämpningsmedelsavfall och lysrör vid en stor restaurang så är det hushållsavfall som alstras. Om detta avfall läggs tillsammans med övrigt hushållsavfall så är det inte farligt avfall. Det kan inte vara rimligt sett utifrån miljöbalkens tillämpningsanvisning i 1 kap 1 § att genom reglerna göra det administrativt enklare för en avfallsalstrare att låta bli att sortera ut farligt avfall än att sortera ut det. Att blanda farligt avfall med annat avfall strider dessutom mot reglerna i 5 § förordningen.

Bestämmelsen i 3 § skulle kunna formuleras om enligt följande: *"Denna förordning skall inte tillämpas 1. när farligt avfall ingår som beståndsdel i hushållsavfall som uppkommit privata bostäder, eller 2. när oljehaltigt....."* (hänvisningen till 15 kap 2 § behövs inte eftersom detta redan framgår av 1 § förordningen).

4 §

Bestämmelser om hantering finns utöver i de regler som räknats upp t.ex. i 2 kap miljöbalken - grunden för allt som omfattas av miljöbalkens regler, förordning om spillolja och förordning om batterier. Det vore kanske en fördel om man i bestämmelsen endast erinrar om de regler utanför miljöbalken där det finns bestämmelser om hantering av avfall - en sådan uppräkningslista måste dock vara fullständig, annars kan den lika gärna utgå.

9 §

Den som transporterar farligt avfall ska föra vissa anteckningar. Vad som är en transport har dock inte definierats. Som bestämmelsen är utformad gäller anteckningsskyldigheten vid alla transporter och inte bara vid sådana som utförs av den som har tillstånd eller som har anmält att den avser att transportera farligt avfall. Är det meningen att privatpersoner som kör farligt avfall från hemmet till insamlingsstationen ska föra anteckningar om transporten?

20 §

Det finns ett brett önskemål om att även transporter av förbrukade lysrör ska undantas från kraven på tillstånds- eller anmälningsplikt.

22 §

"Mellanlagras" bör kunna strykas eftersom mellanlagring ingår i begreppen återvinning (i form av kod R13) och bortskaffning (i form av kod D15).

25 §

Den som ska återvinna eller mellanlagra farligt avfall måste ha tillstånd enligt 9 kap 6 §. Vid en sådan tillståndsprovning fastställs de tekniska krav som ska gälla för verksamheten. Ett sådant tillstånd har rättskraft enligt 24 kap 1 §. Detta betyder att de tekniska förutsättningarna inte kan prövas igen vid provning enligt förordningen om farligt avfall. Bestämmelsen om att tillstånd endast får beviljas om sökanden visar att de har personella, tekniska och ekonomiska förutsättningar att hantera avfallet på ett visst sätt bör därför kunna ändras så att provningen endast omfattar sökandens personella och ekonomiska förutsättningar.

27 §

Kraven på innehåll i ansökan bör modifieras utifrån kommentaren till 25 §.

29 §

I andra stycket står att om en miljöfarlig verksamhet har prövats enligt 9 kap eller 17 kap miljöbalken, skall de frågor som regleras i tillstånd enligt angivna kapitel inte prövas på nytt. Detta är en inte helt fullödlig upplysning eftersom ett tillstånd enligt 9 kap omfattas av rättskraften i 24 kap 1 § där det anges att ett tillstånd gäller mot alla (alltså även en senare prövningsmyndighet) såvitt avser frågor som prövats i domen eller beslutet. Vid provningen enligt förordningen farligt avfall *får* inte frågor som regleras i tillstånd enligt 9 kap prövas på nytt. Bestäm-

melsen borde kunna strykas. En parentes i sammanhanget är kanske att det inte meddelas tillstånd enligt 17 kap.

31 och 32 §§

Bestämmelsen borde finnas i förordning om tillsyn enligt miljöbalken istället.

34 §

Bestämmelsen kan strykas, motsvarande bestämmelse gäller för allt som omfattas av balken enligt 26 kap 9 §.

Bilaga 2

Tillsynsmyndigheterna och verksamhetsutövarna saknar kriterier för när uppgrävda massor ska anses som farligt avfall, när det gäller olja så varierar bedömningarna för närvarande mellan 300 och 100.000 mg/kg TS. Det finns även andra avfall där det finns behov av att definiera när det är farligt avfall eller inte.

Förordning om batterier

22 § Det är inte logiskt att transport av kasserade blybatterier inte omfattas av tillståndsplikten i förordningen om farligt avfall eftersom blybatterier inte är direkt riskfria att transportera.

Förordning om spillolja

5 § Punkt 5 behövs inte, motsvarande bestämmelse finns i 5-7 §§ förordningen om farligt avfall.

16 kap

Det vore en fördel om det i detta kapitel kunde tydliggöras att det finns två huvudtyper av prövning enligt miljöbalken: en som innefattar en prövning av en viss verksamhet på en viss plats och en som innefattar en prövning av en verksamhetsutövars personliga förutsättningar i vissa avseenden. Den första typen av prövning resulterar i ett tillstånd eller ett beslut där någon tillåts att göra något på en viss plats, om verksamheten överläts till någon annan fortsätter tillståndet eller beslutet att gälla. Många sådana här tillstånd omfattas av rättskraften i 24 kap 1 §.

Exempel på sådan prövning är tillstånd enligt 9, 11 och 12 kap samt dispens från strandskyddsbestämmelser. Bedömningarna vid denna typ av prövning grundar sig på de allmänna hänsynsreglerna och de särskilda hänsynsregler som gäller för verksamheten, vid prövningen ska 3 och 4 kap tillämpas. Den andra typen av prövning resulterar i ett tillstånd där en viss person tillåts att göra en viss sak, om någon annan ska göra samma sak krävs ett nytt tillstånd. Tillstånden omfattas inte av rättskraften i 24 kap 1 §. Exempel på sådan prövning är tillstånd enligt 14 § förordningen om kemiska produkter och biotekniska organismer, 21 och 22 §§ förordningen om farligt avfall samt 15, 17 och 18 §§ artskyddsförordningen. Bedömningarna vid denna typ av prövning grundar sig främst på särskilda regler i respektive förordning, vid prövningen tillämpas inte 3 och 4 kap.

Enligt uttalanden i miljöbalkspropositionen har prövningen samordnats i och med miljöbalken. Det som skett är endast att prövningen av miljöfarlig verksamhet och vattenverksamhet samordnats, d.v.s. dessa prövningar sker i stort sett enligt samma regler. När det gäller annan prövning så är den inte samordnad på annat sätt än att bestämmelserna i 16 kap och vissa bestämmelser i 24 kap (3 §) gäller för alla typer av prövning. Här måste gå att göra något för att fullfölja intentionerna att samordna prövningen. Förslag kan lämnas.

6 §

Här saknas system för att ge prövningsmyndigheterna uppgifter om vilka personer som inte har fullgjort sina skyldigheter i de olika avseendena. Bestämmelsen kan därför komma att tillämpas på ett sätt som inte är konsekvent.

17 kap

1 §

En anläggning som behandlar upp till 20 000 ton farligt avfall per år är en B-anläggning, ändå ska den tillåtlighetsprövas av regeringen eftersom det i punkt 10 anges en gräns på 10 000 ton.

19 kap

4 §

Den fjärde punktens text är fullkomligt obegripligt formulerad, även om man kan förstå vad som menas. Texten bör tas bort eller skrivas om så att den blir begriplig.

20 kap

Av bestämmelserna i 20 kap framgår inte närmare till vilken miljödomstol tillsynsmyndigheten ska vända sig för att få ett vite utdömt. Däremot sägs i 20 kap 8 § att mål om utövade av miljöfarlig verksamhet, vattenverksamhet, vatten anläggningar och ersättning vid vattenverksamhet prövas av den miljödomstol inom vars område verksamheten i huvudsak bedrivs. Enligt 20 kap 3 § miljöbalken ska fråga om utdömande av vite efter särskild talan handläggas enligt reglerna i rättegångsbalken om åtal för brott för vilket strängare straff än böter inte är föreskrivet. Enligt 19 kap 1 § rättegångsbalken ska brott mål handläggas av domstolen på den ort där brottet förövades. Detta bör betyda att tillsynsmyndigheten vänder sig till miljödomstolen inom vars område föreläggandet har överträtts. Alla tillsynsmyndigheter kan rimligen inte känna till detta, det är därför lämpligt att det t.ex. i 20 kap 8 § införs ett tillägg.

3 §

Att frågor om utdömande av vite ska handläggas enligt reglerna i rättegångsbalken om åtal för brott för vilket svårare straff än böter inte är föreskrivet har fått många tillsynsmyndigheter att säga att de inte kan använda sig av vite som verktyg i tillsynsarbetet. Man undrar över hur regeringens uttalanden i miljöbalkspropositionen om att viten i högre grad ska användas av tillsynsmyndigheterna och att vitena ska vara verksamma verktyg stämmer överens med det krångel (kostnader och byråkrati) det innebär att ändra det praktiska förfarandet vid utdömande av vite från ett skriftligt till ett muntligt förfarande. Det är ofta så att ett föreläggande förenas med ett vite på ett relativt lågt belopp, kostnaderna för att få ett sådant vite utdömt är ofta mycket högre än själva vitet. Dels tar de flesta (inte alla!) miljödomstolarna ut en ansökningsavgift på 450 kr, dels måste myndigheten infinna sig till huvudförhandling och det kostar arbetstid och resekostnader. Visserligen håller vissa miljödomstolar huvudförhandling på plats, men inte alla. Om myndigheten förlorar målet så måste också motpartens rättegångs-

kostnader betalas. Reglerna om hur viten ska dömas ut och rutinerna hos miljödomstolarna vid hantering av vitesmål bör ses över.

9 §

Bestämmelsen om att ett ärende som överklagas till miljödomstol ska prövas av den miljödomstol inom vars område myndigheten som först prövat frågan är belägen är inte praktisk. Om en miljödomstol prövat en viss anläggning som ligger inom domstolens domkrets så kan ett tillsynsbeslut rörande anläggningen överklagas till en annan miljödomstol om tillsynsmyndigheten har sitt säte inom en annan miljödomstols domkrets. Situationen är inte hypotetisk. Det borde vara en fördel om en viss miljödomstol överprövar ärenden som rör anläggningar som fysiskt befinner sig inom domstolens domkrets, anledningen är att miljödomstolen har uppgifter om anläggningar och verksamheter inom sin domkrets lätt tillgängliga och kanske till och med har kunskap om den aktuella anläggningen.

22 kap

1 §

Exempel på ansökningsmål är när någon av de myndigheter som räknas upp i 24 kap 7 § ansöker om att tillstånd för en verksamhet ska återkallas på grund av att verksamhetsutövaren vid tillståndsprövningen lämnat felaktiga uppgifter och därmed erhållit sitt tillstånd på felaktiga grunder (24 kap 3 § punkt 1). Behövs verkligen en MKB enligt 6 kap vid denna prövning? Enligt 22 kap 1 § punkt 2 ska en sådan ingå i ansökan, men bestämmelserna i 6 kap riktar sig till verksamhetsutövaren. Är det inte så att ansökan ska innehålla en MKB i sådana fall borde texten i andra meningen ändras till exempelvis "Den skall i förekommande fall innehålla".

10 §

Det vore kanske mer tydligt att tala om yrkanden och yttranden rörande ansökan än om synpunkter. Ska den som lämnar in ett yrkande eller ett yttrande sända ett exemplar av detta till sökanden eller är detta miljödomstolens uppgift?

Sannolikt är det miljödomstolens uppgift, sista meningen i bestämmelsen bör då kanske tydliggöras och få följande lydelse: "*Ett exemplar skall av miljödomstolen sändas till den sökande.*"

24 kap

1 §

Enligt bestämmelsen gäller ett tillstånd för miljöfarlig verksamhet och vattenverksamhet mot alla såvitt avser frågor som har prövats i domen eller beslutet. Bestämmelsens utformning innebär att en täkt - som visserligen är miljöfarlig verksamhet, men som prövas av länsstyrelsen enligt 12 kap - inte omfattas av rättskraften. Detta är sannolikt inte meningen.

Syftet med bestämmelsen är sannolikt (med beaktande av tidigare lagstiftning och vad som föreskrivits i de EU-direktiv som är grundläggande för bestämmelsen) att den som fått ett tillstånd att bedriva en verksamhet som bedrivs på en viss plats och som innebär långsiktig påverkan av olika grad på människors hälsa och miljön och som investerat i relativt omfattande skyddsåtgärder, ska kunna bedriva verksamheten på den aktuella platsen. Syftet är inte att verksamhetsutövaren ska slippa att följa de skärpta regler som kan komma att införas under tiden som verksamheten bedrivs och som kan beröra verksamheten. Exempel på sådana regler är regler som rör kemiska produkter och biotekniska organismer, regler som rör avfall och regler som utfärdas på grund av EU-direktiv. Eftersom alla EU-direktiv inte omformas i föreskrifter meddelade med stöd av 9 kap 5 § finns det sannolikt ett behov av att tydliggöra att ett tillstånd kan begränsas eller förenas med ändrade nya villkor, eller återkallas och fortsatt verksamhet förbjudas i anledning av implementering av ett EU-direktiv.

Det mest väsentliga som slås fast när tillstånd lämnas till miljöfarlig verksamhet och vattenverksamhet är om anläggningen är förenlig med bestämmelserna i 3 och 4 kap samt de skyddsåtgärder som ska föreskrivas med stöd av 2 kap. Detta bör göras tydligare.

Det finns en lång rad bestämmelser i själva balken, i balkens förordningar och i myndighetsföreskrifter (t.ex. i 14 kap, i renhållningsförordningen, batteriförordningen, förordningen om farligt avfall, KemI:s, Jordbruksverkets och NV:s föreskrifter) som rimligen slår igenom 24 kap 1 §. Den som t.ex. fått ett tillstånd att tillverka kemikalier och som i ansökan uppgett att kemikalierna ska märkas på ett visst sätt måste rimligen märka kemikalierna på ett annat sätt om kemikalieinspektionens föreskrifter ändras.

3 och 5 §§

Av bestämmelserna kan man dra den slutsatsen att det är relativt enkelt för en prövningsmyndighet att ändra eller upphäva ett tillstånd om det t.ex. lämnats på felaktiga grunder eller förhållandena i omgivningen

ändrats. Bestämmelser om förfarandet vid prövning enligt de aktuella bestämmelserna ger dock den slutsatsen att möjligheterna är ytterst begränsade och att det kräver relativt omfattande åtgärder (tid och kostnader) från myndigheternas sida för att få ett tillstånd upphävt eller ändrat. Vissa regler är därutöver oklara.

Behövs en MKB enligt 6 kap vid omprövning/ändring 24 kap 3 §/24 kap 5 § eller ej? Det som styr är bestämmelserna i 21 kap 1 § punkt 7, 22 kap 1 § punkt 2, 6 kap 1 § och 2 § förordning om MKB. En ansökan ska innehålla en MKB enligt 22 kap 1 §, men bestämmelserna i 6 kap riktar sig till verksamhetsutövaren. Är det rimligt att t.ex. Naturvårdsverket ska genomföra en MKB-process för att ansöka om att Miljödomstolen upphäver ett tillstånd för en verksamhet då verksamhetsutövaren har vilselett miljödomstolen genom att lämna oriktiga uppgifter?

Det är en tillsynsuppgift att kontrollera om sådana förhållanden uppkommer att prövning enligt 24 kap 3 eller 5 §§ ska initieras (8 § förordning om tillsyn enligt miljöbalken). Om tillsynsmyndigheten är den kommunala nämnden måste den vända sig till länsstyrelsen, Naturvårdsverket eller Kammarkollegiet för att någon av dem ska initiera en prövning. Dessa myndigheter är då inte tillsynsmyndigheter och kan inte få fram annat underlag till ansökan än det tillsynsmyndigheten ger dem.

Bestämmelsen i 25 kap 3 § om att den som ansöker om omprövning enligt 24 kap 5 § ska svara för kostnader som uppkommer för andra motparter än tillståndshavaren gör att möjligheten att utnyttja omprövningsreglerna minskar ännu mer än de redan gör med tanke på de begränsningar som finns i 24 kap 5 § sista stycket och 31 § lag om införande av miljöbalken.

När det gäller prövning hos miljödomstolen enligt de aktuella paragraferna framgår det tydligt av miljöbalken vilka regler som gäller, se t.ex. 21 kap 1 § och 22 kap 1 §. Vid prövning hos annan myndighet är detta inte lika klart. På något lämpligt ställe bör det därför skrivas in att en prövning enligt 24 kap 3 eller 5 §§ ska göras på samma sätt som den prövning som sker när verksamhetsutövaren själv söker tillstånd.

7 §

Ansökan om prövning som avses i 24 kap 3 § kan gälla alla typer av tillstånd, godkännanden och dispenser enligt miljöbalken. Varför står det då i förordning om miljöfarlig verksamhet och hälsoskydd – som enligt sin 1 § gäller miljöfarlig verksamhet och hälsoskydd, att ett beslut av länsstyrelse eller kommun att enligt 24 kap 7 § självant ta upp frågan om omprövning av en verksamhet inte får överklagas? Borde inte detta istället stå i 24 kap – eller i var och en av de förordningar

som kan bli aktuella? Eller är det så att det bara är beslut om att ompröva miljöfarliga verksamheter om inte ska kunna överklagas?

8 §

En ansökan av en verksamhetsutövare om att ändra villkor för en verksamhet som prövas av miljödomstol är enligt 21 kap 1 § ett ansökningsmål. Av 22 kap 1 § framgår därmed vad en sådan ansökan ska innehålla. Det är dock sannolikt att det även finns verksamhetsutövare som bedriver verksamhet som prövats av andra myndigheter som kan komma att begära en prövning enligt 24 kap 8 §. Direkta regler om hur sådan prövning går till saknas. Det vore därför lämpligt med ett tillägg i paragrafen där det framgår att en ansökan enligt paragrafens bestämmelser ska innehålla och handläggas på samma sätt som en ansökan om tillstånd (om detta är avsikten).

13 § (andra stycket)

Det som föreskrivs gäller väl också enligt 24 kap 5 §?

25 kap

3 § (andra meningen)

Bestämmelsen kan innebära att det blir mycket kostsamt för den myndighet som begär omprövning av tillstånd eller villkor för en verksamhet. Det finns därmed risk för att bestämmelsen inte utnyttjas även om människors hälsa eller miljön skadas.

26 kap

3 § (andra stycket)

Här anges att kommunen inte bedriver tillsyn över miljöfarlig verksamhet som kräver tillstånd, motsvarande bestämmelse finns i 4 § förordning om tillsyn enligt miljöbalken. Enskilda avloppsanläggningar kräver tillstånd. Ingår då enskilda avlopp i punkten B4 i bilaga till förordning om tillsyn enligt miljöbalken (övrig miljöfarlig verksamhet som inte särskilt tas upp i bilagan till förordningen om miljöfarlig verksamhet och hälsoskydd)? Sannolikt är det tänkt att kommunen ska bedriva tillsyn av enskilda avloppsanläggningar. Bestämmelsen i 3 § andra stycket bör för tydlighets skull ändras till "som kräver tillstånd av länsstyrelse eller miljödomstol".

14 §

Möjligen bör här finnas en hänvisning till lag om viten för att tillsynsmyndigheten inte ska glömma bort den lagen.

17 och 18 §§

Varför ska tillsynsmyndigheten samråda med Naturvårdsverket innan förordnande om rättelse enligt 18 § eller handräckning enligt 17 § begärs om kostnaden inte kan tas ut av verksamhetsutövaren. Är det kommunen som är tillsynsmyndighet så blir det ju kommunens egna pengar som riskeras. Dessutom finns möjlighet att kostnaderna kan ersättas via miljöskadeförsäkringen, 33 kap 3 §.

Förordning om tillsyn enligt miljöbalken

4 §

Se kommentar till 26 kap 3 §.

Bilaga

Det råder viss oklarhet rörande vilken myndighet som är tillsynsansvarig för nedlagda deponier, vilka är passiv miljöfarlig verksamhet, och vilken tillsynsmyndighet som är tillsynsansvarig för de föroreningar som denna miljöfarliga verksamhet orsakat (genom läckage av lakvatten till omgivningen). Här behövs ett klarläggande, underlag kan lämnas.

Ett sätt att klarlägga är att göra ett tillägg i punkten B1 *"Tillsynsmyndighetens tillsynsansvar när det gäller deponier som hade beteckningen A eller B i sin aktiva fas kvarstår även sedan den aktiva fasen upphört."*

Förordning om verksamhetsutövarens egenkontroll

Förordningen har sannolikt inte uppmärksamats av alla som berörs om förordningen. Information bör sannolikt gå ut till bl.a. skolor, hotell och idrottsanläggningar. Om det är meningen att dessa verkligen ska beröras av egenkontrollförordningen via 38 § i förordningen om miljöfarlig verksamhet.

Förordning om avgifter för prövning och tillsyn enligt miljöbalken

2 kap

2 och 3 §§.

Om någon tillverkar eller använder sig av något material som definieras som avfall driver denna verksamhetsutövare både verksamhet i form av tillverkning eller produktion och avfallshantering. Det blir då alltså så att en och samma verksamhet klassas utifrån två olika punkter i bilagan till förordning om miljöfarlig verksamhet och hälsoskydd. Exempel så klassas ett kartongbruk som tillverkar kartong av återvunnet papper enligt punkterna 21.12-1 (A) och 90.004-2 (B). Avgift ska då tas ut med 100 % när det gäller 21.12-1 och 25 % när det gäller 90.004-2. Hade samma verksamhet tillverkat kartong av jungfruligt material hade avgiften blivit lägre. Bestämmelsen kan därmed strida mot 2 kap 5 §.

28 kap

9 §

Varför nämns åklagare i bestämmelsen? En åklagare har bara möjlighet att agera i en situation som beskrivs i paragrafen om det är fråga om utredning av ett misstänkt brott, åklagaren har då särskilda befogenheter enligt annan lagstiftning – t.ex. att göra husrannsakan.

29 kap

5 §

Det är sannolikt tanken att den som inte utför förelagda undersökningar eller lämnar förelagda uppgifter till en tillsynsmyndighet ska kunna straffas för detta. Bestämmelsen behöver kompletteras så att detta blir tydligare t.ex. på följande sätt: ”.....denna balk, i föreskrifter eller i beslut enligt....”.

11 §

Många tillsynsmyndigheter uppfattar inte skillnaderna mellan att ett vitesföreläggande ofta är riktat till en juridisk person och att det är fysiska personer som straffas, inte heller skillnaderna mellan att ett vitesföreläggande avser en viss tidsperiod och en överträdelse av en bestämmelse kan ske både före och efter denna tidsperiod. Bestäm-

melsen i 11 § innebär att en fysisk person inte kan straffas om denne överträtt en bestämmelse vid en viss tidpunkt och det mot samma fysiska person fanns ett lagakraftvunnet vitesföreläggande som gällde vid just denna tidpunkt. Det kanske finns möjlighet att förtydliga bestämmelsen så att detta framgår.

30 kap

3 §

Möjligen bör tillsynsmyndighetens skyldighet att beslut om miljö-sanktionsavgifter tydliggöras t.ex. genom att första meningen ändras: *Tillsynsmyndigheten är skyldig att besluta om miljö-sanktionsavgift när en avgiftsbelagd överträdelse konstateras.* Anledningen är att det finns tillsynsmyndigheter som uppfattar reglerna som att det går att välja om man vill besluta om miljö-sanktionsavgift eller inte.

Nätverket

Tjänstemän i kommuner och på länsstyrelser som varit aktiva lärare på Miljöbalksutbildningens kurser.

Fackområde: M = Miljö & Hälsa, N = Natur & Kultur, F = Fysisk planering, J = Jurist

Stockholms län

Namn	Arbetsgivare	Adress	Ort	Fackomr
Alice Ahoniemi	Nacka kommun	Miljö- & hälsoskyddskontoret	131 81 Nacka	M
Per Andersson	Miljöförvaltningen	Box 38024	100 64 Stockholm	M
Eva-Christina Arvidsson	Länsstyrelsen Sthlm	Box 22067	104 22 Stockholm	M
Staffan Asplind	Naturvårdsverket	Tillsynsenheten	106 48 Stockholm	M
Kristina Berglund	Vallentuna kommun	Stadsarkitektkontoret	186 86 Vallentuna	F
Carl Johan Bernelid	Miljöförvaltningen	Box 38024	100 64 Stockholm	F
Cristina Björn	Stockholms stadsbyggn.kontor	STRAT Box 8314	104 20 Stockholm	F
Ronua Burehag	Länsstyrelsen Sthlm	Box 22067	104 22 Stockholm	N
Peter Bylund	KSL	Göta Ark 190	118 72 Stockholm	F
Ann Bölske	Länsstyrelsen Sthlm	Box 22067	104 22 Stockholm	M
Björn Carlberg	Länsstyrelsen Sthlm	Box 22067	104 22 Stockholm	N
Bo G Carlsson	Länsstyrelsen Sthlm	Box 22067	104 22 Stockholm	M, J
Eva Dahlbäck	Nacka kommun	Miljö&Stadsbyggnad	131 81 Nacka	M
Robert Domonkos	Länsstyrelsen Sthlm	Box 22067	104 22 Stockholm	M
Ulrika Egerö	Stockholms stadsbyggn.kontor	STRAT Box 8314	104 20 Stockholm	N
Bo Ekstam	Miljöförvaltningen	Box 38024	100 64 Stockholm	F
Britta Eliasson	Länsstyrelsen Sthlm	Box 22067	104 22 Stockholm	F
Lena Embertsén	Miljöförvaltningen	Box 38024	100 64 Stockholm	M
Per Enarsson	Miljöförvaltningen	Box 38024	100 64 Stockholm	N
Bertil Engdahl	Miljöförvaltningen	Box 38024	100 64 Stockholm	M
Gunilla Enggren	Österåkers kommun	Miljö- & hälsoskyddskontoret	184 86 Åkersberga	M
Anita Ericsson	Norrtälje kommun, Miljö- & hälsoskyddsförv.	Box 808	761 28 Norrtälje	M

Bengt	Eriksson	Länsstyrelsen Sthlm	Box 22067	104 22 Stockholm	F
Piroska	Forkman	Södertälje kommun	Miljöförvaltningen	151 89 Södertälje	F, M
Eva	Gyllensvärd	Länsstyrelsen Sthlm	Box 22067	104 22 Stockholm	F
Carl-Gustav	Hagander	Länsstyrelsen Sthlm	Box 22067	104 22 Stockholm	F
Reigun Thune	Hedström	Upplands Väsby kommun	Stadsarkitektkontoret	194 80 Upplands Väsby	N, F
Leif	Herlitz	Miljöförvaltningen	Box 38024	100 64 Stockholm	M
Birgitta	Hillbom	Upplands Väsby kommun	Miljö- & hälsoskyddskontoret	194 80 Upplands Väsby	M
Inger	Holmqvist	Länsstyrelsen Sthlm	Box 22067	104 22 Stockholm	F
Ragnhild	Holmqvist	Miljöförvaltningen	Box 38024	100 64 Stockholm	M
Ann-Christine	Johnsson	Södertälje kommun, Kommunledn.kont.	Järnagatan 12, 3 tr	151 89 Södertälje	M, N, F, J
Lotta	Lauritz	Länsstyrelsen Sthlm	Box 22067	104 22 Stockholm	N, M, J
Bosse	Lidén	Österåkers kommun	Miljö- & hälsoskyddskontoret	184 86 Åkersberga	F, M
Ann-Marie	Lidmark	Nature Associates	Vintertullstorget 20	116 43 Stockholm	M
Martin	Lindman	Miljöförvaltningen	Box 38024	100 64 Stockholm	N, F, M, J
Bo	Ljungberg	Södertälje kommun	Miljöförvaltningen	151 89 Södertälje	F, N
Anders	Lundin	Miljöförvaltningen	Box 38024	100 64 Stockholm	M
Laila	Noord	Länsstyrelsen Sthlm	Box 22067	104 22 Stockholm	F
Anders	Nylén	Länsstyrelsen Sthlm	Box 22067	104 22 Stockholm	N
Kristina	Ohlsson	KSL	Göta Ark 190	118 72 Stockholm	N
Malin	Olofsson	Länsstyrelsen Sthlm	Box 22067	104 22 Stockholm	M
Svante	Olsson	Stockholms stadsbyggn.kontor	Söderort Box 8314	104 20 Stockholm	N
Katarina	Parker	Miljöförvaltningen	Box 38024	100 64 Stockholm	M
Lena	Pettersson	Länsstyrelsen Sthlm	Box 22067	104 22 Stockholm	M
Björn	Pettersson	Länsstyrelsen Sthlm	Box 22067	104 22 Stockholm	M
Dan Patrik	Ryman	Miljöförvaltningen	Box 38024	100 64 Stockholm	M
Maria	Röjvall	Miljöförvaltningen	Box 38024	100 64 Stockholm	M
Nils-Gunnar	Sahlman	Botkyrka kommun	Miljövärdförvaltningen	147 85 Tumba	M, N, F
Kia	Salin	Brista Kraft AB		195 84 Märsta	M
Anders	Sandberg	Stockholms stadsbyggn.kontor	STRAT Box 8314	104 20 Stockholm	F
Nils	Strehlenert	Länsstyrelsen Sthlm	Box 22067	104 22 Stockholm	M
Eva	Sunnerstedt	Miljöförvaltningen	Box 38024	100 64 Stockholm	M
Birgitta	Swahn	Länsstyrelsen Sthlm	Box 22067	104 22 Stockholm	M
Greger	Svensson	Sigtuna kommun	Miljö- & hälsoskyddskontoret	195 85 Märsta	N
Andreas	Totschnig	Länsstyrelsen Sthlm	Box 22067	104 22 Stockholm	N, F
Stefan	Tröeng	Miljöförvaltningen	Box 38024	100 64 Stockholm	M
Carin	Wanbo	Länsstyrelsen Sthlm	Box 22067	104 22 Stockholm	F

Agneta	Westerberg	Upplands Väsby kommun	Miljö- & hälsoskydds-kontoret	194 80 Upplands Väsby	N, M, F
Patrik	Westerlund	Miljöförvaltningen	Box 38024	100 64 Stockholm	M
Lars-Erik	Wretblad	Stockholms stads-byggn.kontor	STRAT Box 8314	104 20 Stockholm	F

Uppsala län

Namn	Arbetsgivare	Adress	Ort	Fack omr
Jonas	Christensen	Uppsala kommun	751 04 Uppsala	J
Åke	Ekman	Uppsala kommun	751 04 Uppsala	M
Roger	Gustavsson	Länsstyrelsen	751 86 Uppsala	J
Nils	Hydén	Enköpings kommun	745 80 Enköping	M
Ulf	Lindblom	Länsstyrelsen	751 86 Uppsala	M
Olle	Lundgren	Länsstyrelsen	751 86 Uppsala	F
Agneta	Pettersson	Uppsala kommun	751 04 Uppsala	N
Björn	Ringström	Uppsala kommun	751 04 Uppsala	F
Leif	Sandin	Länsstyrelsen	751 86 Uppsala	M
Christer	Segerström	Länsstyrelsen	751 86 Uppsala	J

Södermanlands län

Namn	Arbetsgivare	Adress	Ort	Fack omr
Helén	Almberg	Eskilstuna kommun	621 86 Eskilstuna	
Karin	Bergkvist	Länsstyrelsen	611 86 Nyköping	
Ingela	Börjesson	Länsstyrelsen	611 86 Nyköping	
Lars Erik	Dahlin	Eskilstuna kommun	621 86 Eskilstuna	
Kajsa	Ericsson	Nyköpings kommun	611 83 Nyköping	
Jan	Hehme	Katrineholms kommun	Box 901 641 29 Katrineholm	
Bertil	Höje	Länsstyrelsen	611 86 Nyköping	
Ulf	Karlsson	Länsstyrelsen	611 86 Nyköping	
Kerstin	Kellerman	Katrineholms kommun	Box 901 641 29 Katrineholm	
Jan	Langö	Katrineholms kommun	Box 901 641 29 Katrineholm	
Staffan	Larsson	Eskilstuna kommun	621 86 Eskilstuna	
Mats	Lundström	Länsstyrelsen	611 86 Nyköping	
Ingela	Nilsson	Eskilstuna kommun	631 86 Eskilstuna	
Patrik	Nissen	Länsstyrelsen	611 86 Nyköping	
Mats	Nygren	Länsstyrelsen	611 86 Nyköping	
Per	Öhring	Länsstyrelsen	611 86 Nyköping	

Östergötlands län

Namn	Arbetsgivare	Adress	Ort	Fack omr
Yngwe Blomberg	Kinda kommun		590 40 Kista	M
Björn Claesson	Norrköpings kommun		601 81 Norrköping	M
Reidar Danielsson	Linköpings kommun		581 81 Linköping	M
Inga-Lill Forslund	Ödeshögs kommun		599 80 Ödeshög	M
Bo Hultström	Länsstyrelsen E		581 86 Linköping	J
Annika Israelsson	Länsstyrelsen E		581 86 Linköping	J
Jan Johansson	Länsstyrelsen Örebro		701 86 Örebro	M
Jan Kaller	Länsstyrelsen E		581 86 Linköping	J
Ragnhild Klintberg	Linköpings kommun		581 81 Linköping	J
Sverker Kärrgård	Länsstyrelsen E		581 86 Linköping	N
Siv Lejefors	Norrköpings kommun		601 81 Norrköping	J
Hans Liman	Länsstyrelsen E		581 86 Linköping	F
Peter Olofsson	Länsstyrelsen E		581 86 Linköping	M
Elisabeth Omsäter	Länsstyrelsen E		581 86 Linköping	M
Jan Persson	Länsstyrelsen E		581 86 Linköping	F
Kristina Samuelsson	Länsstyrelsen E		581 86 Linköping	J
Eva Siljeholm	Norrköpings kommun		601 81 Norrköping	N
Torsil Slatte	Länsstyrelsen E		581 86 Linköping	M
Maria Taberman	Länsstyrelsen E		581 86 Linköping	N

Jönköpings län

Namn	Arbetsgivare	Adress	Ort	Fack omr
Anne-Li Fiskesjö	Länsstyrelsen		551 86 Jönköping	N
Lars Fransson	Länsstyrelsen		551 86 Jönköping	F
Mats Gustafsson	Nässjö kommun		571 80 Nässjö	M
Ben Heimdahl	Länsstyrelsen		551 86 Jönköping	J
Gunnel Holmberg	Jönköpings kommun		551 89 Jönköping	F
Annelle Johansson	Tranås kommun		573 82 Tranås	M
Jörgen Jonasson	Värnamo kommun		331 83 Värnamo	M
Bengt Josefsson	Länsstyrelsen		551 86 Jönköping	J
Göran Kjell	Länsstyrelsen		551 86 Jönköping	J
Lisbeth Merkert	Jönköpings kommun		551 89 Jönköping	M
Joel Morales	Länsstyrelsen		551 86 Jönköping	M
Carl Odelberg	Vetlanda kommun	Box 53	574 21 Vetlanda	N
Patrik Risberg	Mullsjö kommun	Box 33	565 21 Mullsjö	M
Kerstin Sollander	Länsstyrelsen		551 86 Jönköping	M

Per-Olof	Svensson	Länsstyrelsen		551 86 Jönköping	M
Claes	Verneck	Länsstyrelsen		551 86 Jönköping	F
Emma	Willaredt	Länsstyrelsen		551 86 Jönköping	M

Kronobergs län

Namn	Arbetsgivare	Adress	Ort	Fack omr	
Elisabeth	Ardö	Länsstyrelsen		351 86 Växjö	N
Olof	Bernstone	Länsstyrelsen		351 86 Växjö	J
Bruno	Bjämborg	Länsstyrelsen		351 86 Växjö	N
Järda	Blix	Länsstyrelsen		351 86 Växjö	F
Bengt	Johansson	Miljödomstolen vid Växjö Tingsrätt		351 86 Växjö	J
Carl-Philip	Jönsson	Länsstyrelsen		351 86 Växjö	M, N
Pål	Karlsson	Växjö kommun	Box 1222	351 12 Växjö	F
Leif	Karlsson	Länsstyrelsen		351 86 Växjö	M
Robert	Rosenqvist	Länsstyrelsen		351 86 Växjö	M
Staffan	Sundlöf	Länsstyrelsen		351 86 Växjö	N
Bo	Svensson	Alvesta kommun		342 80 Alvesta	F
Lars	Wennerstål	Växjö kommun	Box 1222	351 12 Växjö	M

Kalmar län

Namn	Arbetsgivare	Adress	Ort	Fack omr	
Anna	Aleljung	Länsstyrelsen		391 86 Kalmar	N
Dea	Carlsson	Mönsterås kommun	Box 54	383 22 Mönsterås	M, F
Ove	Eriksson	Länsstyrelsen		391 86 Kalmar	M
Mattias	Hasselroth	Länsstyrelsen		391 86 Kalmar	M, J
Chatarina	Holmberg	Boverket	Box 534, Planavdelningen	371 23 Karlskrona	F
Tomas	Jämetun	Länsstyrelsen		391 86 Kalmar	N
Håkan	Knutsson	Länsstyrelsen		391 86 Kalmar	M, J
Hans	Lundgren	Emmaboda kommun	Box 54	361 21 Emmaboda	M
Kaj	Nilsson	Oskarshamn kommun	Box 706	572 28 Oskarshamn	M
Lena	Nilsson	Länsstyrelsen		391 86 Kalmar	M
Karl-Gustaf	Nylander	Länsstyrelsen		391 86 Kalmar	J
Peter	Skoglund	Åklagarkammaren i Kalmar	Box 105	391 21 Kalmar	J
Stefan	Svenaesus	Länsstyrelsen		391 86 Kalmar	N
Mariann	Teumell Söderlund	Västerviks kommun		593 80 Västervik	M
Magnus	Thörnqvist	Länsstyrelsen		391 86 Kalmar	F, J
Lennart	Weiman	Länsstyrelsen		391 86 Kalmar	F
Eva	Öberg	Kalmar kommun	Box 611, Samhälls- byggnadskontoret	391 26 Kalmar	M, F, J

Gotland län

Namn	Arbetsgivare	Adress	Ort	Fack omr
Stellan Hedgren	Länsstyrelsen		621 85 Visby	N
Lena Johansson	Länsstyrelsen Gotland/Stockholm		621 85 Visby	J
Per Junker	Länsstyrelsen		621 85 Visby	M
Nils Strehlenert	Länsstyrelsen Stockholm		104 22 Stockholm	J
Mattias Vej Jens	Gotlands kommun		621 81 Visby	M

Blekinge län

Namn	Arbetsgivare	Adress	Ort	Fack omr
Lars Bengtsson	Länsstyrelsen		371 86 Karlskrona	M
Lars Bergenudd	Sölvesborg kommun	Box 30	294 80 Sölvesborg	N
Staffan Dahlberg	Länsstyrelsen		371 86 Karlskrona	J
Lars Hederström	Olofström kommun	Box 302	293 24 Olofström	F
Johan Israelsson	Sölvesborg kommun	Box 30	294 80 Sölvesborg	M
Anette Johansson	Sölvesborg kommun	Box 30	294 80 Sölvesborg	F
Ingvar Karlsson	Länsstyrelsen		371 86 Karlskrona	M
Anders Klar	Karlskrona kommun		371 32 Karlskrona	M, N
Karl Gustaf Nylander	Länsstyrelsen		391 86 Kalmar	J
Monika Oredsson	Länsstyrelsen		371 86 Karlskrona	M
Johan van Reis	Sölvesborg kommun	Box 30	294 80 Sölvesborg	K
Bo Wildroos	Karlshamn kommun		374 81 Karlshamn	M
Torgny von Wachenfeldt	Sölvesborg kommun	Box 30	294 80 Sölvesborg	M

Skåne län

Namn	Arbetsgivare	Adress	Ort	Fack omr
Carola af Klintberg	Länsstyrelsen		205 15 Malmö	M
Pergöran Andersson	Malmö stad		205 80 Malmö	M
Sten-Inge Arnesson	Kemika Kemi AB	Box 902	251 09 Helsingborg	M
Christine Axentjäm	Länsstyrelsen		205 15 Malmö	F
Anders Bengtsson	Länsstyrelsen		205 15 Malmö	J
Tore Bernstrup	Helsingborgs kommun		251 89 Helsingborg	F
Björn Berséus	Ängelholms kommun		262 80 Ängelholm	M
Håkan Bladh	Simrishamns kommun		272 80 Simrishamn	M
Maria Bouvin	Länsstyrelsen		205 15 Malmö	M
Marianne Bäck	Länsstyrelsen		205 15 Malmö	M
Torsten Dahlgren	Länsstyrelsen		205 15 Malmö	N
Mats Davidsson	Länsstyrelsen		205 15 Malmö	F

Erik	de Maré	Malmö stad		205 80 Malmö	J
Göran	Edvinsson	Bromölla kommun		295 21 Bromölla	M
Hans	Eliasson	Kristianstads kommun		291 32 Kristianstad	M
Kent	Eiwér	Burlövs kommun	Box 53	232 21 Arlöv	N
Peter	Erlöv	Hörby kommun	Rektorsgatan 6	242 32 Hörby	M
Ola	Gustavsson	Malmö stad		205 80 Malmö	M
Högni	Hansson	Landskrona kommun		261 80 Landskrona	M
Gregor	Holmgren	Helsingborgs kommun		251 89 Helsingborg	M
Lennart	Höglind	Lunds kommun	Vårfrugatan 1 B	223 50 Lund	M
Göran	Jansson	Länsstyrelsen		205 15 Malmö	M
Åke	Larsson	Malmö stad		205 80 Malmö	M
Anders	Larsson	Länsstyrelsen		205 15 Malmö	N
Kent	Ljungberg	Länsstyrelsen		205 15 Malmö	F
Kaj	Magnusson	Länsstyrelsen		205 15 Malmö	M
Stefan	Malmberg	Länsstyrelsen		205 15 Malmö	F
Göran	Mattiasson	Länsstyrelsen		205 15 Malmö	N
Ingemar	Mattsson	Burlövs kommun	Box 53	232 21 Arlöv	M
Widar	Narvelo	Helsingborgs kommun		251 89 Helsingborg	N
Kerstin	Nilermark	Höganäs kommun		263 82 Höganäs	F
Jörgen	Nilsson	Länsstyrelsen		205 15 Malmö	N
Maria	Nitare	Länsstyrelsen		205 15 Malmö	M
Anita	Olsson	Länsstyrelsen		205 15 Malmö	F
Jan	Rannek	Hässleholms kommun		281 80 Hässleholm	M
Gösta	Regnell	Länsstyrelsen		205 15 Malmö	N
Agneta	Sallehed-Canneroth	Länsstyrelsen		205 15 Malmö	M, F
Bo	Selmer	Lunds kommun		223 59 Lund	M
Peter	Svensson	Helsingborgs kommun		251 89 Helsingborg	M
Sven-Inge	Svensson	Hässleholms kommun		281 80 Hässleholm	M
Kristian	Wennberg	Länsstyrelsen		205 15 Malmö	M
Claes-Inge	Wennström	Malmö kommun	Postiljonsgatan 7	227 36 Lund	M
Rickard	Åkesson	Höganäs kommun		263 82 Höganäs	M
Lena	Åkesson	Länsstyrelsen		205 15 Malmö	M

Hallands län

Namn	Arbetsgivare	Adress	Ort	Fack omr
Börje	Andersson	Länsstyrelsen	301 86 Halmstad	M, J, N, F
Peter	Ardö	Laholms kommun	312 80 Laholm	M, J, N, F
Jerry	Blomqvist	Halmstads kommun	Miljö- & hälsoskydds-kontoret, Box 153	M, N, F

Maud	Engqvist	MHK	Varbergs kommun	432 80 Varberg	M, N, J
Cecilia	Giese-Hagberg	Länsstyrelsen		301 86 Halmstad	J
Helena	Johansson	Laholms kommun	Miljö- & hälsoskydds- kontoret	312 80 Laholm	M, N, J
Eva	Mill	Laholms kommun		312 80 Laholm	N, F
Mauritz	Sandholm	Länsstyrelsen		301 86 Halmstad	M, N, J
Bertil	Wahlstrand	MHK	Kungsbacka kommun	434 81 Kungsbacka	M, J, N, F
Ingegärd	Widerström	Länsstyrelsen		301 86 Halmstad	F, N
Hans	Zetterling	Länsstyrelsen		301 86 Halmstad	M, F N, J

Västra Götalands län

Namn	Arbetsgivare	Adress	Ort	Fack omr	
Thomas	Ahlstrand	Åklagarämbetet	Box 2565	403 17 Göteborg	J
Ivar	Alvarsson	Planeringskontoret		442 81 Kungsälv	M
Stefan	Andersson	Uddevalla kommun		451 81 Uddevalla	M, F
Magnus	Andersson	Tanums kommun		457 81 Tanumshede	M
Ulf	Andréasson	Dals-Eds kommun	Box 31	668 21 Ed	M
Gunnar	Barrefors	Länsstyrelsen		403 40 Göteborg	M
Margareta	Berg	Länsstyrelsen		403 40 Göteborg	J
Monica	Börjesson	Göteborgs Universitet	Bönäs	515 93 Seglora	M
Eva	Carlifjord	Stadsbyggnadskontoret	Box 2554	403 17 Göteborg	F
Ann	Dahlberg	Länsstyrelsen		403 40 Göteborg	J
Ragnar	Davidsson	Trollhättans kommun		461 83 Trollhättan	M
Peter	Edman	Länsstyrelsen		532 23 Skara	M
Helena	Emanuelsson	Miljöförvaltningen	Box 360	401 25 Göteborg	J
Monica	Ericson	Bygg och miljökontor		433 82 Partille	M
Beril	Fermstad	Marks kommun	Miljökontoret	511 80 Kinna	M
Kerstin	Frank	Karlsborgs kommun		546 82 Karlsborg	M
Leif	Fred	Lerums kommun		443 80 Lerum	F
Bengt	Fritzell	Länsstyrelsen		403 40 Göteborg	N
Lars	Fröding	Dals-Eds kommun	Box 31	668 21 Ed	M
Eva	Griphammar	Länsstyrelsen		462 82 Vänersborg	M
Ingvar	Göran	Miljöförvaltningen	Box 360	401 25 Göteborg	M
Bo	Hallgren	Sotenäs kommun		456 80 Kungshamn	F
Jörgen	Hammarström	Lidköpings kommun		531 88 Lidköping	N
Nina	Hansson	Länsstyrelsen		391 86 Kalmar	M
Monica	Hellström	Borås kommun		501 80 Borås	J
Björn	Hermansson	Melleruds kommun		464 80 Mellerud	M
Jörel	Holmberg	Skövde kommun		541 83 Skövde	N

Anders	Hultberg	Vänersborgs kommun		462 85 Vänersborg	M
Göran	Husebye	Miljöförvaltningen	Box 360	401 25 Göteborg	M
Eva	Högmark	Länsstyrelsen		462 82 Vänersborg	J
Gunilla	Jansson	Scandiakonsult tidigare Länsstyrelsen	Box 5443	402 27 Göteborg	M
Lars-Erik	Jevås	Miljö- & hälsoskydds-kontoret		431 82 Mölndal	M
Martin	Juneholm	Faluns kommun		791 83 Falun	M
Karin	Kjellberg	Skövde kommun		541 83 Skövde	N
Lars	Klevenstam	Länsstyrelsen		462 82 Vänersborg	J
Lennart	Krook	Falköpings kommun		521 81 Falköping	F
Lena	Kullander	Borås kommun		501 80 Borås	J
Margareta	Lannér-Hagentoft	Länsstyrelsen		403 40 Göteborg	F
Johan	Larsson	Länsstyrelsen		462 82 Vänersborg	N, F
Sören	Larsson	Uddevalla kommun		451 81 Uddevalla	M, F
Peter	Lindroos	Länsstyrelsen	Fysisk planering	403 40 Göteborg	F
Ann	Lundström	Miljöförvaltningen	Box 360	401 24 Göteborg	M
Gudrun	Magnusson	Länsstyrelsen		462 82 Vänersborg	M
Angeta	Melland-Regné	Borås kommun		501 80 Borås	J
Ulf	Moback	Stadsbyggnadskontoret	Box 2554	403 40 Göteborg	F
Göran	Molin	Molins Framtidsstudier	Fågelfångareg 24	414 75 Göteborg	F
Urban	Möller	Vara kommun		534 81 Vara	J
TorBjörn	Nilsson	Planeringskontoret		442 81 Kungälv	N
Hannes	Nilsson	Marks kommun	Miljökontoret	511 80 Kinna	M
Carina	Nyhammer	Falköpings kommun		521 81 Falköping	M
Boel	Olin	Uddevalla kommun		451 81 Uddevalla	M
Per	Olsson	Uddevalla kommun		451 81 Uddevalla	M
Renée	Olsåker	Melleruds kommun		464 80 Mellerud	M
Fredrik	Palm	Trollhättans kommun		461 83 Trollhättan	M
Ann-Marie	Pettersson	Strömstads kommun		452 80 Strömstad	M
Lars-Olof	Ramnelid	Länsstyrelsen		462 82 Vänersborg	N
Ann-Marie	Ramnerö	Miljöförvaltningen	Box 360	401 25 Göteborg	M
Jens	Rasmussen	Länsstyrelsen		542 85 Mariestad	F
Ulrika	Samuelsson	Länsstyrelsen		462 82 Vänersborg	M
Per-Olof	Samuelsson	Trollhättans kommun		461 83 Trollhättan	M
Jan	Sandell	Färgelanda kommun		458 80 Färgelanda	M
Hans-Göran	Sandqvist	Bengtfors kommun	Box 14	666 21 Bengtfors	M
Magnus	Sandström	Länsstyrelsen		403 40 Göteborg	J
Torbjörn	Schafferer	Länsstyrelsen		403 40 Göteborg	N
Rikard	Setterlid	Vinge advokatbyrå, f d Miljöförvaltningen	Box 11025	404 21 Göteborg	J
Ingegerd	Svensson	Borås kommun		501 80 Borås	M

Solveig	Svensson	Svenljunga kommun		512 80 Svenljunga	M
Bo	Svärd	Miljöförvaltningen	Box 360	401 25 Göteborg	M
Lars	Sylvén	Mariestads kommun		542 86 Mariestad	M
Alf	Thor	Herrljunga kommun	Box 201	524 23 Herrljunga	M
Maria	Tordarsson	Länsstyrelsen		542 85 Mariestad	M
Gudrun	Törnström	Länsstyrelsen		403 40 Göteborg	M
Monnique	Wannding	Länsstyrelsen		462 82 Vänersborg	J
Lars	Wilke	Bygg och miljöförvalt		444 82 Stenungsund	M
Gunnar	Wockatz	Länsstyrelsen		462 82 Vänersborg	F
Tomas	Österlund	Regionens Hus Västra Götaland	Box 1726	501 17 Borås	M

Värmlands län

Namn	Arbetsgivare	Adress	Ort	Fack omr
Kerstin Berg	Karlstads kommun		651 84 Karlstad	F
Inger Berggrén	Länsstyrelsen		651 86 Karlstad	F
Lars Furuholm	Länsstyrelsen		651 86 Karlstad	N
Olof Hallén	Arvika kommun		671 81 Arvika	M
Lars-Ove Olsson	Länsstyrelsen		651 86 Karlstad	J
Eva Olsson	Länsstyrelsen		651 86 Karlstad	J
Mikael Schultz	Karlstads kommun		651 84 Karlstad	M
Sven-Gunnar Sjökvist	Länsstyrelsen		651 86 Karlstad	M
Ingrid Tidemalm	Torsby kommun		685 80 Torsby	M
Hans Wennerholm	Karlstads kommun		651 84 Karlstad	N

Örebro län

Namn	Arbetsgivare	Adress	Ort	Fack omr
Lotta Carlström	Länsstyrelsen		701 86 Örebro	M
Peter Ekelund	Länsstyrelsen		701 86 Örebro	M
Eva Ekelöf	Örebro kommun	Box 30700	701 35 Örebro	M
Owe Ekholm	Örebro kommun	Box 30700	701 35 Örebro	M
Leif Fridh	Karlskoga kommun		691 83 Karlskoga	M
Bo Grönlund	Länsstyrelsen		701 86 Örebro	J
Göran Janzon	Länsstyrelsen		701 86 Örebro	N
Jan Johansson	Länsstyrelsen		701 86 Örebro	M
Olle Karlsson	Länsstyrelsen		701 86 Örebro	F
Elisabeth Lindblad	Länsstyrelsen		701 35 Örebro	F
Margareta Lindkvist	Nora kommun		713 80 Nora	N
Anna Persson	Lindesberg kommun		711 80 Lindesberg	M
Thomas Åkesson	Örebro kommun	Box 30700	701 35 Örebro	M

Västmanlands län

Namn	Arbetsgivare	Adress	Ort	Fack omr
Helén Bernell	Vägverket Region Mälardalen	Box 1140	631 80 Eskilstuna	F
Thomas Forsberg	Surahammars kommun	Miljöförv, Box 203	735 23 Surahammar	M
Katarina Hogfeldt	Länsstyrelsen	Miljöenheten	721 86 Västerås	M
Christer Johnsson	Heby kommun	Miljöförvaltningen	744 88 Heby	M, F
Stefan Karlmark	Åklagarkammaren, Västerås åklagardist.	Box 21	722 11 Västerås	J
Inger Karlsson	Västerås stad	Miljöförvaltningen	721 87 Västerås	M
Hans Lindgren	Länsstyrelsen	Samhällsbyggn.enh	721 86 Västerås	M, F
Jan Moberg	Länsstyrelsen	Miljöenheten	721 86 Västerås	N
Jan Pesula	Länsstyrelsen	Juridiska enheten	721 86 Västerås	M, J
Thomas Pettersson	Länsstyrelsen	Miljöenheten	721 86 Västerås	N
Björn Sälde	Miljödomstolen Stockholm	Box 8307	104 20 Stockholm	J
Mikael Wulff	Västerås stad	Miljöförvaltningen	721 87 Västerås	M

Dalarnas län

Namn	Arbetsgivare	Adress	Ort	Fack omr
Sten Carlborg	Länsstyrelsen		791 84 Falun	J
Anna Devols	Falu kommun		791 83 Falun	N
Magnus Eklund	Ålvdalens kommun	Box 100	796 22 Ålvdalen	M
Göran Eriksson	Ludvika kommun		771 82 Ludvika	M
Lars Ingelström	Länsstyrelsen		791 84 Falun	F
Janet Jandér	Länsstyrelsen		791 84 Falun	N
Bo Jernberg	Smedjebackens kn		777 81 Smedjebacken	M
Börje Larsson	Ludvika kommun		771 82 Ludvika	F
Ove Persson	Gagneft kommun	Box 1	780 41 Gagnef	N
Lennart Sandgren	Länsstyrelsen		791 84 Falun	M
Inger Svanström	Länsstyrelsen		791 84 Falun	J
Leif Wikström	Länsstyrelsen		791 84 Falun	F

Gävleborgs län

Namn	Arbetsgivare	Adress	Ort	Fack omr
Eva Brännlund	Länsstyrelsen		801 70 Gävle	M
Sven Jansson	Länsstyrelsen		801 70 Gävle	M
Jan-Åke Johansson	Länsstyrelsen		801 70 Gävle	N
Jenny Jonsson	Hudiksvall kommun		824 80 Hudiksvall	M
Mikael Lif	Gävle kommun	Box 36	801 02 Gävle	F
Ingemar Olofsson	Söderhamn kommun		826 80 Söderhamn	F
Åsa Törnigren	Ovanåkers kommun		828 80 Edsbyn	N
Helen Åleskog	Gävle kommun		801 84 Gävle	J

Västernorrlands län

<i>Namn</i>	<i>Arbetsgivare</i>	<i>Adress</i>	<i>Ort</i>	<i>Fack omr</i>
Lars Berglund	Örnsköldsviks kommun		891 88 Örnsköldsvik	M
Mats Bäck	Sundsvall kommun		851 85 Sundsvall	M
Inger Edin	Örnsköldsviks kommun		891 88 Örnsköldsvik	M
Anders Enroth	Länsstyrelsen		871 86 Härnösand	J
Kjell Fämkvist	Länsstyrelsen		871 86 Härnösand	M
Stefan Grundström	Timrå kommun		861 82 Timrå	M, N
Andreas Lindström	Örnsköldsviks kommun		891 88 Örnsköldsvik	M, N F
Birgitta Norberg	Länsstyrelsen		871 86 Härnösand	N
Christer Persson	Timrå kommun		861 82 Timrå	M
Gunilla Rudehill	Sollefteå kommun		881 80 Sollefteå	F
Birgitta Westerlind	Länsstyrelsen		871 86 Härnösand	M

Jämtlands län

<i>Namn</i>	<i>Arbetsgivare</i>	<i>Adress</i>	<i>Ort</i>	<i>Fack omr</i>
Erik Berglund	Länsstyrelsen		831 86 Östersund	J
Monica Eurenus	Länsstyrelsen		831 86 Östersund	M
Martin Jakobsson	Östersunds kommun	Rådhuset	831 82 Östersund	N
Krister Jarlås	Åklagarmyndigheten	Box 707	831 28 Östersund	J
Reidar Karlsson	Länsstyrelsen		831 86 Östersund	M
Hans Lewholt	Östersunds kommun	Rådhuset	831 82 Östersund	M
Eva Lindberg	Länsstyrelsen		831 86 Östersund	M
Kaj Wejander	Länsstyrelsen		831 86 Östersund	F

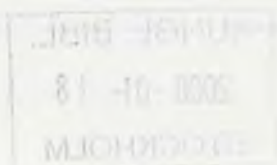
Västerbottens län

<i>Namn</i>	<i>Arbetsgivare</i>	<i>Adress</i>	<i>Ort</i>	<i>Fack omr</i>
Tage Aronsson	Vännäs kommun		911 81 Vännäs	M
Jens Backman	Länsstyrelsen		901 86 Umeå	N
Bo Berge	Länsstyrelsen		901 86 Umeå	F
Jan Bjuhr	Vindeln kommun		922 81 Vindeln	M
Bertil Bondesson	Miljödomstolen		901 04 Umeå	J
Lars Brännström	Umeå kommun		901 84 Umeå	M
Anders Enetjöm	Umeå kommun		901 84 Umeå	N
Elisabeth Eriksson	Lycksele kommun		921 81 Lycksele	M
Ingela Forsberg	Lycksele kommun		921 81 Lycksele	N
Nicke Grahn	Dorotea kommun		917 81 Dorotea	M
Percy Gustavsson	Länsstyrelsen		901 86 Umeå	J

Tomas	Johansson	Länsstyrelsen		901 86 Umeå	J
Lars	Magnusson	Åklagarkammaren		972 31 Luleå	J
Lena	Nilsson	Länsstyrelsen		901 86 Umeå	M
Mats	Näslund	Nordmaling kommun		914 81 Nordmaling	M
Kristina	Näslund	Skellefteå kommun		931 85 Skellefteå	M
Kerstin	Sanblom-Wallgren	Skellefteå kommun		931 85 Skellefteå	F
Göran	Åström	Länsstyrelsen		901 86 Umeå	M

Norrbottnens län

Namn		Arbetsgivare	Adress	Ort	Fack omr
Ulf	Bergelin	Luleå kommun		971 85 Luleå	N
Gustav	Bjelle	Länsstyrelsen		971 86 Luleå	J
Mats-Åke	Bygdemark	Luleå kommun		971 85 Luleå	M
Holger	Hansson-Palo	Bodens kommun		961 86 Boden	M
Ulf	Hedman	Piteå kommun		941 85 Piteå	M
Rickard	Holmgren	Länsstyrelsen		971 86 Luleå	M
Annika	Lindgren	Länsstyrelsen		971 86 Luleå	M
Katarina	Nilsson	Pajala kommun		984 85 Pajala	M, F
Mary	Rosenfors	Kiruna kommun		981 85 Kiruna	M
Bo	Sundström	Luleå kommun		971 85 Luleå	F
Christer	Svärd	Länsstyrelsen		971 86 Luleå	F
Iris	Takkala	Gällivare kommun		982 81 Gällivare	M
Anna	von Sydow	Länsstyrelsen		971 86 Luleå	N

Statens offentliga utredningar 1999

Kronologisk förteckning

1. Nya förmånsrättsregler + Bilagor. Ju.
2. Steriliseringsfrågan i Sverige 1935-1975. Ekonomisk ersättning. S.
3. Yrkesfiskets konkurrenssituation. Jo.
4. God sed i forskningen. U.
5. Effektiva värme- och miljölösningar. N.
6. Effektivare Totalförsvarsstöd i Östersjöområdet. Fö.
7. Märk våll! Fi.
8. Invandrarskap och medborgarskap. Demokratiutredningens skriftserie. Ju.
9. Att slakta ett får i Guds namn. Om religionsfrihet och demokrati. Demokratiutredningens skriftserie. Ju.
10. Demokratins förgörare. Demokratiutredningens skriftserie. Ju.
11. Bör demokratin avnationaliseras? Demokratiutredningens skriftserie. Ju.
12. Elektronisk demokrati. Demokratiutredningens skriftserie. Ju.
13. Etik och demokratisk statskonst. Demokratiutredningens skriftserie. Ju.
14. Den framtida kommersiella lokalradion. Ku.
15. Nytt system för prövning av hyres- och arrendemål. Ju.
16. Ökad rättssäkerhet i asylärenden. UD.
17. Garantipension och Bosättnings tillägg för personer födda år 1937 eller tidigare. S.
18. Frågor till det industriella samhället. Ku.
19. Artikel 7 i EG:s varumärkesdirektiv. Ändringar i varumärkeslagen. Ju.
20. Sverige och judarnas tillgångar. UD.
21. Lindqvists nia – nio vägar att utveckla bemötandet av personer med funktionshinder. S.
22. Den skyddade provinsen. En essä om demokratins värde och värdighet. Demokratiutredningens skriftserie. Ju.
23. Utveckling av mänskliga resurser i arbetslivet. Förslag till inriktning av nya mål 3 inom EG:s strukturfonder. N.
24. EG:s strukturstöd. Ny organisation för de geografiskt avgränsade strukturfondsprogrammen. N.
25. Samerna – ett ursprungsfolk i Sverige.
26. Införsel av beskattade varor. Fi.
27. Delta – Utredningen om deltidsarbete, tillfälliga jobb och arbetslöshetsersättningen. N.
28. Kontantmetod för småföretagare. Fi.
29. Internationell konflikthantering – att förbereda sig tillsammans. Fö.
30. Yttrandefriheten och konkurrensen – Förslag till mediekoncentrationslag. m.m. Ku.
31. Tillsyn över advokater m.m. Ju.
32. Utvecklingsamarbete på rättsområdet. Ju.
33. Bo tryggt – Betala rätt. Särskilda boendeformer för äldre samt avgifter för äldre- och handikappomsorg. S.
34. Svenskt medborgarskap. Ku.
35. Fastighetsmäklarnämnden – effektivare tillsyn. Fi.
36. Likvidation av aktiebolag. Ju.
37. Underrättelsetjänsten – en översyn. Fö.
38. Följleveranser i samband med export av krigsmateriel. UD.
39. Vuxenutbildning för alla? Andra året med Kunskapslyftet. U.
40. Demokratin i den offentliga sektorns förändring. Demokratiutredningens skriftserie. Ju.
41. Bevara dokumentärfilmens kulturarv. Åtgärdsförslag samt förslag till ett centrum för dokumentärfilm och en filmvårdscentral. Ku.
42. Ny luftfartslag. N.
43. Oberoende, ägande och tillsyn i revisionsverksamhet. Ju.
44. Öppen elmarknad. N.
45. Slutförvaring av kärnavfall. Kommunerna och platsvalsprocessen. M.
46. Ökade socialbidrag. En studie om inkomster och socialbidrag åren 1990 till 1996. S.
47. Mervärdesskatt – Frivillig skattskyldighet. Fi.
48. Lära av Estonia. Den andra delrapporten och slutredovisning. N.
49. Invandrare som företagare. Ku.
50. Skyddsjack på varg. M.
51. Smittskydd, samhälle och individ. Del A+B. S.
52. Inkomstprövning av bostadstillägg till pensionärer. S.
53. Ekonomisk brottslighet och sekretess. Ju.
54. En ny tullag. Fi.
55. Konvergens och förändring. Samordning av lagstiftningen för medie- och telesektorena. Ku.
56. Globaliseringen och demokratin. Demokratiutredningens skriftserie. Ju.
57. Rikstrafiken – En ny myndighet. N.
58. Löser juridiken demokratins problem? Demokratiutredningens skriftserie. Ju.
59. Begränsad fastighetsskatt. Fi.
60. Kundvänligare taxi. N.
61. Brottsförebyggande arbete i landets kommuner. Ju.
62. Bilen, miljön och säkerheten. Fi.
63. Att lära och leda – En lärarutbildning för samverkan och utveckling. U.
64. Representativ demokrati. Demokratiutredningens skriftserie. Ju.

KUNGL. BIBL.

2000-01-18

STOCKHOLM

Statens offentliga utredningar 1999

Kronologisk förteckning

---

65. Barnombudsmannen – företrädare för barn och ungdomar. S.
  66. God vård på lika villkor? – om statens styrning av hälso- och sjukvården + 2 bilagor. S.
  67. KÄRNAVFALL – metod – plats – miljökonsekvens. KASAMS yttrande över SKBs FUD-program 98. M.
  68. Brandkatastrofen i Göteborg. Drabbade Medier Myndigheter. Ku.
  69. Individ och arbetslivet. Perspektiv på det samtida arbetslivet kring sekelskiftet 2000. N.
  70. Gentekniknämnden. U.
  71. Oseriösa bostadsförmedlare. S.
  72. Boendesociala effekter av konkurser och rekonstruktioner – bostadsrättsföreningar och egnahem. S.
  73. Handikappombudsmannens framtida förutsättningar och arbetsuppgifter. S.
  74. Demokratin och det gemensamma bästa. Demokratiutredningens skriftserie. Ju.
  75. Rätt plats för vindkraften. Del 1 och Del 2. M.
  76. Maktindelning. Forskarvolym I. Demokratiutredningen. Ju.
  77. Demokratiteori och medborgarskap. Forskarvolym II. Demokratiutredningen. Ju.
  78. Jordbruk och miljönytta – nytt miljöprogram för jordbruket. Jo.
  79. Källskatt på utdelning och royalty till begränsat skattskyldiga. Fi.
  80. Demokratiopinioner. Demokratiutredningens skriftserie. Ju.
  81. Förhandlingsersättning till hyresgästorganisation. Ju.
  82. Vårdslös kreditgivning samt sekretess i banker m.m. Fi.
  83. Globalisering. Forskarvolym IX. Demokratiutredningen. Ju.
  84. Civilsamhället. Forskarvolym VIII. Demokratiutredningen. Ju.
  85. Bredband för tillväxt i hela landet. Närings-, regional- och välfärdspolitiska aspekter på IT-infrastrukturen. N.
  86. PC:n är död – länge leve PC:n! Nya möjligheter för Sverige.
En rapport från hearingen "Efter PC:n" anordnad av IT-kommissionen juni 1999. N.
  87. Vagnbolag för järnvägen. N.
  88. Granskningskommissionens betänkande i anledning av Brottsutredningen efter mordet på statsminister Olof Palme. Ju.
  89. Statsbidrag till handikapporganisationer. S.
  90. Narkotikastatistik. Om samhällets behov av information om narkotikautveckling. S.
  91. En översyn av jämställdhetslagen. N.
  92. Premiär för personval. Ju.
  93. Det unga folkstyret. Forskarvolym VI. Demokratiutredningen. Ju.
  94. Förmåner och ökade levnadskostnader. Fi.
  95. Småskalig elproduktion samt mätning och debitering av elförbrukning. N.
  96. Statistikreformen. Utvärdering och förslag till utveckling. Bilaga: Uppsatser skrivna för utvärderingen av reformen. Ju.
  97. Socialtjänst i utveckling. Del A och B – Bilagor. S.
  98. Likvärdiga villkor? U.
  99. Översyn av stiftelsen för internationell rapportering av läkemedelsbiverkningar. S.
  100. Bibeln – texterna.
Gamla testamentet I. Volym 1.
Gamla testamentet II. Volym 2.
Tillägg till Gamla testamentet. De apokryfa eller deuterokanoniska skrifterna. Volym 3.
Nya testamentet. Volym 4. Ku.
  101. Olydiga medborgare. Om flyktinggömmare och djurrättsaktivister.
Demokratiutredningens skriftserie. Ju.
  102. Ansvarsfördelning för internationella program på utbildnings- och ungdomsområdet. U.
  103. Regionreform på försök – första stegen mot en ny regional samhällsorganisation. Ju.
  104. Nya samboregler. Ju.
  105. Skatt – Tull – Exekution – Normer för behandling av personuppgifter. Fi.
  106. Konsumenterna och IT – en utredning om datorer, handel och marknadsföring. Fi.
  107. Nya mål 3 för utveckling av mänskliga resurser i arbetslivet. N.
  108. Handläggning av ungdomsmål – en utvärdering av 1995 års ungdomsmålsreform. Ju.
  109. Behandling av personuppgifter inom socialtjänsten. S.
  110. Ledande forskning – för säkerhets skull. Fö.
  111. Att söka kostnadseffektiva lösningar inom klimatområdet. N.
  112. Civilsamhället som demokratins arena. Några kritiska reflektioner.
Demokratiutredningens skriftserie. Ju.
  113. Medborgarnas erfarenheter. Forskarvolym V. Demokratiutredningen. Ju.
  114. Mat som medicin. S.
  115. Handel med gas i konkurrens. N.
-

Statens offentliga utredningar 1999

Kronologisk förteckning

---

116. Den regionala samhällsorganisationen i vissa europeiska stater.
En översättning i urval av antologin *The Intermediate Level of Government in European States. Complexity versus democracy?* Ju.
117. IT i demokratins tjänst. Forskarvolym VII.
Demokratiutredningen. Ju.
118. Kommunal uppdragsverksamhet inom kollektivtrafiken – utvärdering av försöksverksamheten. Ju.
119. Utvärderingen av KY. U.
120. Från en art till en annan – transplantation från djur till människa. S.
121. Avkorporatisering och lobbyism.
Forskarvolym XIII. Demokratiutredningen. Ju.
122. KY – Kvalificerad yrkesutbildning. U.
123. Mötesplats för design och konsthantverk. Ku.
124. Konsumentprisindex. Ju.
125. Näringslivsutveckling i Östersjöregionen. UD.
126. Politikens medialisering. Forskarvolym III.
Demokratiutredningen. Ju.
127. Gröna nyckeltal – följ den ekologiska omställningen. M.
128. Ja till fyrverkerier – men med färre skador. Fö.
129. Demokratins estetik. Forskarvolym IV.
Demokratiutredningen. Ju.
130. Demokratins trotjänare – lokalt partiarbete förr och nu. Forskarvolym X.
Demokratiutredningen. Ju.
131. När marknaden bestämmer. Forskarvolym XI.
Demokratiutredningen. Ju.
132. Valdeltagande i förändring. Forskarvolym XII.
Demokratiutredningen. Ju.
133. Kommunkontosystemet och rättvisan – moms, kommunerna och konkurrensen. Fi.
134. Framtidssäker IT-infrastruktur för Sverige. N.
135. Stöd till Örebro universitetet och Södertörns högskola för förbättring av ledning, kontroll och ekonomiadministrativa funktioner. U.
136. Personval 1998.
En utvärdering av personvalsreformen. Ju.
137. Hälsa på lika villkor – andra steget mot nationella folkhälsomål. S.
138. Från callcenter till kontaktcenter.
Trender, möjligheter och problem. N.
139. Effektivare offentlig upphandling.
För fortsatt välfärd, trygghet och tillväxt.
140. Ett nytt resegarantisystem. Fi.
141. Från Kunskslyftet till en strategi för livslångt lärande. U.
142. Miljöbalksutbildningen – dokumentation, utvärdering och förslag. M.
-

Statens offentliga utredningar 1999

Systematisk förteckning

Justitiedepartementet

- Nya förmånsrättsregler + Bilagor. [1]
Invandrarskap och medborgarskap. Demokratiutredningens skriftserie. [8]
Att slakta ett får i Guds namn. Om religionsfrihet och demokrati. Demokratiutredningens skriftserie. [9]
Demokratins förgörare.
Demokratiutredningens skriftserie. [10]
Bör demokratin avnationaliseras?
Demokratiutredningens skriftserie. [11]
Elektronisk demokrati. Demokratiutredningens skriftserie. [12]
Etik och demokratisk statskonst.
Demokratiutredningens skriftserie. [13]
Nytt system för prövning av hyres- och arrendemål. [15]
Artikel 7 i EG:s varumärkesdirektiv.
Ändringar i varumärkeslagen. [19]
Den skyddade provinsen. En essä om demokratins värde och värdighet. Demokratiutredningens skriftserie [22]
Tillsyn över advokater m m. [31]
Utvecklingsarbete på rättsområdet. [32]
Likvidation av aktiebolag. [36]
Demokratin i den offentliga sektorns förändring.
Demokratiutredningens skriftserie. [40]
Oberoende, ägande och tillsyn i revisionsverksamhet. [43]
Ekonomisk brottslighet och sekretess. [53]
Globaliseringen och demokratin.
Demokratiutredningens skriftserie. [56]
Löser juridiken demokratins problem?
Demokratiutredningens skriftserie. [58]
Brottsförebyggande arbete i landets kommuner. [61]
Representativ demokrati. Demokratiutredningens skriftserie. [64]
Demokratin och det gemensamma bästa. Demokratiutredningens skriftserie. [74]
Maktodelning. Forskarvolym I. Demokratiutredningen. [76]
Demokratiteori och medborgarskap. Forskarvolym II. Demokratiutredningen. [77]
Demokratiopinioner.
Demokratiutredningens skriftserie. [80]
Förhandlingsrätt till hyresgästorganisation. [81]
Globalisering. Forskarvolym IX. Demokratiutredningen. [83]
Civilsamhället. Forskarvolym VIII. Demokratiutredningen. [84]
Granskningskommissionens betänkande i anledning av Brottsutredningen efter mordet på statsminister Olof Palme. [88]

- Premiär för personval. [92]
Det unga Folkstyret. Forskarvolym VI.
Demokratiutredningen. [93]
Statistikreformen. – Utvärdering och förslag till utveckling. Bilaga: Uppsatser skrivna för utvärderingen av reformen. [96]
Olydiga medborgare. Om flyktinggömmare och djurrättsaktivister.
Demokratiutredningens skriftserie. [101]
Regionreform på försök – första stegen mot en ny regional samhällsorganisation. [103]
Nya samboregler. [104]
Handläggning av ungdomsmål – en utvärdering av 1995 års ungdomsdomsreform. [108]
Civilsamhället som demokratins arena. Några kritiska reflektioner. Demokratiutredningens skriftserie. [112]
Medborgarnas erfarenheter. Forskarvolym V.
Demokratiutredningen. [113]
Den regionala samhällsorganisationen i vissa europeiska stater. En översättning i urval av antologin *The Intermediate Level of Government in European States. Complexity versus democracy.* [116]
IT i demokratins tjänst. Forskarvolym VII.
Demokratiutredningen. [117]
Kommunal uppdragsverksamhet inom kollektivtrafiken – utvärdering av försöksverksamheten. [118]
Avkorporatisering och lobbyism. Forskarvolym XIII.
Demokratiutredningen. [121]
Konsumentprisindex. [124]
Politikens medialisering. Forskarvolym III.
Demokratiutredningen. [126]
Demokratins estetik. Forskarvolym IV.
Demokratiutredningen. [129]
Demokratins trotjänare – lokalt partiarbete förr och nu. Forskarvolym X. Demokratiutredningen. [130]
När marknaden bestämmer. Forskarvolym XI.
Demokratiutredningen. [131]
Valdeltagande i förändring. Forskarvolym XII.
Demokratiutredningen. [132]
Personval 1998.
En utvärdering av personvalsreformen. [136]

Utrikesdepartementet

- Ökad rättssäkerhet i asylärenden. [16]
Sverige och judarnas tillgångar. [20]
Följedleveranser i samband med export av krigsmateriel. [38]
Näringslivsutveckling i Östersjöregionen. [125]

Statens offentliga utredningar 1999

Systematisk förteckning

Försvarsdepartementet

- Effektivare Totalförsvarsstödet i Östersjöområdet. [6]
Internationell konflikt hantering – att förbereda sig tillsammans. [29]
Underrättelsetjänsten – en översyn. [37]
Ledande forskning – för säkerhets skull. [110]
Ja till fyrverkerier – men med färre skador. [128]

Socialdepartementet

- Steriliseringsfrågan i Sverige 1935-1975. Ekonomisk ersättning. [2]
Garantipension och Bosättningstillägg för personer födda år 1937 eller tidigare. [17]
Lindqvists nia – nio vägar att utveckla bemötandet av personer med funktionshinder. [21]
Bo tryggt – Betala rätt. Särskilda boendeformer för äldre samt avgifter för äldre- och handikappomsorg. [33]
Ökade socialbidrag. En studie om inkomster och socialbidrag åren 1990 till 1996. [46]
Smittskydd, samhälle och individ. Del A+B. [51]
Inkomstprövning av bostadstillägg till pensionärer. [52]
Barnombudsmannen – företrädare för barn och ungdomar. [65]
God vård på lika villkor? – om statens styrning av hälso- och sjukvården + 2 bilagor. [66]
Oseriösa bostadsförmedlare. [71]
Boendesociala effekter av konkurser och rekonstruktioner – bostadsrättsföreningar och egna hem. [72]
Handikappombudsmannens framtida förutsättningar och arbetsuppgifter. [73]
Statsbidrag till handikapporganisationer. [89]
Narkotikastatistik. Om samhällets behov av information om narkotikautveckling. [90]
Socialtjänst i utveckling. Del A och B – Bilagor. [97]
Översyn av stiftelsen för internationell rapportering av läkemedelsbiverkningar. [99]
Behandling av personuppgifter inom socialtjänsten. [109]
Mat som medicin. [114]
Från en art till en annan – transplantation från djur till människor. [120]
Hälsa på lika villkor – andra steget mot nationella folkhälsomål. [137]

Finansdepartementet

- Märk väl! [7]
Införslaget av beskattade varor. [26]
Kontantmetod för småföretagare. [28]

- Fastighetsmäklarnämnden – effektivare tillsyn. [35]
Mervärdesskatt – Frivillig skattskyldighet. [47]
En ny tulllag. [54]
Begränsad fastighetsskatt. [59]
Bilen, miljön och säkerheten. [62]
Källskatt på utdelning och royalty till begränsat skattskyldiga. [79]
Vårdslös kreditgivning samt sekretess i banker m.m. [82]
Förmåner och ökade levnadskostnader. [94]
Skatt – Tull – Exekution – Normer för behandling av personuppgifter. [105]
Konsumenterna och IT – en utredning om datorer, handel och marknadsföring. [106]
Kommunkontosystemet och rättvisan – moms, kommunerna och konkurrensen. [133]
Effektivare offentlig upphandling.
För fortsatt välfärd, trygghet och tillväxt. [139]
Ett nytt resegarantisystem. [140]

Utbildningsdepartementet

- God sed i forskningen. [4]
Vuxenutbildning för alla? Andra året med Kunskslyftet. [39]
Att lära och leda – En lärarutbildning för samverkan och utveckling. [63]
Gentekniknämnden. [70]
Likvärdiga villkor. [98]
Ansvarsfördelning för internationella program på utbildnings- och ungdomsområdet. [102]
Utvärderingen av KY. [119]
KY – Kvalificerad yrkesutbildning. [122]
Stöd till Örebro universitet och Södertörns högskola för förbättring av ledning, kontroll och ekonomiadministrativa funktioner. [135]
Från Kunskslyftet till en strategi för livslångt lärande. [141]

Jordbruksdepartementet

- Yrkesfiskets konkurrenssituation. [3]
Samerna – ett ursprungsfolk i Sverige. [25]
Jordbruk och miljönytta – nytt miljöprogram för jordbruket. [78]

Kulturdepartementet

- Den framtida kommersiella lokalradion. [14]
Frågor till det industriella samhället. [18]
Yttrandefriheten och konkurrensen – Förslag till mediekoncentrationslag m. m. [30]
Svenskt medborgarskap. [34]
-

Statens offentliga utredningar 1999

Systematisk förteckning

Bevara dokumentärfilmens kulturarv. Åtgärdsförslag samt förslag till ett centrum för dokumentärfilm och en filmvårdscentral. [41]

Invandrare som företagare. [49]

Konvergens och förändring. Samordning av lagstiftningen för medie- och telesektorer. [55]

Brandkatastrofen i Göteborg.

Drabbade Medier Myndigheter. [68]

Bibeln – texterna.

Gamla testamentet I. Volym 1.

Gamla testamentet II. Volym 2.

Tillägg till Gamla testamentet. De apokryfa eller deuterokanoniska skrifterna. Volym 3.

Nya testamentet. Volym 4. [100]

Mötesplats för design och konsthantverk. [123]

Näringsdepartementet

Effektiva värme- och miljölösningar. [5]

Utveckling av mänskliga resurser i arbetslivet.

Förslag till inriktning av nya mål 3 inom EG:s strukturfonder. [23]

EG:s strukturstöd. Ny organisation för de geografiskt avgränsade strukturfondsprogrammen. [24]

Delta – Utredningen om deltidarbete, tillfälliga jobb och arbetslöshetsersättningen. [27]

Ny luftfartslag. [42]

Öppen elmarknad. [44]

Lära av Estonia. Den andra delrapporten och slutredovisning. [48]

Rikstrafiken – En ny myndighet. [57]

Kundvänligare taxi. [60]

Individen och arbetslivet. Perspektiv på det samtida arbetslivet kring sekelskiftet 2000. [69]

Bredband för tillväxt i hela landet. Närings-, regional- och välfärdspolitiska aspekter på IT-infrastrukturen. [85]

PC:n är död – länge leve PC:n! Nya möjligheter för Sverige. En rapport från hearingen "Efter PC:n" anordnad av IT-kommissionen juni 1999. [86]

Vagnbolag för järnvägen. [87]

En översyn av jämställdhetslagen. [91]

Småskalig elproduktion samt mätning och debitering av elförbrukning. [95]

Nya mål 3 för utveckling av mänskliga resurser i arbetslivet. [107]

Att söka kostnadseffektiva lösningar inom klimatområdet. [111]

Handel med gas i konkurrens. [115]

Framtidssäker IT-infrastruktur för Sverige. [134]

Från callcenter till kontaktcenter.

Trender, möjligheter och problem. [138]

Miljödepartementet

Slutförvaring av kärnavfall. Kommunerna och platsvalsprocessen. [45]

Skydds jakt på varg. [50]

KÄRNAVFALL – metod – plats – miljökonsekvens.

KASAMs yttrande över SKBs FUD-program 98. [67]

Rätt plats för vindkraften. Del 1 och Del 2. [75]

Gröna nyckeltal – följ den ekologiska omställningen. [127]

Miljöbalksutbildningen – dokumentation, utvärdering och förslag. [142]

fakta info direkt

Tel 08-587 671 00. Fax 08-587 671 71.

Box 6430. 113 82 Stockholm.

order@faktainfo.se www.faktainfo.se